

HÓHATÁR
BÚCSÚ
TÓTH ÉVÁTÓL

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LÓRÁ

XXVII. ÉVFOLYAM I.

2018/1. SZÁM

A GROTESZK
SZÁZADÁBAN
ÖRKÉNY
ISTVÁNNAL

EGY ÓRA
ARANY JÁNOSSAL
KOVÁCS ÁKOS
ESTJE

KÜLÖNSZÁMUNK
SEUSO

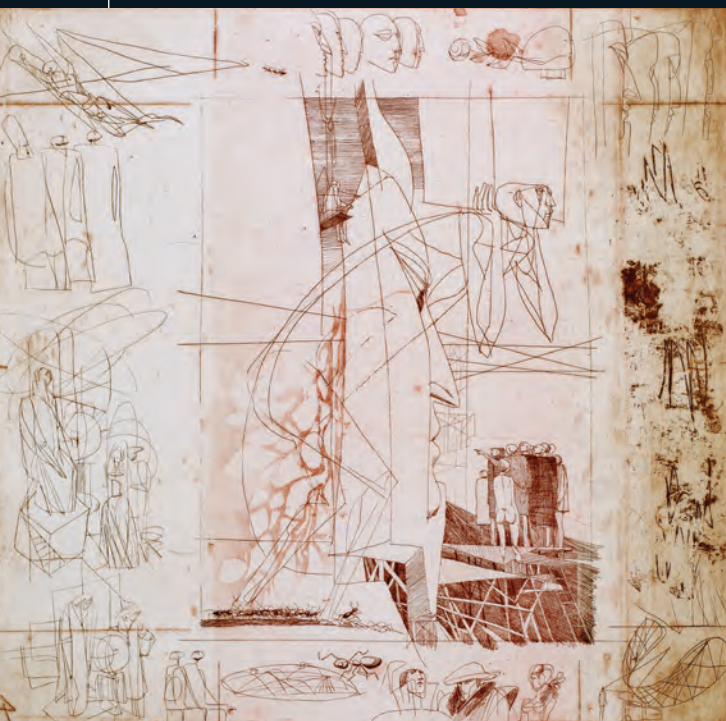
KASS JÁNOS 90

IRODALMI ILLUSZTRÁCIÓK

*Kiállítás a Petőfi Irodalmi
Múzeumban*

Rézkarok Az ember tragédiájából, 1966
(IV. szín, XV. szín, XIV. szín és III. szín.)

Cikkünk az 22. oldalon

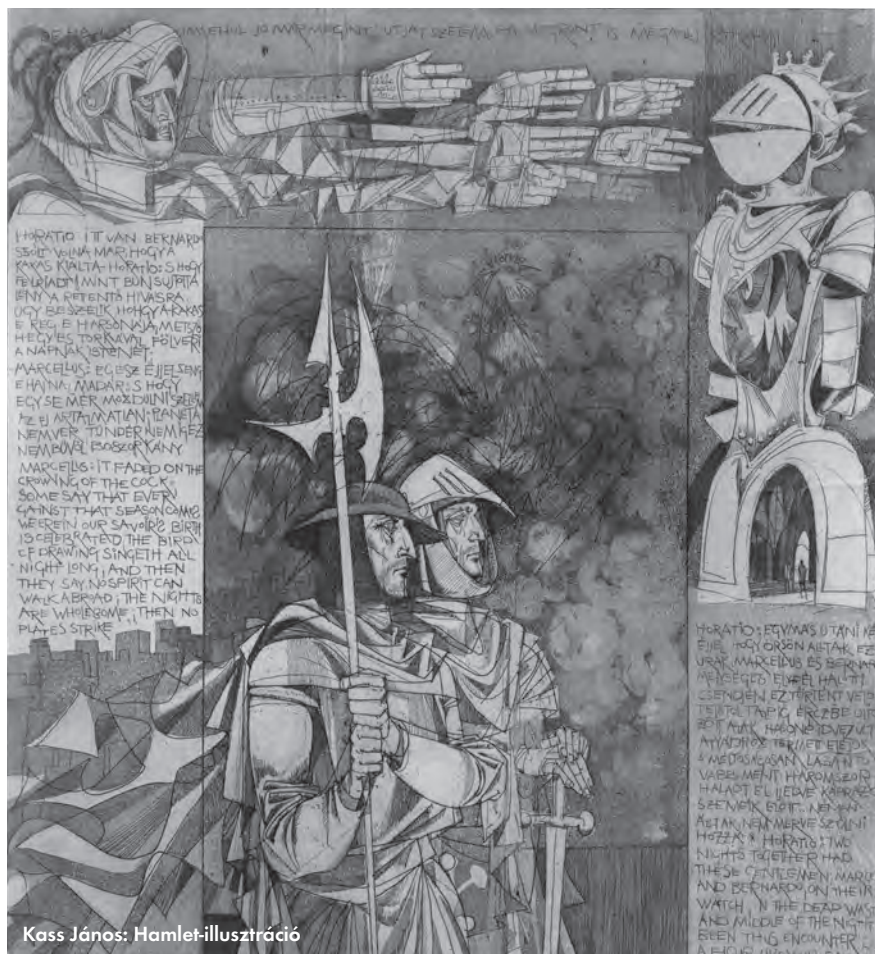
SZAKONYI KÁROLY

Móricz Zsigmond a téren

Áll a posztamensen Móricz Zsigmond a róla elnevezett téren, áll hajadonfőtt, télikabátban, kalapja, botja hátratett kezében. Áll és figyel. Figyeli az érkező, távozó villamosokat, a szüntelen tömeget, mintha csak lejött volna a lakásából, hogy elinduljon a Hadikba Karinthyék asztalához, és kicsit körülnézne, hátha akad valami tárcának való téma, melyet estig meg is írhatna, kérne a pincértől néhány kutyanyelvét, ceruzája mindig a zsebében, s küldhetné valamelyik szerkesztőségbe, hogy ne vesszen kárba a kávéházi üldögéléssel az idő.

Elmegyek mellette napjában többször is. Kicsit restelkedve pillantok rá, de azt is mondhatnám, hogy eliszkolok a háta mögött, mert félek, hogy megszólít, számon kéri, folytatom, folytatjuk-e úgy írói dolgunkat, ahogy ránk hagyta a példájával. Tartok tőle, hogy megkérdezi, jól ismerem-e azoknak az embereknek az életét, akiket naponta lát maga körül a téren, az egymás után érkező villamosokról leszállókat, a külvárosból, innen-onnan érkezőket, mert ő bizony kíváncsi lenne rájuk. Mindenféle népség, mennyi mindent tudnának ezek mesélni, ha valaki megszólítaná őket. Akad itt piacozó östermelő, munkás, kisiparos, hivatalnok, még munkanélküli is... Ott van például az a gyerekes asszony. Kicsinye a mellére kötve, egy a kezét fogja, a harmadik a szoknyájába kapaszkodik... Vajon hogyan bírja? Van-e férje, segítsége, s talán még dolgozni is jár. Amott meg az a görnyedt hátú férfi, nem látszik jómódúnak. Hát azok a hajléktalanok hogyan jutottak a nyomorúságukba?

És a fiatalok? Hogy nézik a mai világot? Gyűlnek csoportokba a pizzeria előtt, iskolából jönnek, vagy dolgoznak valahol? Dél van, eszik a pizzát meg a hamburgert az utcán, hát nem főz az anyjuk? Nincs családi ebéd? Talán azt sem tudják, mire szól délben a harang... Születnek-e irodalmi riportok arról, hogy milyen sorsok vannak az országban? Egy mai faluban? Van-e mindenkinek munkája, rendes keresete? Vannak-e sínylődő gyerekek? Magukra hagyott öregek? Hogyan jön ki a jövedelméből egy átlagos magyar család? Arra gondol talán, hogy amikor egyszer Zilahy Lajos találkozót hozott össze Gömbös Gyulával meg néhány íróval a villájában, mert Gömbös azokkal akart beszélgetni országos ügyekről, akiről tudta, hogy jól ismerik a hazai életet, akkor ő, Móricz, elővett egy nyomorúságos listát arról, hogy mit eszik egy békési család.

Kass János: Hamlet-illusztráció

„Íme, a Ritz étlapja” nyújtotta át iróniával. Gömbösnek nem tetszett. Nem tetszett neki Móricz Zsigmond, és ezt meg is mondta. Elismerte a tehetségét, mert olvasta a könyveit, ahogy olvasta a többiek munkáit is, mondott is róluk véleményt, meg azt is, hogy Móriczot mindig ellenségnek érezte. „Veled szemben mindig egy fal volt köztünk, igaz? Te mindig az ellentáborban voltál”... „Én akárhol voltam, csak a magyarság érdekét szolgáltam” – így Móricz, s erre mind mellé álltak, Németh László a legélesebben, hogy mindegyikükünél talán Zsiga a legmagyarabb magyar író...

El akarok iszkolni a háta mögött, mert látom, észrevett, de nem sikerül, botja végét fogva a kampójával elkap. Odavon maga elé. – Szóval? Van idő ezekre az emberekre itt körülöttünk? Megjelennek ezek novellában, regényben? Hát versben? Mert helyük volt mindig abban is. Szép a színes irodalom, de kell a társadalomrajz is, barátom! Együtt jó a

kettő, ahogy a *Kelet Népe*-ben, a lapomban is arra törekedtem. A *Nyugat*-ban én is megjelentem, nagyszerű névsor volt, Babits, Kosztolányi, Füst Milán, Karinthy, Molnár Ferenc, Tersánszky, Tóth Árpád... Osvát az irodalomra fektette a hangsúlyt, a folyóiratomban én meg a társadalmi témákra, persze a jó irodalommal együtt. 1940-ben olyan szerzőket hoztam, mint Németh László, Sinka István, Veres Péter, Kassák, Szabó Pál, Benjámin László... – Elhallgat, mert a régiekre gondolhat, aztán csendesen azt kérdezi: – Olvasnak engem? A regényeket talán... De a cikkeimet? A tárcáimat? Ahogy megítelek innen a világot, némelyiket mintha ma írtam volna. Változnak a dolgok, változnak, de a lényeg ugyanaz. Ezért az igazságot kell keresni, mindenben az igazságot...

Már újra mozdulatlan. Áll egyenesen, botja, kalapja hátratett kezében. Talán már meg is feledkezett róla, hogy a Hadikba igyekezett. Hogy várják. ♡

Fekete karácsony

Fekete karácsonyt hozott a 2017-es esztendő folyóiratunk, a Lyukasóra szerkesztősége, s a lapunkat kiadó egyesület közössége számára. 2017. december 15-dikén magával ragadta kollégánkat és barátunkat, Tóth Évát. Vele nemcsak a József Attila-díjas költő és műfordító távozott közülünk, hanem a Lyukasóra szerkesztőbizottságának elkötelezett munkatársa, valamint a Magyar Írók Egyesületének ügyszerető alelnöke is. 2018. január 30-dikán ünnepeltük volna a hetvenkilencedik születésnapját. Szomorú aktualitása van hát most a hónap költője rovatunknak. „A szép szavú Tóth Éva” – Kő Pál szobrászművész, folyóiratunk művészeti vezetője mindig így emlegette Évát, s alig felfogható, hogy sosem hallhatjuk már a szerkesztőségi és elnökségi összejöveteleken. Ám „szép szavait” most mégis olvashatják A hónap költője rovatunkban közreadott versei révén. A száraz, életrajzi lexikon betűi helyett pedig álljon itt Éva vallomásos, szép önéletrása, amelyet éppen tíz évvel ezelőtt vetett papírra. ♡ SÁGHY ILDIKÓ

TÓTH ÉVA „AZ ÚT AZ ENYÉM”

Verset mindig írtam, már mielőtt írni megtanultam volna is – így kezdtem a bemutatkozást első kötetem borítóján. Húszévesen már publikáltam országos folyóiratokban, pedig gimnazista koromban írt verseim után úgy döntöttem, hogy ezek már elég jók ahhoz, hogy abbahagyjam. Aztán a francia felvételi vizsgára várva újra verset írtam, s az első egyetemi évet követő vakációban Pilinszky Jánosnak küldtem el új verseimet, akinek első és addig egyetlen verskötetete megvolt apám könyvtárában, s akit a tanév elején ismertem meg személyesen, amikor sokan még a nevét sem tudták. Az én életemben, persze, nem Pilinszky volt „az első költő”, hanem apám, Tóth Endre. Aztán következett a János vitéz írója, az Altatóé, valamivel később a zsoltár(át)költő Szecei Molnár Albert, a Biblia Károli Gáspár magyarításában, majd Ady, Apollinaire, Lorca, de most nem sorolom tovább.

Első tudatos emlékeim háborús emlékek, a bombázás, a tank, az ágyú alapszókincsembe tartoznak. Őcsém, húgom emlékezetében, hál’ istennek, nem hagyott nyomot a második világháború, amelyet, mielőtt elérte volna Debrecen,* olyannak képzeltem, mint a vaskályha nyitott ajtajában látott, sístergő-ropogó tüzet. Az öt-hat éves lánygyerek háborús emlékei a tizenhét évesen átélte ötvenhatos forradalom mellé kerültek Emlékversemben, amelyet eddig tizenhat nyelvre fordítottak le, és mexikói fordítója Ahmatovával és Szymborskával állít egy sorba.

Húsz éve, amikor hónapokig nyomtam az ágyat, fájdalomcsillapításul rengeteget olvastam és sok mindent újraolvastam, például az Iliászt. Akkor jöttem rá, hogy valószínűleg az én generációm az utolsó, amelyik a több ezer éves európai kultúrát még személyesen átélte. Én még láttam nagyapámat ekével szántani,

láttam, ahogy a ló után lépkedve a nyakába kötött tiszta abroszból veti a búzát, láttam, ahogy a kádban a szőlőt tapossák. Láttam a Levéltárban a török szultán Bethlen Gáborhoz intézett címeres levelét, görög–magyar kétnyelvű könyveket Gulyás Pál szobájában. Az ember tragédiáját a Csokonai Színházban a színpalak mögöl nyolcévesen – később én adom ki spanyolul, majd javaslatomra és közreműködéssel Ricard Salvat katalán rendező viszi színre a Nemzeti Színházban –, láttam a csillagvizsgáló elfordított kupoláján át a téli égboltot, vonatról – még gőzösről, mint Ady – az Alföldet, a Dunát, a Balatont. És láttam Párizst, pedig úgy végeztem el a francia szakot, hogy erre remény sem volt, láttam Olaszországot fiatal házasként, aztán Amerikát, de túsznak itt kellett hagynunk két éves fiunkat. És olvastam Orwell 1984-ét tizenkét évesen, amit apám íróasztala mögé dugva találtam véletlenül, s a bekötött gépiratot, amelyen se szerző, se cím nem szerepelt, azonnal elkezdtem olvasni, s tudtam, hogy nem mondhatom meg apámnak, hogy mit találtam. Csak Szigethy barátnőmnek meséltem minden nagyszünetben az előző nap olvasottakat, aztán eltűnt a könyv, s évtizedek múlva, mikor ugyanabban a fordításban megjelent, akkor ismertünk rá, hogy ez volt az.

Tíz éves koromban, amikor arról kellett dolgozatot írni, hogy mi leszek, ha nagy leszek, felsoroltam a nyelveket, amelyeket meg akarok tanulni, az országokat, ahova el akarok utazni, s azzal fejeztem be, hogy még nem döntöttem el, mi leszek, talán költő, talán diakonissza. Azóta ez már eldőlt, nyelveket is tanultam, utaztam is, nem mint turista, hanem mint magyar író, aki hazáját, hazája irodalmát képviseli külföldön, mint antológiák szerkesztője, nemzetközi írótalálkozók vendége, konferenciák előadója, egyetemi oktató. A

magyar költészet spanyol nyelvű antológiája, amelyen hét évig dolgoztam – válogattam, szerkesztettem, bevezető tanulmánnyal, a mintegy hetven szerzőt esszészerűen bemutató portrékkal láttam el és kubai költőkkel fordítottam – az Ómagyar Mária-siralomtól Csoóri Sándorig terjed és az UNESCO reprezentatív sorozatában jelent meg 1981-ben a Corvina Kiadónál, ahol tizenkét évig dolgoztam, majd 1983-ban Havannában. Kiadtam, szintén spanyolul, egy kortársi magyar drámai antológiát, egy Ady-válogatást, a János vitézt, MA címmel egy kortársi magyar irodalmi antológiát négy nyelven. Fulbright vendégprofesszoraként magyar irodalmat tanítottam egy olyan amerikai egyetem összehasonlító irodalomtörténeti tanszékén, ahol soha semmit nem tanítottak Magyarországgal kapcsolatosan. Tanítottam vidéki középiskolában és a spanyol arany század irodalmát a szegedi egyetemen, dolgoztam a rádióban, az írószövetség külügyi titkáráként 1990-től, a Magyar PEN Club alelnökeként, és részt vettem a nyelvi jogok egyetemes nyilatkozatának kidolgozásában, mint a Nemzetközi PEN Club nyelvi jogi és fordítási bizottságának tagja. Megjelent három verseskötetem,** egy spanyol és egy angol válogatás, a már említett Emlékvers két kiadásban, egy gyerekverskötetem Schéner Mihály rajzaival, egy tanulmánykötetem, fordítottam több mint száz, főleg spanyol, latin-amerikai és afrikai író verseit és prózáját.

Világga menni, világot látni régebben a férfiak privilégiuma volt, mint sok egyéb. Nekem szerencsém volt: nem kellett tizenöt éves koromtól a varrógép mellett görnyednem, mint anyámnak, aki szintén írt verseket. „A mindenséget vágyom versbe venni, / De még tovább magamnál nem jutottam” – írja a fiatal Babits A lírikus epilógijában. Talán azzal, hogy mások – klasszikusok és kortársaim – verseit hozzásegítettem ahhoz, hogy más nyelveken is megszólaljanak, azzal tovább jutottam önmagamnál. És azokban a verseimben is, a szerepversekben, amelyekben nőket szólaltatok meg: Medeiát és Solvejget, a portugál apácát és Sor Juana Inés de la Cruz, K. E. asszonyt, Szabó Lőrinc szerelmét vagy éppen Évát A világ teremtetésében. Persze ők is én vagyok, ugyanúgy, mint Van Gogh, az aranyásó vagy Hérakleitosz. Verseimben pontosságra töreksem, hiszen, mint azt Az út az enyém című, tizenkilenc éves kori ars poeticámban írom, „Az az enyém, mit nevének nevezek, / mit saját magam magamnak kimérek”. ♡

(Megjelent a Napút Online oldalán
a 2008/10. számban)

* Debrecenben született 1939. január 30-dikán
** Tóth Éva legszebb versei, válogatta és az utószót írta Szörényi László irodalomtörténész, AB-art, Bratislava [Pozsony], 2012

SZAKONYI KÁROLY

„EGYETLEN ÉRTELEM”

Elment a költő, de a versei itt vannak, itt maradtak, hogy bennük tovább éljen alkotójuk, hiszen soraikban ott van Tóth Éva lénye, egész élete a debreceni születéstől kezdve az utolsó óráig. Ott van minden öröm és bánat, siker és csüggedés, ragaszkodás mindahhoz, amit magával hozott a szülői házból, a csaknem száz esztendő megélt költő apa emberről, írói tartásából. Ott vannak az egyetemi évek, a magyar-francia szakos diák mohó kíváncsisága a literatúra, a más nemzetek költészetére, a költői tehetség kibontakozásának állomásai, az első kötet, az *Egyetlen értelem*, 1977-ből. Ott van a spanyol nyelv szeretete, a feladatok a Rádióban, a könyvkiadóban: a Corvinában. A másokért való ügyködés az Írószövetség külügyi titkáráként, a Pen Clubban, a különböző társasági tagsággal járó fáradozások. Ott van Amerika, a vendégprofesszorság, a magyar líra, próza, dráma tanítása, megszerettetése, a kitűnő regény- és versfordítások, és ott van mindenekfelett az egyetlen értelem, a VERS, a költészet, a világ befogadása, és látványának, szellemének örökítése.

A költő verseiben él tovább.

Igen, de nem vigasz ez most, a végső elválás pillanatában, amikor búcsúzni kell a családnak az anyától, a feleségtől, búcsúzni írói társaknak az írói társától, barátoknak a baráttól. Most mindegyiknél erősebb a veszteség felett érzett fájdalom. Most nem vigasz, hogy itt marad velünk a műveiben, mert hiányzik kedvessége, szolgálatkészsége, figyelme, okossága, szeretete. Ezeket semmi sem pótolja. Még az a tudat sem, hogy Tóth Éva életművével odakerült a XX. század magyar lírikusainak legjobbjai közé, hogy teremtő életet élt, élhetett, mert most elhagy minket az emberi lét örök törvényei szerint. Pedig még itt van a szemünkben minden mozdulata, gesztusa, halljuk a hangját, látjuk, ahogy bejön a Lyukasóra szerkesztőségébe hű férje oldalán, hiszen alig suhant el a pillanat, hogy megkértem, írjon Ágh István verseiről. Megtette örömmel, becsülte költőtársát. A megbecsülés kölcsönös volt, hiszen Pista is kérte, Éva írjon a kötetéről, fontos volt neki, hogy Éva méltassa. Ott vannak szép sorai a lap decemberi számában, *Az írás áhítata* címmel.

Idézi benne Ágh Istvánt: *még a legszomorúbb vers is boldogít, ha jó szívvel készül*. Még meg sem jelent a lap, amikor megtudtuk, hogy Évával nem találkozhatunk többé, hogy elment...

Jó szívvel íródtak Tóth Éva versei is, jó szívvel fordításai, jó szívvel fordult a világ felé, embertársai felé.

Sok szép, értékes kötete között van egy rendkívüli, a XX. század utolsó évében jelent meg, nagy alakú füzet, az *Emlékvers*. Borítóján tizenhat nyelven a cím, tizenhat fordításban jelent meg nemzetközi sikert aratva. 1996-ban írta, a forradalom 40. évfordulóján, a Quasimodo-költőversenyen díjat nyert vele. Nagyszabású vers életéről, haláláról. Két nagy jelentőségű dátumhoz kötve, 1945-höz és 1956-hoz. Jorge Hernández mexikói költő szerint ezzel a hosszú dokumentum versével új költői távlatokat nyitott a XX. század végének politikai költészetére előtte. Bravúros, megrendítő, hiteles, vallomásos, gazdag mű.

Tóth Éva neve ismert Európában, ismert a tengerentúlon. És sok ismerőst köszönhetünk neki is: irodalmak, nyelvek szerelmese volt, barátokat talált mindenütt, ahol hittek és hisznek a költészetben.

A Magyar Írók Egyesülete, a Lyukasóra szerkesztősége, tisztelőid és barátaid nevében búcsúzom. Isten Veled! ➡

AZ ÚT AZ ENYÉM

Az út az enyém, melyet megteszek,
a hegy, amelynek csúcsáig felérek,
a rám sugárzó kékes esti fények,
a víz, amely feldobja testemet,

Lépteim alatt tároló vidékek,
elhalkuló és hűvös fenyvesek,
az az enyém, mit nevére nevezek,
mit saját magam magamnak kimérek,

Sosem hallott, rég ismerős nevek,
homokbuckáktól égig érő ének,
ahonnan jöttem, hová visszatérek –
az út az enyém, melyet megteszek.

ÁGH ISTVÁN

Hóvirág Tóth Évának

ték. Teljesen kész, máig érvényes versekkel állt elő. Pilinszky költői rokonságába tartozott a személyes ismeretség előtt is, mikor talán még a *Trapéz és korlát* kötetét sem olvasta. Viszont bátorodom föltételezni azt, hogy azért is folytatta a versírást, melyet olyan nagy öntudattal abbahagyott, mert megismerkedett Jánossal, talán éppen a Nárciszban. A bölcsészkar melletti presszóban, a közeli Belvárosi kávéházban szoktunk üldögelni órák közben vagy órák helyett. Ezeken a helyeken a már elhíresült művészek Kondor Béla, Pilinszky asztaltársai lehettünk. Én már előbb odaszoktam, és Orbán Ottó, Ferenczi László által is fontossá vált számomra a Nárcisz, és ott Pilinszkynek Tóth Éva mutatott be.

Nem volt kávéházi, belvárosi költőnő, bár-hogy odaköti az emlékezetem, egy egész világot, a debrecenit hordozta mozdulataiban, szavaiban. Cáfolva az előítéletes debreceniséget, bár költő édesapjáról, Tóth Endréről szemérmesen beszélt, annál többet hallottam, akik otthon a legendáivá váltak, mint Rozó. Gulyás Pál özvegények becenevét szinte valami külön, tiszteletteljes akcentussal ejtette, mint aki meghatározó módon közrejátszott élete alakulásában, műveltségével, emberségével, könyvtárával. Talán Holló László festő szerettette meg vele a képzőművészetet annyira, hogy ihletője lehessen, nem kevésbé, mint a létezés nagy erőforrásai. Táskájába az albumok is befértek, a kora reneszánsztól a modern franciáig. Mintha lett volna benne Giotto, Braque, Chagall is. Francia szakra járt, a Gyergyai bácsihoz. Irigyelni való volt akkoriban nyugati nyelvet tanulni, tudni, s ő ezt még a spanyollal, angollal is fokozta, mintha valami előérzet készítette volna föl a későbbi nagy utakra Columbiától Kubán át az Egyesült Államokig, a macedóniai Sztrugáig, ahol volt módom tapasztalni világirodalmi kalandjai hadjáratából néhány napot. Zsákmánya biztosan áll életművében, miként magyar kincsekké válnak fordításai, s ahogy spanyol nyelven megalkotta, kiadta a magyar költészet teljességéből merítő antológiát.

Jobban emlékszem az alkotóköri barátkozásokra, mint az alkotó munkára, hiszen Tóth Éva mellett Orbán Ottó, Tandori Dezső, Székely Magda barátságát és rokonszenvét köszönhetem a társaságnak, Szokás szerint

alkalmanként egy-egy tag munkáit beszél-tük, vitattuk meg a bemutatás után. Majd az eseményről az Egyetemi Lapok tudósított, publikálta a bemutatkozást is.

Megőrizte Éva azt a régi újságot, s ahogy az írást újra olvashattam, egyszerre megszabadultam felejtésből eredő kétségeimtől. Nem nagyon naiv-e, vagy kamaszosan magabiztos-e már az a cikk? Hogy „Tóth Évát költőnek hiszem és vallom”, hogy a hatvan éves kijelentéseim kiállták-e az idő próbáját? Hiszen úgy írtam talentumáról, mintha jósltam volna patetikusan vélhetően, mint valami kinyilatkoztatást. Ami akkor az indulás megerősítése volt, arra ez a mostani végső alkalom, mint visszatekintés a legfényesebb bizonyíték. Nekem csak a formán és tartalmon túli lényegre kellett figyelmeztetni, hogy minden leírt szavának fedezete az igazság, hogy nemcsak igazi, hanem igaz költő is. Abban a korban, amikor idegen hazugságokat kényszerítettek igazság gyanánt az emberre, ő mindig önmagát adta: az életszeretőt, a ragaszkodót, a vágyakozót, a halálosan bátor. Műveivel titokban hozzájárult ahhoz, hogy az ország nem jutott el a hóhatárig, bár majdnem a közelében mondta ki: „Van azért itt is élet még: zuzmók mohák /a sziklahasadékban egysejtűvé / alacsonyodva életben lehet maradni /de akkor inkább még egy lépés fölfelé a tiszta és romolhatatlan /havon /a fagyhalálba”.

Milyen egyszerű a nagy versek igazsága! Milyen világra szólóan nagyszerű lehet egy *Emlékvers* is az 56-os forradalom igazsága, a szabad kimondás által! Évtizedek múltán gyanakodni kezdünk múltunkra, egyre gyakrabban merül föl a kétség, nevünkön szólíthatjuk-e egykori önmagunkat. Az akkori érzéseket, képzeletvilágot lehetetlen visszaidézni. De a megmaradt helyek, vagy a helyek emléke vis-szahoz valami töredéket a múltból, segítenek a kortársi, baráti tanúk is, de mikor a legnagyobb szükség van rá, mikor már egyedül marad az ember, végül csak az alkotás, az írás, a vers marad életünkre az egyetlen konkrét bizonyíték. De még nem tudható, mi történik a Nagy Rendező szándéka szerint majd, nem szolgál-e olyan meglepetéssel, mint az a januári hóvirág Tóth Éva sírja közelében, ami nem azért nyílt-e, hogy sírjára szakítsam, hogy a hóhatáron túli étellel búcsúzzak tőle. ♦♦

Muszáj valami nagy rendezőre gondolnom, ha Tóth Évával azonos időben futó pályánkra tekintek. Nem véletlenül írtam 1959 végén először költészetéről, s nem lehet kétségbe vonni utolsó gesztusának sorsszerűségét. A Lyukasóra 2017. 9. számában verseim elé írt üzenetét halála másnapján kaptam meg. Költőtársként voltunk barátok az egyetemi évektől kezdve, mostanában a Lyukasóra szerkesztősége adott alkalmat találkozásokra, melyekben, ha életünk másképpen alakult is, nem vesztett abból az érzületből és közvetlenségből, mely még egyetemista korunkban volt jellemző.

A bölcsészkarai alkotókörben ismerkedtünk meg, melyet akkor Kéry László vezetett. Tóth Éva szép, okos, művelt és tájékozott lány volt, kisugárzásában örömmel időzött a magamfajta fiú, aki szerette a társaságot, a komoly társalgást, a társművészetek állapotáról szóló beszélgetéseket. Főleg azzal, aki maga is költő már. Elfelezt papírra gépelt verseket mutatott, melyek jóval nagyobb táskából kerültek elő. Később tudtam meg, hogy a régi, a kisebb nem volt elég ahhoz, hogy legkedvesebb dolgait magával vihesse, hát, miként Kondor Béla festő évődött vele „Teleki-téri nagyságú, bazár-rendszerű” szatyor kellett a retikül mellé. Úgy láttam jártában sietve, de az asztalnál magabiztosan ülni, mindig fontos témákról beszélgetve.

És azt hiszem, abban az időben költészete megvalósulásához már nem az ábrándok füz-

EGYETLEN ÉRTELEM

Neked és másnak is hiába mondanék akármit,
egyetlen értelem a szó,
mely véremmé vált s magam ellen lázít
és fehérre mar, mint a só.
A fájdalomtól élesre fent arcot,
az öröm hazugságait,
az ünnepeket, mikor meg kell halnod
a magánytól, mely mint a nap, vakít,
ezt mondd ki végre: magadat! Ne engedd,
hogy felfaljanak saját szavaid,
mert ők munkálnak és mérgeznek benned,
míg ízzé-porrá rontják csontjaid.

GENEZIS

Kezed teremti testemet
száddal lelket lehelsz belém
arcom szemedben tündököl
nevemen szólítás
Magamban hogyan fényeskedjek?
Magamban sötétben vagyok
magamban formátlan göröngy
magamban nem vagyok

HÓHATÁR

Idáig tart a csökönyös
növényzet hosszú menetelése
A harsogva zöldellő lombos erdők tavaszi
felvonulása már rég elmaradt
Elszánt fenyők kaptatnak fölfelé
utánuk ritkuló sorokban
de aztán ők is leteszik a fegyvert
mint Világosnál a magyar sereg
Csak a gyalogfenyők kúsznak tovább zihálva
mint sebesültek az aknamezőn
majd néhány görcsös rángás és ők is abbahagyják
Van azért itt is élet még: zuzmók mohák
a sziklahasadékban, egysejtűvé
alacsonyodva életben lehet maradni
de akkor inkább még egy lépés fölfelé
a tiszta és romolhatatlan
havon
a fagyhalálba

A hónap
költője
oldalait
Simon András
grafikaival
illusztráltuk.

ANYA

A test öröme ez, érett ízektől és nedvektől jószagú
gyümölcs termékenysége, mit magok feszítenek,
sejtenként habzsolom az avartól keserű levegőt,
hajamat és ruhámat átengedem a szélnek,
nem én örülök már, csak engedem, hogy tagjaim
az ujjongás belepje egyenként és egészen
beborítson, lépteim hullámokat vetnek és
a napsütés szemem alá kerekedik.

A VILÁG TEREMTÉSE

Első nap

sötét volt amikor felocsúdtam borzongatott a
hideg amíg szedtem a rőzsét tüzet csiholtam
Ő kijött a barlangból megborzongott a tűz fölé
tartotta a kezét és szólt: Legyen világosság

Második nap

hajnalban keltem vizet hoztam a folyóról
fellocsoltam az agyagos földet hogy
ne verődjék fel róla a por Ő kijött vizet öntöttem
a tenyerébe megmosta az arcát felnézett és azt
mondta: Nevezzük a mennyezetet égnek a
szárazat földnek az egybegyűlt vizeket pedig
tengernek

Harmadik nap

korán keltem kék piros sárga
gyümölcsöket szedtem apró magokat
gyűjtöttem két kő közt megöröltem
megdagasztottam megsütöttem Ő felkelt
nyújtózott egyet megette a lepényt az édes
gyümölcsöket és szólt: Hajtson a föld gyenge
füvet maghozó füvet gyümölcsfát

Negyedik nap

jókor reggel felserkentem leveles ággal
tisztára sepertem az udvart beáztattam a
szennyest megsúroltam a lábasokat
megtisztítottam a szerszámokat A kasza
pengésére felébredt a fal felé fordult és szólt:
Legyenek világító testek az ég mennyezetén
hogy elválasszák a nappalt az éjszakától

Ötödik nap

reggel felkeltem vizet húztam a vályúba
szénát vettem a lovaknak megfejtem a
teheneket megnyírtam a juhokat kihajtottam a
kecskét megtömtem a libát csalánt vágtam a
kiskacsáknak tengerit morzsoltam a tyúkoknak
moslékot főztem a malacoknak csontot löttem
a kutyának tejet töltöttem a macskának Ő
nagyot ásított kidörzsölte az álmat a szeméből
és szólt: Szaporodjatok és sokasodjatok és
töltsétek be a földet

Hatodik nap

fájások ébresztettek megszülettem
magzatomat megfürösztöttem bepólyáltam és
megszoptattam Ő fölhajolt hagyta hogy a kis
kéz megszorítsa az ujját képmására mosolygott
és látá hogy minden amit teremtett vala ímé
igen jó

Hetedik nap

gyereksírásra ébredtem gyorsan tisztába
tettem megszoptattam és elcsitult Tüzet raktam
kiszellőztettem felhoztam az újságokat
meglocsoltam a virágokat csendben
letörölgettem megcsináltam a reggelit A
kávészagra felébredt bekapcsolta a rádiót
rágyújtott egy cigarettára és megáldá a hetedik
napot

GÜLCH CSABA

RÁNK MARADT SZAVAK

In memoriam Tóth Éva

Megdöbbsentem, mikor halálhíre után véletlenül újralettem Éva egyik tavaly született versét. A címe: *Odaát*. Szívbe-lélekbe nyilalló kérdések sora, az akkor még messziről kémlt, az óvatosan, szelíden latolgatót, ismeretlen távlat: „*Lesznek-e majd odaát fasorok / az utak mentén? Lesznek-e utak / erdők mezők kietlen vagy kies / helyek hegyek kösziklák patakok / fenyő szomorúfűz platánfa jegenye / hársfa akácfa tölgy nyír és nyár tiszafa / gyermekrajzon kis ház kéménye füstölög / ajtaja ablaka nyitva fala fehér / felette fellegek kék az ég süit a nap / fúj a szél virággal tele a temető / egyszerre támad fel mindenki aki élt / színről színre látjuk mind akit szeretünk.*” Éva megdöbbsentő versének minden szava annak a különös kulcsnak egy-egy sejtnyi része, amelyek aztán egészbe állva érzékeny költői-emberi világát nyitják ránk. Ebben a világban ott rejteznék az eleve elrendelt lét, az élet és a halál, az újjászületés – nem véletlenül sorjáznak a fák – Éva által megtapasztalt, átélt és vigyázott rejtelmek, titkai... Újra meg újra elolvastam a verset, olykor lelassítva, néha pedig a némaságból kihangsúlyozva az öröklött hagyott, ránk maradt szavakat. A vé-

gén már nem láttam, nem hallottam belőlük semmit. Helyükbe emlékek tolakodtak. Szeretembe keretezett képek hévízi találkozásainkról, a mindennel telített csokonais napokról, a mindenki figyelmét rabul ejtő előadásairól, a kellemes beszélgetéseinkről, a négyesben töltött ebédekről, vacsorákról, ahol a fő fogás szinte mindenkor az irodalom volt. Aztán pár évnyi távollét, csend után az újratálalkozásról a Lyukasórában, először versekkel, majd személyes valónkban is... Kis idő, aztán megint magamra hagytak az emlékek, és ismét Éva versébe kapaszkodtam. Abba az indulásra készítető tisztaságba, amely kiegyenesíti a kérdőjeleket. Abba a nagy üzenetbe, amelyet Éva az *Odaát*-ban, mit sem sejtve annak világ-egyetemnyi súlyáról, nekünk és a jövőnek üzenetként továbbadott. Látom magam előtt, ahogy abban a bizonyos sóhajtasnyi pillanatban alázattal másik önmagába öltözött. Tudva, hogy a csend csak az örök-kévalóság ege alatt hallatszik teljes tisztasággal. Aztán, mikor a leltárral – már odaát – készen állt, felnézett a keresztre, és a teremő magasságban elé tárult a bizonyosság: „*színről színre látjuk mind akit szeretünk.*” ♦♦

KORALL

Tengerrel alszom el tengerrel ébredek
tengeri éjjelek tengeri reggelek
habjai zajlanak partjai kéklének
tündöklő kék egek felhői fénylenek

Boldog vagyok nagyon vagyok boldogtalan
magam vagyok szabad fogoly vagyok magam
arcom a tengeri nap fényében ragyog
hajam a tengeri szélviharban lobog

Már test vagyok csupán mint majd leszek tetem
tengernek zúgása koporsófüdelem
tengernek mélységét nem nézi már szemem
fehér csontvázamon korallerdő terem

HULLÁMOK

Eső sír,
szél szól,
tenger táncol,
nap nevet.

*

Tenger szele: hullám.
Hullámzó levegő: szél.

*

Tengerből kikelő nap:
Afrodité.

*

A tenger meztelen.

*

Tenger-atya,
fia-föld,
szentlélek-levegő.

*

Szélről fogantatott,
tengertől született,
feje körül napfénykoszorúval
mennybement.

*

Kavicsok közé hullatott sirálytoll.
Magát tengerbe temető sirály.
Kézzelfogható
mint a tengerből égbeszökő szívárvány.

*

Mióta s meddig állja a föld
a tenger heves, konok ostromát?
S mi lesz,
ha egyszer mégis megadja magát?

*

Elválok tőled
mint partjától a tenger.

Simon András grafikái

HAGYATÉK

„Mi a haza?
...ezerféle édes emlékezet”
(Kölcsy: Parainesis)

Ezerféle édes emlékezet
kíséri keserves életemet,
ezerféle nehéz tapasztalás
gyötört, nemcsak a lelkipurdalás,
nem is azért, mit jól-rosszul tettem,
inkább azért, amit elfeledtem,
tettem volna, de elmulasztottam,
jóvátenni azt sohase tudtam,
pedig nem a jóra való restség
gátolt sokszor, hanem a félszesség,
holott nem is kitűnni akartam,
csak magamhoz méltóvá akartam
válni és azokhoz kiktől nyertem
örökségemet: testem és lelkem,
hogy öröklött hagyhassam azokra,
kiknek, mint nekem, e föld a sorsa.

Mióta várlak, már nem is tudom.
Napok, hetek vagy évek óta, mindegy.
Sok a dolgod, tudom, hisz férfi vagy,
nem ülhetsz az én szoknyámon örökké,
sőt a másén sem. Ez nem szemrehányás:
sokkal féltékenyebb vagyok kalandjaidra
amelyek tőlem távol tartanak
mint a nőkre, akik mellett rám gondolsz,
bűntudattal, mégis elégedetten,
hiszen én nem vagyok olyan mint te meg ők,
bár néha belédmar a kétség: hátha én is.
Nyugodt lehetsz: én hűséges vagyok
hozzád s éppily hű lennék bárki másához,
ha mást szeretnék. Hűségem nem érdem,
fogyatékosabb inkább: képtelen
vagyok másra még csak gondolni is,
s érdemednek éppígy nem tartanám,
ha hű lennél hozzám, míg másra vágysz.
Régen – nem is tudom, mikor – még nem szenvedtem
hiányodtól ilyen betegesen.

Korán felkeltem, tettem dolgomat,
nem azért, hogy ne kelljen rád gondolnom,
mint mostanában. Boldoggá tett napfény,
a kezem nyomán születő rend, a munkás
nappal utáni éjszaka nyugalma,
a napok, hetek rendje, költöző
madárként visszatérő évszakok
önmagukat jelentették, nem téged,
nem a te elindulásod, megérkezésed,
nem vártam levelet, üzenetet,
nem kémleltem estefelé az utat:
hátha előbukkansz a jegenyék közt,
nem rezzenem fel álmomból riadtan:
mintha kopogtak volna ... S csak a szél.
Nem forgolódtam féléjszaka ébren
jelenre váltva múltat és jövőt,
nem kívántam meghosszabbítani
az éjszakát, hogy legalább álmomban
láthassalak. Ha reggel felkelek,
elképzem: hol jársz most, mit csinálsz –
mint a növényeket a föld alól
felszívott nedvesség, reménység duzzaszt,
s estére velük fonnyadok. Lefekszem
feléd tájolva arcom a sötétben
mint hívő Mekka felé. Nem bírom
ezt így tovább. Börtönöm vagy, kilépek
belőled, mint gubójából a lepke.
Szabad akarok lenni. Egyedül
voltam eddig is, de most én szabom meg
magányomat, mindig magam leszek
inkább, mint mástól kelljen függenem.
Inged kívántam lenni, kenyered,
vized és levegőd. Már nem kívánom
éhséged, szomjad csillapítani,
ugyanarra van nekem is szükségem
mint neked s bárkinek. Tárgy nem vagyok,
hogy ha eszedbe jut, elővegyél,
anyád se, hogy mint tékozló fiú
visszatérj hozzám, amikor elfáradsz.
Nem rostokolok itthon ezután
hogy itthon találj, ha véletlenül
betoppansz. A hosszú adventnek vége.
Megkaptam a lapokat. Köszönöm.
Bármikor meglátogathatsz. Nem zavar. Sz.
Megbocsátok persze. Hisz nem szeretlek.

TURCZI ISTVÁN

„Hóhatár”

Engedtessek most meg nekem, hogy felidézzem Tóth Évához kötődő első élményemet. 1983-ban vagyunk, az előző évben jelent meg Éva második verseskötete a Magvetőnél. *Hóhatár* a címe. Egy írószövetségi rendezvényen léptem oda hozzá, és gratuláltam a könyvhöz. Mivel ismertem a szintén akkoriban megjelent Alejo Carpentier regényfordításait, beszélgetésünk tovább terebélyesedett, és megállapodtunk abban, hogy folytatni fogjuk. Jó ideig csak messziről követhettem pályáját, nem volt módunk találkozni, hiszen Éva előbb az Új Tükör hetilap világirodalmi rovatvezetője lett, majd az Írószövetség külügyi titkára illetve elnökségi tagja, nem sokkal ezután a Georgia Egyetem Fullbright vendégprofesszora. Ha a történelmi hűségre törekszünk, akkor itt kell megemlítenem, hogy Éva 1993-tól lett a PEN Club intézőbizottsági tagja, majd egyik alelnöke, és 1995-től a Nemzetközi PEN-szervezetek egyik oszlopos tagja, véleményformáló, kritikus személyisége, aki nagy nyelvtudásával, asszonyos precizitásával és ügyeszeretével nagyon sokat tett a rendszerváltás utáni magyar irodalom külföldi elismertetéséért. És ez fordítva is igaz: rendkívül magas szakmai színvonalú műfordításai szélesebbre tárta az értő olvasók ablakait a világirodalomra. A már említett Carpentier mellett ő ismertette meg itthon Kuba nemzeti költőjét, Nicolas Guillént, az angolai Agostinho Netot, vagy a venezuelai Miguel Otero Silvát, ők ma már nemzeti klasszikusnak számítanak. De az ő nevéhez fűződik Borges híres egyetemi előadásainak közreadása is 1992-ben, vagy négy évvel később, az azóta is Nobel-díj esélyeseként emlegetett Justo Jorge Padrón *Pokol körei* című versgyűjteményének lefordítása. Különös az élet, a Kanári-szigeteken élő nagy spanyol költő, Padrón az ünnepek után a közelmúltban felhívott engem, és amikor elmondtam neki Éva elvesztését, azt kérte, hogy tolmácsoljam a családnak mély megrendülését. Azzal búcsúzott el, hogy Éva örökké élni fog, mert a fordításai örökbecsűek.

Ez a telefon jól mutatja Tóth Éva szakmai rangját és szerepét; szerte a világban nagyra becsülik munkásságát, szeretik őt, és sokáig emlékezni fognak rá. És valóban, egész pályáján elkötelezett híve volt és maradt a PEN eszméinek, még az utolsó időkben is eljött a közgyűlésünkre, jelen volt rendezvényeinken. Akárhol találkoztunk, az első kérdése mindig az volt, mi újság a PEN-ben? Mik a hírek a világszervezet körül? A második kérdése személyes jellegű volt, ugyanis a Parnasszus-esteken idővel összebarátkoztak édesanyámmal, akivel iskolatársak lehettek volna, ha úgy hozza a sors, s mindig félrevonultak, és jól kipanaszkodták magukat egymásnak. Ettől aztán egészen megvidámodva tértek vissza a férfiak közé. És amikor úgy futottunk össze Évával, hogy nem volt ott édesanyám, tőzből tízszer nekem szegezte a kérdést, és mindig így: „és anyád hogy van?”

Végezetül hadd térjek vissza első közös emlékünkre, arra a bizonyos *Hóhatár* című verseskötetre. Az első vers, amelyet tőle olvastam, a kötetnyitó *Korall* című darab volt; én a magam és a Magyar PEN Club minden egyes tagja nevében ezzel búcsúozom tőle:

„Tengerrel alszom el / tengerrel ébredek / tengeri éjjelek / tengeri reggelek / hajjai zajlanak / partjai kéklenek / tündöklő kék egek / felhői fénylenek / Boldog vagyok nagyon / vagyok boldogtalan / magam vagyok szabad / fogoly vagyok magam / arcom a tengeri / nap fényében ragyog / hajam a tengeri / szélviharban lobog / Már test vagyok csupán / mint majd leszek tetem / tengernek zúgása koporsófüdelem / tengernek mélységét / nem nézi már szemem / fehér csontvázamon / korallerdő terem”.

GYÖNYÖRŰ VOLT

Az édenkerti fák alatt
volt ilyen jó mint e göcsörtös
nem is tudom talán eper-
fa lombja között áttűző
nap sugarában megpihenni
Tudom hogy szebb volt az a kert
azok a hamvas kezdetek
virágot ígértek gyümölcsöt –
ez a nyárvégi ragyogás
a tó vizéről felszálló pára
a pólýameleg levegő
a legyező szél angyalszárnya
sem feledteti ami fáj
a csuklók bokák vállak térdek
lassuló mozdulatait
de minden jel arra tanít
hogy gyönyörű volt ez az élet

CSERNUS MARIANN SEÑORA!

Így szólítalak, most is, búcsúzóul. Barátságunk évtizedei alatt soha nem keresztnéven, csak szenyórának neveztük egymást. Nekem dedikált könyveidet is így írtad alá: „señorának, señora”.

Az utóbbi években ritkábban találkoztunk. Ezért örültem annyira, amikor alig néhány hónapja Budagyöngyén ebédeltünk egy velem egykorú történészprofesszor barátnőmmel, és a kínai üzlet felől te jöttél felém. Látszólag siettél, „señora, – señora” mondtuk egyszerre meglepetten. Most kinyújtanám a kezem, hogy leültesselek, hogy beszéljek veled, hogy beszélj hozzám, señora.

Pihenj békében drága barátnőm! Én pedig Weöres Sándor versével búcsúztam tőled Farkasréten. Most ebben az emlékezésben is Sándor versével gondolok rád:

„Ha kérlek ki vagy, ezt mondd... / egynemű vagyok a széllel, / folyó sodrával, /
esőcsepp hullásával, / madár röptével, / fapadlón járó facipős ember lába zajával. /
Levegő-e a szél? / Víz-e a folyás és a csöppenés? / A röptülés madár-e / és fából van-e a
fapadlón járó facipős ember kopogása? / Megszűnik a szél, / a levegő nem szűnik meg, /
de szél nélkül halott. / Elhullt a madár, / a teste új mezbe öltözött, / száz új alakba szét-
ívódott – de a röpte nem maradt meg / és el se veszett. / Többet nem is tudok magam-
ról / és mire tudnék, / már több leszek annál, / hogysem tudhatnék bármit is. / Még nem
vagyok egész / és mire az lehetnék, / már több leszek annál, / hogysem magamban le-
hessek egész. / Még nem is élek, / nem is fogok élni: / életnél teljesebb / leszek a holtom
után. / Ezt mondd, ha kérdezik, ki vagy.”

SÁGHY ILDIKÓ Memoriter

Bizony, nincs ez másképpen: barátaink, hozzátartozóink távoztával a saját veszteségeink súlyát mérjük. Akárcsak én is, amikor most azon kesergek, hogy *Tóth Éva* váratlan halálával önzetlen, igaz barátomat veszítettem el.

Barátságunk Évával nem a Lyukasóra körüli közös ténykedésünkkel kezdődött, jóval korábbról datálódott. Negyven évvel ezelőtt – most számoltam ki, és kissé magam is meghökkenem – ismertük meg egymást személyesen, pontosabban szólva, akkor találkoztunk először, mégpedig Galsai Pongrác baráti társaságában, egy női magazin szerkesztőségében, amelynek akkor Galsai, a „besurranó szerkesztő”, ahogyan magát egyik írásában nevezte, a főmunkatársa volt. Pongrác hívására ugyanis a szerkesztői szobájában, péntekenként íróbarátok, költők, s különféle művészemberek jöttek össze. Jómagam, mint az egyházi szolgálatból éppen kiszakadt, s gyökértelenül ténfergő protestáns teológus, itt menedéket találtam. Galsai tán a közös papgyerekségünk miatt fogadott a szívébe, csöppet sem zavartatva magát attól az aprócska különbségtől, hogy az ő édesapja kilépett katolikus plébános volt, az enyém pedig hithű lutheránus prédikátor.

Amikor Galsai Pongrác itt bemutatott minket egymásnak, én már jól ismertem Tóth Éva verseit. Mert tíz évvel korábban (akkor még a csepeli evangélikus munkágyülekezet segédlelkésze voltam), 1968-ban megjelent *Mezei András* válogatásában és szerkesztésében *Első ének* címen az akkori fiatal költők antológiája. Ma már tudom, Mezei nem akármilyen csapatot válogatott össze, ám nyilván akkor is sejtettem, mert rongyosra olvastam azt a kötetet. Csak néhány nevet sorolnék az akkor kezdő, fiatal költők közül: *Apáti Miklós, Dobai Péter, Döbrentei Kornél, Gutai Magda, Hajas Tibor, Keresztes Ágnes, Takács Zsuzsa, Tandori Dezső, Tóth Éva, Varjas Endre, Várady Szabolcs, Veress Miklós...*

Memorizálnom sem kellett, a kötet versei közül jó néhány megragadt bennem, Éva versei különösen is, többet kívülről tudtam (sőt tudok mai is). Ismeretségünk öröme ott helyben elmondtam Évának – mit elmondtam, lelkesen elszavaltam! – az általam különösen is kedvelt *Vita és vallomás* című versét.

Hát, ettől a naptól számítottunk kettőnk máig tartó barátságát. Istenem, Éva harminckilenc volt, én meg harminchat éves voltam akkor...

VITA ÉS VALLOMÁS

Gyűlölöm a birtokon belüliek biztonságát,
az érdektelenség nyugalmát,
a közös megegyezések higgadt becstelenségét,
az okosságot, mely szemet huny az árulásra,
én féltékeny vagyok,
nekem van mit veszítenem.
Nekem nem szerető kell és nem vitára,
kirándulásra vagy kiállításra,
szombat estére vagy vasárnap délutánra
időtöltésre alkalmas barát.
Emberre van szükségem, az örültségben társra,
aki előtt vetközhetek akármilyen ruhára
és felvehetem legdíszesebb meztelenségemet,
aki még jobban szeret,
ha csúnya vagyok és elesett,
akire nem kell tekintettel lennem
sem utcán, sem négyszemközt a csendben
körénk rakódó idő múlásában
megkövesedten,
aki bárhova eljönne velem
és bárhol megmaradna,
akinek párna helyett fejem alatt a karja,
akit én altatok,
aki felébreszt engem.

ALFÖLDY JENŐ

A GONDOLAT HŐSEI S AZ ÉRDEK RABJAI

Talányos címet adott novelláskötetének Bárány László: *Most, a régi szép időkben*. Éppúgy derű-, mint borúlátó. Derűlátó, mert jelenünket boldogabbnak gondolja a jövőnél, és borúlátó, mert jövőnket rosszabbnak véli a jelennél. Ez a szemlélet olyan, mint a régi tréfa a fél pohár vízről. Az optimista örül annak, hogy a sivatagi hőségben van még félpohárnyi tartaléka, a pesszimista viszont retteg a szomjhaláltól, mivel már csak néhány korty vize van.

A *Görög kávé* című novella feloldja ezt az ellentmondást. A magyar turista és felesége Görögország *jelen idejében* úgy érzi, még sosem élt át annyi derűt és szépséget, mint itt, Európa bölcsőjében. Otthon majd sokáig megélnék az átélt természeti és kulturális szépségből. Itt kiegyensúlyozottabbak és boldogabbak az emberek, mint a szélsőséges éghajlatú északibb országokban. Munkaidejüket a napjáráshoz igazítják, s nem hajszolják magukat évente két-háromheti szabadságért. Amikor az utazó egy vele közös nyelven beszélő idős úrral találkozik, hangot ad elragadtatottságnak: „Míg az élet másutt általában csak eszköze valami másnak, addig a görögöknél, Görögországban cél”. Az öreg válasza: „Az élet fölötté van a cél és eszköz ellentétének”. Mindketten a szabadságról beszélnek, de a görög belülről éli meg, a magyar pedig kívülről, csodálkozva szemléli a lelki harmóniát.

A novella, régi meghatározás szerint, a sorsnak egy lényeges fordulatát beszéli el. Bárány László kisprózáira és néhány terjedelmesebb elbeszélésére illik ez a szabály, akkor is, ha a sorsfordulat a tudatban játszódik le egy fölismerés hatására, s akkor is, ha a külső körülmények változása idézi elő. Írásainak közös sajátossága, hogy a cselekmény vagy a léthelyzet magvas gondolatokat juttat érvényre. Szereplői gyakran élet és halál határhelyzetében fogalmaznak meg helytállásuk vagy kudarcaik tanulságát, a szándék és a megvalósulás, a végzet és a vigasztalódás vagy éppen az alantasság és az emelkedettség drámai ellentéteit. Lényeges a drámaiság: hol párbeszédokban, hol belső monológokban szikráznak össze az eltérő nézetek. A gondolat mellett a hangulat is lényeges a művekben: az utazók szemében szépséges görög táj emlékét a jövőben majd a tengerparton elfogyasztott kávé illata ébreszti föl bennük: ez az íz társul a mediterrán világ nyájasságához

öröméhez. Hellász néhány hetes kóstolója a „régien szép idők” nosztalgiaforrása lesz.

A novellák nemcsak a címben fölértékelt jelenben, hanem sokféle történelmi korban, helyszínen és művelődési körben játszódnak. A görög régmúltba vezet *A nagy pillanat*, ama háborúba, amellyel megkezdődött a legfejlettebb városállam, Athén hanyatlása. Az athéniaiak Sziáciát akarják elhódítani a spártaiaktól, de hadvezérük, Nikiász sebesülten a spártaiakkal szövetséges szürakuszaiak fogságába esik. Őrzője egy jóérzésű sziáciai tiszt, akit csodálattal tölt el Athén kultúrája. A fogolytáborba vezető úton az „agresszort” ezúttal az athéni demokrácia katonája, a honvédő hazafit pedig a megtámadott Szürakusza vezére testesíti meg. Viszonylagossá vált, hogy melyik városállam kulturáltabb: a hódító szándékkal támadó Athén, vagy a sziáciai polisz és a vele szövetséges, eredendően harcias Spárta. A művelődésre fogékony szürakuszai tiszt figyelmezteti athéni foglyát: nagy drámaírójuk, Euripidész a békeszeretőket igazolja. A mű a huszonegyedik században is érvényes: egy állam „kulturális nyelve” sem igazol semmiféle hódító szándékot a gyöngébb ellenféllel szemben. Nikiászt kínozza a gondolat: miért vállalta el művelt athéni léte a hadvezérséget. Alkalmasabb lett volna a szerepre például kalandor hajlamú vetélytársa, Alkibiádész. Vajon melyiküket pártolja jobban: a városvédő Pallasz Athéné, vagy ugyanő, mint a hadi tudomány istennője? Kettős tanulságot hordoz Nikiász lelkiismereti háborgása: egy történelmit és egy lélektanit. A történelmi arra, hogy még a demokratikus Athénban is csak békében köszönthet be egy új aranykor; a lélektani fölismerés pedig az emberi esendőségre int. A hadvezérnek beállt értelmiségi, Nikiász belátja: végzetes volt a hódító szerep vállalása. Jóra való hajlama, ha későn is, győz a háborús érdek fölött. Fölismeri, hogy a hozzá képest „barbár” ellenfél tudásvágya – mely Athén csodás műveltségéhez vonzza – reményt keltő. Az újabb történelem számos helyzetére érvényes ez az esettanulmány: a harctéren mindig akadtak egyének, akik az ellenség nagy íróitól,

bölcsseitől tanulták elveiket. Vajon Kurszknál, Sztálingrádnál nem gondoltak-e értelmiségi-jelölt diákként mundérba bujtott német katonák Lev Tolsztoj hőseire, orosz ellenségeik pedig Goethére, Hölderlinre?

Kiemelkedő novella az *Istenkísértés* is. A terjeszkedő Róma történetének abban a szakaszában játszódik, amikor a birodalom a közel-keleti provinciákon is megnöveli hatalmi befolyását. Ennek is egy fogságba esett értelmiségi, történetesen egy öreg, félig zsidó, félig palesztin farizeus a főszereplője. A légionáriusok Császára helytartóságára kísérik az öregot, a sok vértől szennyezett kezű prokurátorhoz. A rómaiak ugyan a zsidókra vadászó szikáriusok markából mentették ki a vándorló bölcsot, mégis a lázadó zsidót gyanítják benne. A helytartó érdeklődését fölkelte a másik részéről megnyilvánuló lelki emelkedettség. Örül, hogy végre művelt emberrel társaloghat. A helytartó is elárulja eredetét: római létére görög férfitől és zsidó asszonytól származik. Párbeszédük során a rabtartó rövidesen kíváncsi tanítvánnyá alakul át, az őrizetes pedig tanítóvá. A könyv szerkezetét dicséri, hogy *Az Istenkísértés* *A nagy pillanat*ot követi. Az érvelésbe és a belátásba vetett hit hatja át mindkettőt.

A farizeus az új idők keresztényies elveit vallja. Története afféle novella a novellában. Elmondja: fiatalon vándorolva a kösivatagban rábukkant egy aszkétikusan élő remetére, görögösen mondva anakorétára. A hindu jógik pózában ülő férfi különös élettani és transzcendens lelkiállapota a cselekvő nyugalom és a belső energiakonzentráció benyomását kelti a szemlélőben. Sokáig némán ülnek egymás mellett. A remete lótuszülését utánzó vándor egy idő múlva úgy érzi, eggyé vált a múlttal és az idővel, az egész mindenséggel. „Kiszabadultam a jelen fogságából, ledőltek a tér korlátai (...). Ámultan vettem észre, hogy én, a korábbi kapkodó ifjú, lassan kezdek megérteni valamit abból a rendíthetetlenségből, amelyen egy aszkétának az odaadó szemlélődése nyugszik”.

A jelek szerint a testi-lelki nyugalomnak ez az összhangja és a fájdalom kirekesztése még

LEXIKON: Bárány László 1948-ban született Budapesten (Bárány Tamás író fiaként). Tanulmányait a szegedi bölcsészkaron végezte. Tanított főiskolán és dolgozott kiadói szerkesztőként. Könyvei: *Héliosz szekere alatt* (könyvdráma, 1990), *Szabadság és szabadelvűség* (esszé, 1993), *Koncentrikus körök* – Közelítések a humánus kérdéseikhez (tanulmányok és esszék, 2013).

nem elég a megvilágosodáshoz. Az akkor még ifjú zsidóban hatalomvágyat ébreszt a felszabadult lelkiállapot. Ajánlatot tesz a remetének, hogy ha a Napkelet magas szintre emelt önuralmát egyesíthetné saját tudásával, a római udvaroncoktól szerzett beavatottsággal, akkor nagy hatalmat szerezhetnének a birodalomban az egymást kölcsönösen lenéző rómaiak és zsidók fölött. A zsidók előnye, hogy az egyetlen örökkévalóban hisznek, míg a rómaiak számtalan jobb-rosszabb istent félnek és imádnak. A rómaiak viszont sok hasznos tudományt és művészi hajlamot vettek át a görögöktől. Saját fölfedezéseik is igen hasznosak például a jogban, társadalomszervezésben, s ezeknek a zsidók híjával vannak. Egyesítvén a kétféle beavatottságot, együtt sokra vihetnék, akár a császár udvaráig. A remete tömör válasza: „Ne dörgölőzz hozzám, sátán!” Önkéntelenül Jézus bibliai megkísértésére gondolunk. A farizeus nemes gondolatokkal puhítja a prokurátor lelkét: a hellének „még a háborúikban is becsülni tudták a nemes ellenfelet, szánni tudták a legyőztet” – utal saját helyzetére. A remetével történt találkozásának esetét így fejezi be: a hallgatagon is sokat kifejező aszkéta összefüggő gondolattal bocsátja útjára –, s szavaiban ezúttal is a keresztény tanításra gondolunk: „Egyenként kell megújulnunk, lélekben, az változtathatja meg a világ egészét, nem a fejedelmek”. Úgy vélem, az író tudatosan utal a remete szavaiban Jézusra és Buddhára. Jézus a vallástörténetek szerint is megfordulhatott húszas éveiben Indiában, s tanult a „Megvilágosodott” Buddha követőitől.

A *Most, a régi szép időkben* tizenöt novellájából öt játszódik a történelmi múltban: A nagy pillanat és az Istenkísértés a világtörténeti ókorban, A szekértoló, a Barátok és az Átvonulás a magyar középkorban – Gellért püspök, Juliánusz Barát, Könyves Kálmán idején – játszódik. A többiek, a jelenkorban lepergő novellák is sokban történelmi vonatkozásúak, fölelevenítik az ötvenes évek ávós diktatúráját, az ezredvégi rendszerváltás emberi színváltoztatásait. A meggyőző hatás éppúgy köszönhető a nagy műgonddal „magától értetődőre” csiszolt stílusnak, mint az intellektualitásnak és az erkölcsi értelemben kiélezett, drámai léthelyzeteknek. A helyenkénti talányosság sosem fullad homályosságba, az író számíthat arra, hogy sikerül fölkeltenie az olvasói érdeklődést a különböző korszakokra jellemző lélektani, etikai és kérdések iránt. Az emberi viszonyok között előkelő helyen áll az embernek önmagához való viszonya is: ki hogyan áll helyt a számára kijelölt választási kényszerekben és lehetőségekben. Az író emberismerete, akárcsak világos stílusa, Kosztolányi, Márai tanítványára vall. Bízom abban, hogy a novelláskönyv ismertté és elismertté teszi Bárány László nevét. ♦♦

(Bárány László: *Most, a régi szép időkben*, Hungarovox Kiadó, 2017)

BÁRÁNY LÁSZLÓ

Átvonulás

Tűz van! – győződött meg a király, ahogy körbehordozta tekintetét a vár-fokról a láthatáron. Fennhangon mondta: – Tavasz éjjel nem lehet ilyen világos az ég alja.

Szelíden korholta a szeppent toronyórt, amiért nem figyelt föl a veszélyre. Újdonsült uralkodóként még nem igazán szokott hozzá a parancsoláshoz. Keresetlen szavakkal sürgette a legényt, hogy riassza a hadnagyot:

– Ég egy falu Pozsony felől. Induljon az előőr!

Éberen éjszakázott a mosoni várórség; a lovasok nyomban fellármázták a külső táborn, s már nyargaltak is tovább.

Kálmán király egyelőre nem hagyta el a bástyát. Igyekezett higgadt maradni. Úgy látta, hogy a lángok nem csaptak a magasba, vagyis az erdő nem fogott tüzet, csak a kunyhók.

Lassan teltek a percek, óráknak tunk. Kálmán a tehetetlenséget viselte nehezen, nem a tétlenséget, azt hol imára, hol elmélkedésre fordította. Önként virrasztott eddig is, hogy a képzelete otthon, könyvesházában időzzön, ha már nappal katonának kell lennie. Talán jobb lett volna, ha a pápa úr nem menti föl püspöki tiszte alól, hogy királlyá koronázhassák. De ha már így történt, hát a trónon kívül harci menjén is biztosan kell ülnie.

Meggondolta magát, és kíséretével nyeregbe szállt. Már hírt vették, hogy a keresztések első hulláma megindult, s javában közeledik. A király a fogadásukra érkezett Moson várához, ám ma még nem számított a találkozásra. Mi lesz, ha nem a kéményekből pattant szikra, hanem a jövevény hadak fáklyáitól vetett lobot a nádtető? Akkor az Isten irgalmazzon. Nekünk, vagy nekik?

*

A két sereget nyíllövésnyi távolság választotta el. Középtűt a füstölgő falut pásztázták a magyar vitézek. Letaposott kerítések, gerendák zsarátok, beroskadt falak tanúsították a pusztítást. A földbe vájt viskók, a vermek üresen tátongtak; lassan bújt elő az erdőből egy-egy rettegő ember, asszony, végül a gyerekek vagy a család öregei. A csendet lovak horkanásai meg az ő zokogásuk törte meg, amikor itt-ott holtakra leltek. Leszúrták őket, vagy a rémület végzett velük? A hadnagy máris rontott volna a sötétségben a betörőkre, de a király visszatartotta:

– Még nem mértük föl az erejüket.

– Biztosan részegek, minden hordót magukkal vittek. Meglephetnék őket.

– Ne heveskedj! – intette az ifjú király Bánt, az idősebb katonát. – A harag rossz tanácsadó. Megpróbálunk majd szót érteni velük.

A hadnagy tajtékzott, mint a lova, de engedelmes katonaként hallgatott.

Egy zászlóalja vitézt hátrahagytak: fűrkészszék ki a nyugatiak táborát. Kíséretével Kálmán visszatért a mosoni várba, hogy reggel haditanácsot tartson.

*

Virradatkor küldöttség érkezését jelentette az őrség. Maga a keresztések fővezére, Bouillon Gottfried lotaringiai herceg vezette a delegációt. Méltósággal ült lován, s embelein sem látszott seregük hajnali ziláltsága. A király fegyelmezetten, a rangját illető udvariassággal fogadta, előzőkenyen tessékelt a palotához.

Mindketten kerültek az éjjeli történetek említését. A herceg nem tudhatta, hogy Kálmán értesült-e már a garázdaságról. Mindenesetre igyekezett leplezni, hogy barbárnak tekinti a magyarokat. A király titokzatos maradt: hadd találgassa a másik, hogy személyében volt főpappal, katonával vagy koronás fővel célszerűbb-e alkudoznia.

– Korán indultatok – mondta kurtán a hercegnek.

– Már derengéskor fölébredek mindig, ha sátorban kell aludnom.

– Nem rád értettem, hanem a seregekre. Nyár végére hirdetett a pápa hadjáratot.

– Előbb még oda kell érünk a Szentföldre.

Kálmán jelentőségeltelen tette hozzá:

– Nekünk Pannónia is szent föld.

Csend következett. A herceg folytatástól tartott, rosszat sejtett. A király feleletre várt.

Gottfried kínlódott. Fölényesnek lenni nem mert, alázatosnak mutatkozni nem akart. Csak e kettőt ismerte. Most bánta, hogy személyesen vállalta a küldetést.

– Tudjuk mi is, hogy országokat szent első királyotok Szűz Mária oltalmába ajánlotta – préselte ki magából a békítőnek szánt szavakat.

– Vagyis – bölintott nyomatékkal a király – sem a pápa gyámkodására nem hagyatkozunk, sem a császár védőszárnya alá nem kívánkozunk. Az égiekben bízunk.

A herceg sűrűn bólogatott, mint aki nagyon egyetért, pedig most igazában az érdekelte volna, hogy önmagukban mennyire bíznak a magyarok.

– Mik a terveitek? – szegezte neki a kérdést Kálmán.

– Szeretnénk Isten áldásával és a te támogatással szerencsésen átvonulni szép királyságodon.

– Úgy is lesz – helyeselt a király –, föltéve, hogy a szerencse nemcsak nektek, hanem nekünk is kijár.

– Hőn óhajtom közös elégedettségünket.

Kálmán, amennyire méltósága engedte, egy kissé meghajolt:

– Ez igen szép, csak sajnos kevés.

– Mit kívánsz még?

A király fölegyenesedett:

– A pusztá jó szándékot megerősítem azzal, hogy hercegi öcséd, Balduin, aki tudtommal hitvese társaságában tart veletek az úton, vendégszeretetemet élvezi majd, míg vitézeitek el nem hagyják az országot.

A herceg nagyot nyelt. – Hol részeltetnéd őket e kegyben? – kérdezte szárazon.

– Szent Márton-hegyi udvarházam minden kényelmével a rendelkezésükre áll, hogy megkíméljem őket a tábori élet fáradalmaitól. Küldess a hercegi párért és a poggyászáért! Máris odakísértetem őket a hegyi birtokra.

A király magához intette az udvarispánt: intézkedjék a vendégek elkauzolásáról.

A herceg meghajolt, és zord arccal távozott.

Ismét csend állt be, csak Bán vértete pendült-zörgött feszengő mozdulatainak az ütemére.

*

Amikor kettesben maradtak, a hadnagy vette a bátorságot, s megkérdezte a királytól:

– Akasszam szögre a kardomat?

Kálmán nemet intett:

– Inkább tanítsd új cselekre a csapatokat! Gyakorolják, miként kell a hadi utak mentén tisztas távolságból követni a keresztéseket úgy, hogy ne kerüljenek harcba velük. Egészen a határig telepíték piacokat, árusokat a kiszolgálásukra. De tartsátok szemmel őket, nehogy fizetés nélkül akarjanak odébbállni!

Bánt lelkesítette a feladat, tette készen távozott. Úgy tetszett, a haditanács okafogottá vált. De Kálmán nem mondta le, hanem alkalmi koronatanácsá bővítette, az ugyancsak ide várt győri püspökkel. Hartvik még délelőtt megérkezett. Amíg Bán vissza nem tért a táborból, az egykori és a mai főpap négy szemközt beszélgetett. A király mindenekelőtt az éjszakai támadásról tájékoztatta bizalmasát. E kérdéssel adta át neki a szót:

– Ezek keresztény hadak volnának?!

Hartvik széttárta karját:

– Úgy kell tekintenünk.

Kálmán összevonta szemöldökét:

– Tűrjük a komizságukat?

– Ha kikelsz ellene, akkor két ellenséget szerzel egyszerre, a császárt és a pápát.

– Ha pedig meghunyáskodom, mindketten vérszemet kapnak. Eddig is csak azért viselték el a dacolásomat, mert a másíknak is ellene

szegettem. Jó nekem, hogy így egymást tartják féken, s nem engem ígában.

– Ez a fogalmazás túlzás. Henrik császár valóban a hübéresévé akar tenni, de Orbán pápa úr, akinek az egyházjobbító rendelkezéseivel mindig egyetértettél...

– Addig rendben is van. De az egyházkormányzáson keresztül az egész királyságot kívánná uralni. Ne felejtse el, hogy téged is csak az ő akarata ellenében helyezhettelek a püspöki székbe!

– Igaz. És ki is tartok melletted hűséggel. De most nem rólunk van szó.

– Hanem?

– Krisztus Európájáról.

– Ritkán gondolnak arra, amiről nagy hangon szónokolnak.

– Kik?

– A diplomácia hangadói, meg a hangos pártoskodók.

– Tévedni csöndesen is lehet.

Kálmán megérezte a készülő kioktatást. Csálódottan mondta:

– Nem akaratlan elvételre céloztam, hanem szándékos mellébeszélésre. Amivel most te is próbálkzol.

Hartvik helyesbített:

– Jó, ne nevezzük tévedésnek, ha vissza akarsz vágni Gottfriedék portyájáért. Jogos a haragod. De tegyük mellé a keresztényi megbocsátás parancsát.

– Majd meglátjuk, kéri-e a bocsánatot.

– A nélkül is kötelező a kiengesztelődés.

Kálmán félvállról tekintett a püspökre:

– Jól értem, akkor hát ne induljon hadjárat?

– A csatáktól mentsen meg az Isten! Legrosszabb esetben is csak egy kis villongástól tartottam.

A király megrázta fejét:

– Félreértettél. Nem rám, hanem a keresztésekre vonatkozott a kérdésem, hogy szálljanak-e harcba. Őket miért nem köti a megbocsátás parancsa?

Hartvik hallgatásba merült. Zsinaton is hosszasan tárgyalhatnák e fogós kérdést. Egyszerűbbnek tűnő érvvel válaszolt:

– Mert mellettük szól az igazság.

Kálmán kissé gúnyosan elmosolyodott:

– Csakhogy mindenki ezt gondolja magáról, az övéiről. Ezért aztán bárki úgy vélheti, hogy nekik többet lehet elnézni, mint másoknak. Sosincs megállás.

A püspök megtalálta a kibúvót:

– Nagylelkűnek az *ellenünk vétőkkel*, de nem a Krisztus urunk ellen vétőkkel kell lennünk. Ezért vitathatatlan a keresztések igazsága.

– Akinek valóban kétségtelen lenne az igazsága, az inkább kevesebbet, mintsem többet engedne meg magának. Önmérséklet igazolhatja a tetteinket. Ha Gottfriedék így folytatják, akkor még szentföldi győzelmeik esetén sem lehetünk büszkéek rá, hogy segítettük őket.

A király tudatában volt, hogy makacsul szokott ragaszkodni az igazához. Most is ké-

szen van a terve, s aligha változtat rajta. De meg fogja hallgatni a tanácsurakat. Mégpedig döntésének az ismertetése előtt, nehogy vizsgálja kelljen táncolnia, ha javaslatok nyomán meggondolná magát. Igaz, csupán öt-hat báró, ispán jött ide vele Esztergomból meg a környékből, de az ő szavuk számít, mert a helyzet ismeretében nem a levegőbe beszélnek.

Bán hadnagy nemsokára a lovasság meg a gyalogság első emberével tért vissza a palotaházba. A két alvezér a lovagterem szélén, türelmesen várakozott. Hadnagyuk a királyi szék közelében, a főurakkal foglalt helyet. Hartvik közvetlenül Kálmán mellett állt. Mindannyian együtt voltak, a király egy ideig mégsem nyitotta meg a tanácskozást. A többieknek olyan benyomásuk volt, hogy vár még valakire. Az urak nem is suttogtak a nagy csöndben. A király végül megkérdezte véleményüket a teendőkről, de látszott, hogy nemigen figyel szavaikra. Ismerte már a hadnagy harcias álláspontját s a püspök több megértést szorgalmazó nézetét. A többiek elgondolásai megoszlottak közöttük, nagyjából fele-fele arányban. Hartvik és Bán egy-egy új szemponttal előállt ugyan, de az nem módosított hajlandóságukon.

– Vessük tekintetünket távlati céljainkra, a pápai, a császári és a királyi trónok nagy közös ügyére! Amely a te ügyed is – ajánlotta a püspök.

– Ma a mai helyzetet kell megoldanod, a holnapit holnap – békétlenkedett a hadnagy.

Több mondanivalójuk nem volt. Hadd teljék jobban az idő, Kálmán megértett a déleledthez. Csak ne legyen belőle estebéd is...

Nem lett. Asztalbontás után megérkezett a hírnök a friss felderítési adatokkal és a várt jelentéssel: Balduin herceg és asszonya elhagyta táborukat, és Győr felé tartanak, a Szent Márton-hegy irányában.

Kálmán egyik pillanatról a másikra vált borozás után ejtőző házigazdából erős uralkodóvá. Kihirdette döntését:

– A sereg kivonul a nyílt mezőre, és csatarendbe áll a keresztésekkel szemben. A támadást magam vezetem.

A katonák kiüllesztették mellüket, és lelkesen kiáltották:

– Hajrá! Éljen a király!

A kis terem zengett:

– Vívát!

Hartvik zavarodottan szólalt meg:

– Hát nem tétlen megfigyelőként kísérjük az átvonulásukat?

Kálmán igent bólintott:

– Úgy lesz. Csakhogy előbb elveszünk kedvüket az önkénytől.

Feloszlatta a tanácsot, és egy győzelem jogos előérzetével odakiáltotta a katonáknak:

– Rajta, nyeregbe! – Közben azt gondolta, hogy bárcsak elfeledhetnének minden viadalt és diadalt! ♠

Egy óra Arany Jánossal

Kovács Ákos irodalmi estje

Ákos Arany János verseit mondja? – meglepetten kaptam fel a fejem az M5-ös tévécsatorna esti színházi műsorát hallgatva. És nem is akárhogyan! Szuggesztív erővel, érzelem- és értelemgazdag értelmezésben. A Nemzeti Színház Kaszás Attila termében zajló előadást tovább figyelve, a csendben szinte a közönség lélegzetét is hallani vélem.

Bevallom, eddig nem tudtam erről, pedig a népszerű Kossuth-díjas énekes, dalszerző és előadóművész a 2008-ban megjelentetett *Krúdy-hangoskönyvével* már színművészként is sikerrel bemutatkozott. Most pedig a Nemzeti Színházban személyes hangvételű Arany János-esttel debütált. A 2017. szeptember 29-i bemutatón Kovács Ákos a tíz általa választott Arany János-vers révén, az ismert nagy balladák és kevésbé ismert versek közvetítésével, szubjektív Arany-portrét mutatott fel közönségének, amelyet a mottóként választott Arany János idézettel is hangsúlyozott: „Több eréllyel, szilárdsággal, kitartással tán lett volna belőlem valami, de ez hiányzott mindig. Tehetségem (amit elvitatni nem lehet, különben nem volnék ott, hol most vagyok) mindig előre tolt, erényem hiánya mindig hátravetett, s így lettem, mint munkáim nagyobb része, töredék. Csinálj te belőle egészet!” Az előadást Szigethy Gábor rendezte, hangfelvételtől Blaskó Péter hangja szólaltatta meg hitelesen Arany János belső monológjait, s a műsort zongorán kísérte Szekeres László.

Kovács Ákos Arany János emléke előtt tisztelegve 2017-ben koncertturné helyett *hangoskönyvet* készített, s valójában a CD-n szereplő műsor változatát vitte színpadra. Arany János-estjével ezután országjárásra indult: Veszprém, Nagykanizsa, Kecskemét, a Dunakanyar települései... Majd a határon túl, Arany szülőhelyére, Nagyszalontára is eljutott, és meghívták Stuttgartba és Berlinbe is...

Az M5-ös kulturális tévécsatornán az *Egy óra Arany Jánossal* est bemutatója után egy érdekes riportfilmet is levetítettek: *Így készült az ARANY – Egy óra Arany Jánossal* címen, amely Kovács Ákos estjének műhelytitkait fedi fel az alkotók megszólaltatásával. Ennek írott változatából közlünk az alábbiakban részleteket. ♦

(Sághy Ildikó)

A Kovács Ákos
Arany János
műsorában elhangzó
versek címei:

Kozmopolita költészet
A kép-mutogató (Hungarian)
A fülemile
Önéletrajz – Levél Gyulai Pálhoz
A walesi bárdok
A bajusz
Híd-avatás
Vörös Rébék
Tengeri hántás
Ágnes asszony

ÍGY KÉSZÜLT AZ ARANY

Négyes csapó indul, és Ákos nekigyürkőzik...
Hadarva mondja az Arany versidézetet a *Kozmopolita* költészből:

*Oh, ha méltóbb s új kobozzal
A megifjodott hazát
Zönghegném még Homérosszal;
Ne csak mindig panaszát!
De legyen, ha veszni sorsa,
Hűnyő nép közt Osszián,
Inkább, hogysem dalok korcsa
Közönyös harmóniám!*

Ákos: – A *Kapcsolat* könyvet Gyulai Páltól, a Kisfaludy Társaság elnökétől kapta Arany János, s ebbe kézzel jegyezte fel a Margitszigeten a verseket. Később ebből a füzetből készítették replay-kiadást, összesen négyszáz darab készült belőle. Szigethy tanár úrtól kaptam a bemutatóra ezt a példányt, amely már nagyon megszínylette az előadásokat, pakolásokat.

Szigethy Gábor rendező: – Féléven keresztül folyamatosan elemeztük a verseket, dolgoztunk rajta végig, Ákos elmondta, javítottuk, és amikor kész lett a CD, tehát megvolt tulajdonképpen a szöveganyag, akkor jött egy nagy vita. Mert természetszerűleg nem egészen azonosan gondoltuk el a színházi előadást, én a végül megvalósult, puritán, nagyon szuggesztív előadásmódot akartam. Ákos egy teátrálisabb, modernistább, ha úgy tetszik, gyorsvágásokkal tűzdelt, látványosabb színházi előadást

tervezett. Végtelenül örülök, hogy komoly vitáink mellett mindig leszögeztük, hogy ez a barátságunkat nem érinti, pedig nagyon komolyan, már-már az elválásig zajlottak ezek a vitatkozások – hogy akkor nem, akkor csinálnál mással, mondtam nemegyszer. – És örülök, hogy végül is egy olyan előadás valósult meg, amelyben maga az előadás bizonyítja azt, hogy a mai színházi világban, amikor szinte minden színházi rendező úgy érzi, hogy pillanatonként kell, hogy történjék valami a színpadon, essen le, potyogjon, álljon fejre, kiabáljon, szóval most is lehet olyan előadást rendezni Arany János szövegével, amelyben végig szuggesztív a kapcsolat a nézők és a színész között. Vagyis:

„Személyes kapcsolatot valósul meg”

Ákos: (másik verssel folytatja)

*Legszomorúbb ez a rajzon,
Ezt ne nézze terhes asszony,
Mert úgy jár, mint amit lát,
Mint a szegény grófkisasszony
Mikor üzték a kutyák.*

– Tartozom egy vallomással: hamarabb voltam versmondó, mint énekes, tehát a színházi rekvizitek, amelyek a versmondásnak viszonylag ritkán kellékei, nem ismeretlenek előttem. Kifejezetten vártam azt, hogy kellékekkel lehessen dolgozni, hiszen abban a műfajban, amelynek kapcsán engem megismert a közön-

ség, ilyen lehetőségek nincsenek, úgyhogy ezt nagyon kedvelem. Többször is megesett a próbák során, hogy én hoztam a rengeteg rekvizit ötletet, amelyeket aztán a Tanár úr szépen leráspolitikozott az előadásról, s szerintem ez:

„Jót tett az összképnek”

Ákos: (folytatva)

*„Istenem uram,
Beh szépen
Fütyöl ez az én madaram!”
„Kendé bizony az árnyéka!
Mert olyat mondok, hogy még a...”
Hangzik átal a sövényen
Egy goromba szó keményen.
„Hát kié – pattogja Pál –
Mikor az én fámra száll?”
„De az én portámon zengett:
Hogy illetné a fütyt kendet!”*

– Modern akartam lenni, és a Tanár úr azt mondta: mi lenne, ha olyan előadást csinálnánk, amilyen nincsen ebben a városban, tehát hogy egy az egyben mondjuk a verseket, és nem akarjuk, mondjuk a rekvizitekkel elvonni a figyelmet. Remélem, hogy ami végül benne maradt az előadásban, az szolgálja a mondanót, és nem a figyelmet vonja el a versekről.

Péter hangján Arany János: – „Egyszerű élet ez, de mégsem nyugodt, csendes, mint némely gondolná: folytonos küzdés, melyben én voltam a gyöngébb fél. Több eréllyel és szí-

lárdsággal, kitartással tán lett volna belőlem valami. De ez hiányzott mindig.”

Blaskó Péter: – Az előkészületek idején, amikor Ákos megkért, hogy tulajdonképpen én legyek Arany János, megérkezve a felvételre megkaptam a szöveget, beszéltünk is róla pár mondatot, és én, hogy jó hasonlatot mondjak, mint egy rádióbemondó, értelmezve, tisztán felmondtam a szöveget. Aztán három hét múlva Ákos felhívott, hogy Péter, lenne egy kérés. Ne haragudj már, hogy az idődet rabolom, de föl kellene mondani még egyszer a prózai részt. – Hát mi volt vele a baj vele? – kértem. Mire Ákos: tudod ez kissé tárgyilagos, és egy kicsit eltartott, persze így is lemehetne, így is abszolút rendben van, és senki nem tudna belekötni, de én úgy érzem, ha ez személyesebb, ha jobban Arany János szólal meg a te hangodon, akkor az jobban összehozná az estét. – Abban a pillanatban megértettem, hogy tulajdonképpen miről is van szó: ő elkészült ezzel az anyaggal, és rájött, hogy kicsit objektív, ahogy én beszélek. Ezt kellene személyessé tenni. Aztán fölvevük újra, pár dolgot még megbeszéltünk közben, és én is úgy érzem most, megnézve az előadást, hogy igaza volt. Hála Istennek, hogy fölvevük még egyszer, mert így teljes és tiszta az egész!

„Csinálj belőle te egészet!”

Szigethy Gábor: – Elkezdtünk dolgozni, igen. „Edward király, angol király...” Mondtam, hogy angol király, ezt nem mindenki tudja, ez nem egy nóta, hogy Edward király, angol király... Tehát sorról sorra, és mondatról mondatra dolgoztunk minden. Aztán a színpadra is ki kellett találnom azt a szituációt, hogy milyen helyzetben mondja a verset. Tehát például a *Tengerihántást*, azt egy ácsolt fa stokedlin ülve mondja el, mert hiszen az egy mese. Mint ha kukoricafosztás közben mondaná valaki, aki ül, és ott nem kell mozogni, ott csak éreztetni kell, hogy térben vagyunk. Ám *A walesi bárdoknál*, ott bizony jönnek-mennek a különböző figurák, és meg kellett találni azt a nem könnyű lehetőséget, szituációt, hogy ki kell lépni mindig a figurából, mert hiszen ott is van egy Arany János, aki mesél.

Ákos: (folytatva)

Edward király, angol király

Léptet fakó lován:

Hadd látom, úgymond, mennyit ér

A velszi tartomány.

Van-e ott folyó és földje jó?

Legelőn fű kövér?

Használt-e a megöntözés:

A pártos honfivér?

Ákos: – Mindenképpen érdekes mozzanata az előadásnak, hogy elhúzzuk a függőnyt a Nemzeti Színház kamaratermében, és maga a város a háttérre ennek a verses műsornak. Amikor először ebbe a terembe érkeztünk, az volt az első nagyobb vitánk Szigethy tanár úrral, hogy el kell húzni a függőnyt, vagy nem? Örülök, hogy ezt az ötletemet elfogadta, mert végül is egyetértettünk abban, hogy jó megoldás lesz, mert olyan modern mozzanat ez, amellyel a mába helyezzük a versmondást. Nem egyszerűen egy fekete függöny előtt vagy kulissza előtt mondja az ember a verseket, hanem félig dramatizált formában, ugyanakkor város a háttérre ennek, tehát egyértelmű a néző számára, hogy ez ma történik. Talán éppen elmegy egy mentőautó a háttérben, vagy utcazajok szűrődhetnek fel, ha halkan is, amelyek részeivé válnak az előadásnak. Ezzel valami olyasmit szeretnénk mondani, hogy szeretnénk úgy mondani ezeket a verseket, hogy az időtlenségük is érződjön és az is, hogy:

„Ez ma történik”

Ákos: (folytatva)

Oh ti, kiket a természet

Bajusz-áldással tetézett,

Ti nem is gondolhatjátok,

A csupasz száj mily nagy átok!

Ti, midőn a szúrós serte

Sima állatok kiverte,

Minden szentet sorra szedtek

S a beretvától sziszegtek!

Ti, ha egyszer, hébe-korba’

Beleér levesbe, borba

Szegény ártatlan bajusz; vagy

Télen át rá jégcsap, zúz fagy:

Már az olyan nagy sor nektek!

Már ollót mit emlegettek,

Nem tudván, e szőr mily drága,

Becsesebb a drága gyöngynél:

Ákos: – Végig van játék, a próbákon meg egyeztünk Szigethy tanár úrral, hogy minden este lesz egy szakállas ürge vagy bajszos ember, akit kipécézőnk, és aki talán elviseli, hogy ennek a versnek egy szakaszát neki mondom, személyesen. Minden este ugyanazzal a vára-kozással indul neki az ember, hogy szeretne jót csinálni aznap. Most tanulom ezt a műfajt, a rockzene vagy a popzene, bár rokonműfaj azért mégis nagyon más, itt sokkal kiszolgáltatottabb az ember, sokkal közelebb van a nézőkhöz, sokkal inkább minden rezdülését foghatják azok, akiknek erre antennáik vannak. Egy nagy koncerten el lehet bújni a fények mögé, itt nem lehet. *(Ákos folytatva:)*

*Fehérben ifjú és leány
Öllezik s a hídon van már:
„Egymásé a halál után!”
S buknak, – mint egykor igazán.
Taps várja. – „Most a millióson
Van a sor: bátran, öregem!” –
„Ha megszökött minden adósom:
Igy szökni tiszteesebb nekem!”
S elsimul a víz tükre lenn.*

Ákos: – Az előadás után az ember mindig elemzi az estét. Persze, Szekeres Lászlóval, a zongorakísérővel megöleljük egymást és gratulálunk egymásnak, nagyjából ez szokott lenni a rituálé az előadás után, de mindjárt sort kerítünk arra is, hogy mi volt a nem jó. Szigethy tanár úr, a rendező nem dicsér azonnal: jó, rendben volt, majd elmond három-négy olyan dolgot, amit aznap este nem teljesen az instrukciók alapján csináltam, vagy amit már az instrukciók alapján csináltam, de nem jól működik, változtatni kell... Tehát, tisztesség ne essék szólván, az ember önelemzéssel foglalkozik az előadás utáni félórában.

Az egész Arany-est ötlete úgy vetődött fel, hogy néhány esztendővel ezelőtt a pasaréti templomba járva a családommal, ott egy hatgyerekes tanárember odajött hozzám, és azt mondta, hogy Ákos, nagyon nagy baj van! A legnagyobb lányom nem szereti Arany Jánost. Micsoda? Hát az nem lehet. Akkor kimentünk a templom elé, és a kora tavaszi ferdén beeső napfényben tizenöt percet beszéltem ennek a középiskolás lánynak Arany Jánosról. És úgy éreztem, hogy a gyújtóhatású beszéd az működik, azóta ez a lány már hegedűművész, de magyar szakra is felvételizett, és oda is felvették. Úgy vélem, valamilyen mértékben mégiscsak misszió az, hogy ember azt a hírnevet, amelyet majdnem harminc év alatt szerzett, azt Arany János szolgálatába állítja. Mert nagyon szeretem Arany Jánost, és nagyon szeretem azoknak odavinni, akik ezt elfogadják. Elfogadják tőlem, s ezzel engem is elfogadnak vele együtt, meg azt, hogy azt a szenvedélyt, amelyet az ember a magyar irodalom iránt, és azon belül Arany János költészete iránt érez, azt megpróbálja

„Átadni másoknak”

Ákos: (folytatva, egy iskolai előadáson) – A ma esti előadás tűzkeresztség az iskolában. Háládatlan körülmények között lépünk fel, annak ellenére, hogy az iskola mindent megtesz, hogy bennünket segítsen, de hát itt nincs hangbejátszás, nincsenek fényeffektek, nem lehet elhúzni a függönyt az ablak előtt, nincsenek színházias körülmények, ráadásul a nagyfiam idejárt, már leérettségizett, a nagylányom, Anna pedig még mindig idejár. Tehát én az egyik gyereknek a szülője vagyok, ami nem erősíti a színházi hatást, de talán közvetlenebb. A beszélgetést jobban várom, mint magát a műsort, mert a be-

szélgetés fogja más kontextusba helyezni ezt az egész próbálkozást. Jőmagam gimnazistaként a Fazekasba jártam, ahol kiváló magyartanáraink voltak, egy Filó Katalin nevű hölgy, és Babits Éva, aki ráadásul a költő rokona volt, szóval ők megszerettették az irodalmat velünk. Akkor magyar órán nem mondjuk a szerelmi levelezés volt a legfontosabb elfoglaltságunk, még nem voltak mobiltelekók sem, amelyek a figyelmet elvonják. Filó Kati néni például felkészített egy versmondó versenyre, s föltárt olyan dolgokat Arany János kapcsán, amelyek hihetetlenül megérintettek. A pusztá tény, hogy én valamit megértek, amit más talán nem ért... A Vörös rébékét elemezve kiderült, hogy a sárkány nem azt jelenti, hogy szegény Dani az erdőben a sárkányt eregeti, hanem az egylovétű kovás pisztolyt hívták sárkánynak, és Dani egy teljesen becsületes parasztpolgárból lényegében rablógyilkos lesz, aki a görögöt, ugye:

*Felvont sárkányt vesz kezébe,
Hajtja éh: „megállj, görög!”*

A görög volt a házaló, nem is görögök voltak amúgy, hanem szerbek, gondolom, a cirill betűs írás miatt hívták őket görögnek, s járták tartós élelmiszerral a vidéket, és hát szegény Dani, aki egyébként becsületes ember volt, de útonálló lesz (felvont sárkányt vesz kezébe), és éhségében (hajtja éh) megállítja a görögöt. Mikor ezt megértettem, úgy éreztem:

„Egy világ tárult fel”

Ákos: – Aztán több dolgot is megértettem még Arany János költészetén keresztül...

*Ti urak, ti urak! hát senkisé
Koccint értem pohárt?
Ti urak, ti urak!... ti welsz ebek!
Ne éljen Eduárd?
Vadat és halat, s mi az ég alatt*

Készítették: Horváth Attila, Füredi Tamás, Perger István, Rakonczay Tamás, Vili Zoltán. Gyártásvezető: Kun Richárd és Vincze Kata. Vágó: Kovács Ferenc. Vezető operatőr: Farkas Csaba. Rendező: Kázmér Kálmán. Kreatív producer: Csizmár Edina. Produkciós vezető: Varjú Frigyes. Csatornaigazgató: Dér Ágnes. A Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt. megrendelésére, az MTVA M5 Csatornaigazgatóság megbízásából készítette a Lumiere Film & TV 2017-ben. Az ARANYKOR Kiemelt Projekt vezetője: Siklósi Beatrix

*Szem-szájnak kellemes,
Azt látok én: de ördög itt
Belül minden nemes.
Ti urak, ti urak, hitvány ebek!
Ne éljen Eduárd?
Hol van, ki zengje tetteim -
Elő egy welszi bárd!
Egymásra néz a sok vitéz,
A vendég welsz urak;
Orcáikon, mint félelem,
Sápadt el a harag.*

Egyik diák: (az előadás utáni beszélgetésen) – Mondtad, hogy már évek óta memorizálok ezeket a verseket, de elsősorban már tavasz óta egyfolytában felmondod, sokszor elpróbálok. Nem unalmas ez már egy idő után?

Ákos: – Azt kell, mondjam, hogy nem. Féltem ettől, hogy amikor ezredszer mondom, akkor már unni fogom, de ez nem jött el. Ne haragudjatok, hogy ezt mondom, de bűnös élvezet élek át, miközben ezeket átadom. Ez nem egy CD, amelyet föltesz az ember, hanem az adott pillanatban, adott reakciók szülnek bennem is dolgokat, és ez minden este más. És ez a versíró pali kitalál szavakat, beleilleszti

a versébe, és az emberek, akik először hallják, azonnal értik: „*Szomorún jár; tébolyog a mezőbe*” Mit jelent az, hogy tébolyog? Ilyen magyar szó nincsen. Hát a tétován bolyongót jelenti, de első hallásra, azonnal értjük. Én ezt csodálom benne. Utálok azt, hogy szózsonglőr, de ezt is szokták rá mondani, aki egyszerre tudós és játékos is tud lenni, s aki annyi magyar szót használ – harmincezerről beszélnek –, amennyit talán nem is ismerünk, és mégis értjük a nyelvét. Arról már nem is szólva, hogy hihetetlenül mainak tartom ezt a költészetet, a nyelv ódonsága ellenére is. Nagyon izgalmas dolgok ezek. A balladák világa pedig kész krimi! Mondják – szegény magyar tanároknak a szájába adva –, hogy balladai homály. Lófüttyöt homály az! Filmes látásmód, vágás van benne, konkrétan. A film széleskörű elterjedése előtt nagyjából száz évvel, ez az ürge, egy vágóasztalnál ülve, közelire nagyították vág.

el! Arany János személyes karszékén ülhettem. Aki látta ezt az előadást, az tudja, hogy egy karosszék vagy egy fotel van a színpadon, egy asztal, rajta különböző rekvizitumok, és hogyha az anyaszínházunkon kívül játszunk ezt az előadást, akkor mindig csak annyit kérünk a helyszínektől, hogy egy fotelt vagy egy karosszéket adjanak, valamint egy kis kerek asztalt. És itt is csak ezt kértük, de mi Arany János karszékét kaptuk meg. Először rá sem mertem ülni.

„Méltóságos nagy uraim!
Nézzén Istent kegyelmeitek:
Sürgetős munkám van otthon,
Fogva én itt nem ülhetek.”
Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.

Miklós István Boldizsár: – Azért is különös volt ez a ma esti alkalom, mert példa volt arra,

Mondjunk példát! *Szép ajak mond: „Gróf úr nem mer / Szóba állni a szellemmel.”* A szép ajakról: ez egy közelkép, akárhogy is nézem. *Gróf mosolygva asztalhoz nyúl...* Vagyis őt ez nem érdekli, és látjuk egy amerikai plánnal bemenni egy szobába, az asztaltáncoltató szobába, a grófot. Tehát:

„Filmes látásmód van a balladákban”

Csak hát erre rá kell rezdülni, meg kell érezni, ha valakinek van kedve ilyenekkel foglalkozni. És ha az emberek egy százaléka az én estem utána más szemmel néz Aranyra, akkor már megérte.

Ákos: – Különleges este ez: Erdélyben, Nagyszalontán, Arany János szülőföldjén vagyunk. Templomban még soha nem adtuk elő ezeket az Arany János-verseket, hatszor-hétszer annyian voltak most, mint a Nemzeti Színháznak a Kaszás Attila termében, ahol bemutattuk ezt az előadást. Miklós István Boldizsár református lelkész Arany János székét hozta el nekem a múzeumból, s kérdezte, hogy megfelel-e? Hogy megfelel-e, hát alig hittem

hogy azok a költemények, amelyeket ismerünk, Nagyszalontán sokszor és sokan el is mondjuk, annakidején gyermekkorunkban szavaltunk, még mindig mennyire élők tudnak lenni, mennyire közel tudnak jönni az emberhez...

Bagi Nóra: – Olyan volt, mint amelyet Ákostól mindig is megszokhattunk a koncertjein is: színvonalas, tiszteleg Arany János előtt. És ahogy a művész úr előadta:

„Együtt lélegeztünk”

*Fehér leple foszlányait
A szilaj hab elkapdossa.*

Szigethy Gábor: – Azt hiszem, ezért van olyan nagyon-nagyon nagy és feszült csend az előadás alatt, mert az emberek megérik, hogy itt nem egyszerűen színházban vannak, nem csupán Arany János-verseket hallgatnak, hanem egy ember, ez esetben Kovács Ákos vallomása.

„Személyes vallomás”

ez a világról, hitről, hazáról, Arany Jánosról meg a korról, amelyben élünk. ♦♦

ARANY JÁNOS ÚJDELHIBEN

A walesi bárdokat szavalták hindiül az Újdelhi Nemzetközi Könyvvásáron. Magyarország ugyanis önálló standdal és tucatnyi programmal jelent meg az idei, immáron 25. Újdelhi Nemzetközi Könyvvásáron, amelynek díszvendége az Európai Unió volt. A január 6. és 14. között lezajlott rendezvényre két magyar kötet is megjelent hindi nyelven: Arany János válogatott költeményei és Szerb Antal *Utas és holdvilág* című regénye. A magyar megjelenés a Delhi Magyar Tájékoztatási és Kulturális Központ, valamint a Balassi Intézet Publishing Hungary programjának közös szervezésében valósult meg.

Több százan keresték fel a magyar standot az Újdelhi Nemzetközi Könyvvásáron, amelynek témája ebben az évben a környezetvédelem, a környezettudatos nevelés volt.

Az olvasók belelapozhattak az angol nyelvű klasszikus és kortárs szépirodalmi kötetekbe, albumokba és ismeretterjesztő művekbe, valamint csaknem félszáz gyerekkönyv is várta az érdeklődőket, ez utóbbiak igen népszerűnek bizonyultak a látogatók körében.

A magyar stand kilenc önálló programot kínált: előadás hangzott el többek közt a hazai könyvkiadás helyzetéről, kiemelkedő szerzőinkről, nemzetközi kapcsolatainkról. Az uniós országok íróinak kerekasztal beszélgetésén Bartis Attila vett részt, aki a Delhi Egyetem magyar lektorátusán tanuló indiai diákokkal is találkozott.

Az Arany-emlékév keretében a vásárra hindi nyelven megjelent Aranyválogatáskötetet a vásár utolsó napján mutatták be. A rendezvényen Girdhar Rathi költő, műfordító méltatta Arany Jánost, majd a kötet fordítói olvastak fel egy-egy költeményt: Akash Kumar Sharma a *Walesi bárdokat* szavalt, Suresh Salil a *Népdal* című költeményt énekelte el, amely kirobbanó sikert aratott. Elhangzott még *A tudós macskája* és az *Epilógus*, Inderpreet Kaur és Himani Parasher előadásában. ♦♦ (weltler)

SZAKONYI KÁROLY

A groteszk századában

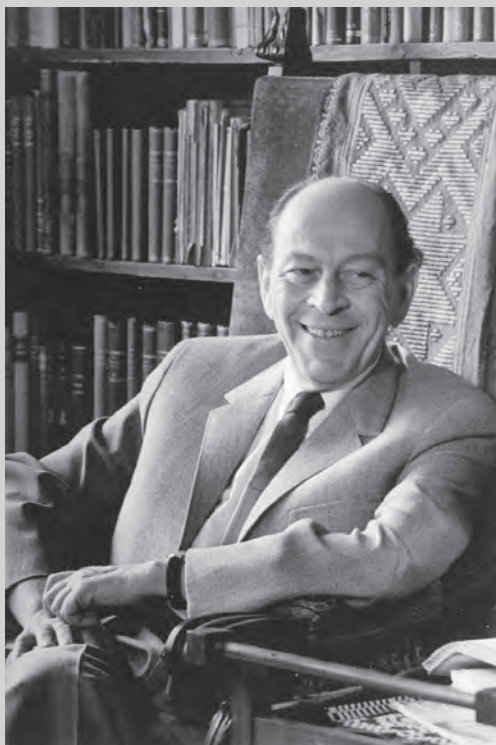
Örkény István, Budapest, 1912 – 1979

Jó volt vele találkozni. Megjelenése nyugalmat sugárzott, elegáns volt, amelyet társasági közvetlensége, műveltsége és bölcsességgel átitatott humora jelentett. Nagyvonalú volt az étellel szemben, holott az nem mindig viszonzta, ám ezt iróniával fogadta. Mindamellet nagyfokú együttérzéssel szemlélte a világ dolgait. Akkor született, amikor még létezett a monarchia, világra jöttének évében Budapest és Bécs még a békét élvezte, de aztán kitört a világháború, és kezdetét vette mindaz, amelyről Örkény később, íróként groteszk képet festett, például a *Pisti a vérzivatarban* című művében, azzal a mottóval, hogy „E kor szülők és megölők...”

Jómódú pesti családból származott, ma is megvan az a patika a Körút és Rákóczi út sarkán, amely az övék volt. A Csillag Gyógyszertár. Apja, a gyógyszerész azt kívánta, hogy fia is kövesse a pályán, s mi több, végezze el a vegyészmérnöki kart. Örkényt azonban az irodalom érdekelte. A *Szép Szóban*, József Attila lapjában 1937-ben meg is jelent egy novellája, maga a költő fogadta el, de mégis engedelmességet az apjának. Sok év múlva pályafutására emlékezve sorolta, mi minden hátráltatta a teljes írói lét kibontakozásában: az egyetemi évek, a katonaság, a háború, a frontszolgálat, bár születtek művek, még az orosz hadifogságban is. Örkény, ha vonzódott is ahhoz a világhoz, amelyet József Attila is képviselt, nem politizált, apját mégis figyelmeztették, hogy a fia tartsa távol magát minden felforgató eszmétől. Jónak látták, ha külföldre megy. Londonban töltött egy évet, egy ottani rokona révén még állást is kapott egy orvosi lapnál. De amikor egy év múlva lejárt a vízum, nem hosszabbította meg, pedig öt év múlva angol állampolgár lehetett volna. Átment Párizsba, ott élt egészen 39-ig, a háború kitöréséig. Az utolsó vonattal jött haza, hogy megélje mindazt, amelyből a művei születtek.

Örkény *Tengertánc* címmel adta ki első novellás kötetét 1941-ben. Maga gyűjtötte rá előfizetőket, maga házalt vele. Már azokban az írásokban is feltűnt a groteszk szemlélet, melyet megtartott későbbi munkásságában is. Az élet diktálta ezt a látásmódot. Az élet teremtette a groteszk helyzeteket. Az olyat is, mint amelyet 1942-ben kellett megélnie. Megkapta a behívót, az önkéntesi éveket leszolgálta, a hadgyakorlatokon meg az erdélyi bevonulásban résztvevő tartalékos tiszt egyenruhában, zászlósi rangjelzéssel jelentkezett Nagykátán, ahol a hírhedt Muray alezredes üvöltve nekirontott, provokációnak minősítve a fehér zubbonyos, fekete pantallós, lakkcipős extrát, kiköttette, és levagdosta róla a rangjelzéseket, minthogy nem igazi katonának, hanem munkaszolgálatosnak hívták be.

Az orosz frontra került, ott érte a doni összeomlás, a fagyhalál elől a fogság mentette meg. Fogolyként is írt, a *Lágerek népe* nagyszerű szociográfia, és portréorozat a táborban megismert emberekről. Első drámáját, a *Voronyeszt* is itt írta, és ebből az időből maradtak fenn az irodalmi értékű *egyperces levelek*. 1946-ban, karácsonykor jutott haza, kint készült íásaival lelkesen belevetette magát az itthoni irodalmi életbe,

de előbb-utóbb kételyei támadnak, ezeknek hangot is adott felszólalásában 1953-ban, az Írószövetség közgyűlésén. *Niagara kávéház* a címe annak a novellás kötetének, amelyben a kor árnyoldalai tűnnek fel. Már korai írásai is kitűnő tollú író mutattak, érdekesítő előadásmódja, iróniával átszőtt stílusa, nagyszerű mesélő képessége nem csak novelláiban, kisregényeiben (*Tóték, Macskajáték*) de egypercesekben, sőt levelezéseiben is elragadó. A legjobb hagyományt követte, vagyis történeteket írt, mégis megújította a magyar prózát mindenféle stílus-különcködés nélkül. Nem csak *találmányára*, az egypercesekre gondolok, ezekre a mini-novellákra, amelyekben, rövidségük ellenére mindig benne van az élet, az *életünk* sűrítőménye, hanem arra a szellemi felfrissítésre is, amellyel a XX. századi magyar prózát gazdagította.

A forradalom napjaiban a Szabad Kossuth Rádióban az ő fogalmazásában hangzott el a szállóigévé vált mondat: „Hazudtak éjjel, hazudtak nappal, hazudtak minden

hullámhosszon.” Ezért, meg az *Igazság* című lap november 2-i számában megjelent *Fohász Budapestért* című írásáért szilenciummal sújtották, ’58-tól nem közölték írásait. Csak ’67-ben oldódott fel a tiltás. A szilenciumra ítélték újra megjelenését felsőbb hatóságok különféle igényekkel megnehezítették, így Örkénnyel is packáztak, csak *A hatvány halála* című elbeszéléssel térhetett vissza az irodalmi életbe. A történet ötvenhatos téma, a kiszakadni nem képes, a határon át-meg visszaszökő táncosnő drámája. (Farkas László közlése a *Deres március* című, az *Új Írás* első esztendeiről szóló könyvében.) Végre aztán két kötetet jelentkezett, a *Jeruzsálem hercegnője*, a *Tóték* meg a *Nászutasok a légyapáron* – a későbbi *Macskajáték* mintegy írói újjászületés is volt, különösen az utóbbi két mű színpadi, illetve filmvásznon való megjelenését követő sikerek fényében. Darabjai bejárták az ország és a külföld színházait, novelláit, különösen az egyperceseket számos nyelvre lefordították. De elismertsége ellenére a *Pisti a vérzivatarban* című műve gondot okozott a kádári politikának, a darab folyóiratban történő megjelenését is megtiltották, az *Új Írás* szerkesztőinek már a nyomdából kellett visszahívni a kéziratot, a drámát pedig csak tíz év múltán engedélyezték Várkonyi Zoltánnak megrendezni a Pesti Színházban.

Örkény az újkori magyar irodalom remekírói közé tartozik. Kétszer kapott József Attila-díjat, 1973-ban Kossuth díjat, és 2004-ben a Magyar Örökség Díját. Színdarabok (*Vérrokonok, Kulcskeresők, Rózsakiállítás, Requiem egy hadseregért*), kisregények, novellás kötetek követték egymást. Egyszer Tatay Sándor azt mondta, minden írónak van tíz-tizenöt éve, amikor megírja legfontosabb műveit. Örkény két évtized alatt tetőzte be fontos munkáival életművét. Utolsó percéig dolgozott. Már betegágyában fejezte be a Rajk-per alapján írt drámáját, a *Forgatókönyv* –et, amelyet a Vígszínház mutatott be.

Az itt közölt írása a Válogatott novellák, *Hódolat Kafkának* című ciklusban olvasható: *Niagara Nagykávéház*. ☛

ÖRKÉNY ISTVÁN

NIAGARA NAGYKÁVÉHÁZ

Nikolitsék mindössze két hetet töltöttek Budapesten, és szerették volna a kurtak vakáció minden napját érdemesen kihasználni. Végigültek egy Wagner-operát, melyet halálra untak ugyan, de utána mégis emelkedett hangulatban tértek vissza a szállodába. Elmentek a Csárdaskirálynő-be, ahol igen jól szórakoztak, viszont azt mondták: rémes, micsoda butaság. Megnéztek egy szovjet színdarabot, pedig már ismerték a rádióból, kihagyni azonban mégse merték, mert odahaza rossz vért szülne, hogy nem néztek meg egyetlen szovjet darabot sem... Itt időzésük utolsó estéjén jutott eszébe Nikolitsénak, hogy a Niagara Nagykávéház, melyet nemrégiben modernizáltak, igen fölkapott hely.

A portás hírért se hallotta a Niagarának. Nikolitsék ezen nem ütődtek meg. Hozzászóltak, hogy ők, az isten háta mögötti falusiak, jobban ismerik a főváros látványosságait, mint az idevalósiak. Mikor azonban a telefonkönyvben is hiába keresték a címét, akkor Nikolits – aki megint fájdtotta a gyomrát – azt javasolta, hogy menjenek be a szálloda éttermébe valami könnyű kis vacsorára, aztán feküdjenek le.

– Lefeküdni otthon is tudunk – mondta Nikolitsné. – Magának különben is minél több kikapcsolódást és szórakozást javasolt az orvos.

Két évvel ezelőtt (idegi alapon) gyomorvérzést kapott Nikolits, ami azóta is állandóan kísértett. Persze – gondolta –, ha ez a Niagara valóban egy kis kikapcsolódást jelentene, elmenne szívesen, de ő már nem várt semmit. Ő már megvallotta magának, hogy ez a kéthetes felruccanás éppolyan balul sikerült, mint a tavalyi.

– Énnekem azt súgja valami – mondta –, hogy okosabb lefeküdni.

Nikolitsné azonban nagyon szeretett volna valamilyen bohém tanyára elkerülni. Lánykorában két évig tanult mozgásművészetet, néhányszor szerepelt is egy műkedvelő csoportban, persze még a lánynevéen (Ruprecht Melitta). Azóta minden, ami művészet és modern, megmámorította. Maga se tudta, mit vár ettől az estétől; egyszerűen nem bírt belenyugodni, hogy otthon maradjanak.

A taxisoőr szerencsére ismerte a helységet. Budára vitte őket, egy rosszul világított terecskére, melynek lucskos kövezetén széjjelúszva

tükröződtek a kávéház neonbetűi. Odabent is neonlámpák világítottak, kvarcfényszínű csövek, melyek dugóhúzóformán csavarodtak az oszlopokra, és valamilyen bőrbajra emlékeztető arcszint kölcsönöztek a vendégeknek. Tánc nem volt, zene sem szólt, sőt még a ruhatár se működött. Nikolitsék, amikor a terem túlsó szögletében fölfedeztek egy szabad asztalt, a széktámlára dobták kabátjukat, mint a többiek. A berendezés sivár volt; Nikolits szerint ronda, Nikolitsné szerint hipermodern. Kék, zöld, vörös és arany mezőkre osztott falak, semmi dísz, csak az oszlopokra ragasztottak néhány tulipánmintás kerámiát. Sűrű cigarettafüst úszott a levegőben. Egy félórát üldögéltek így. Akkor Nikolits, aki idáig hátat fordított a teremnek, így szólt:

– Nem jön a pincér?

– Nem látok semmiféle pincért – mondta az asszony.

Nikolits átült a feleségéhez. Valóban, nem volt pincér a teremben. Átellenben, a fal hosszán bárpult állt, mellette vörös kókuszfüggönnyel takart ajtó nyílt, alkalmasint a konyhába. De a bárpult mögött nem állt senki, a kávéfőző gép nem gőzölgött, s a tükörrel bélelt polcokon egyetlen pálinkás- vagy likőrösüveget sem lehetett látni.

– Micsoda kiszolgálás van itt? – kérdezte egy idő múlva Nikolits. – Nekem kiesik a gyomrom.

– Ne időtlenkedjen, Sándor. Most jöttünk.

– Egy órája lesem azt a bűdös pincért.

– Nahát, ne lesse. Talán csak később kezdődik a kiszolgálás. Az is lehet, hogy ez valami újdonság. Mintha hallottam volna, hogy már vannak önkiszolgáló kávéházak vagy micsodák...

– Akkor megyek és önkiszolgálom magamat – mondta paprikásan Nikolits.

– Maga nem megy sehová, Sándor. Nézzen körül, milyen nyugodtan ülnek a többiek.

Azt már Nikolits is észrevette, hogy a többiek milyen türelmesen ülnek asztalaiknál. De most feltűnt neki, hogy az asztalkák márványlapján se abrosz, se teríték, de még kávéscsésze vagy vizespohár se látható. A vendégek duruzsolva beszélgettek, fújták a füstöt, és olykor-olykor kandi pillantásokat vetettek a vörös körfüggöny felé.

A függöny mögül ugyanis időnként kilépett egy jól megtermett, rövid nyakú, vörös tarkójú férfi, aki ing helyett hálószővésű tornatrikót viselt. Körülnézett a teremben, mintha ismerőst keresne, és csakugyan, hamarosan rámutatott valakire. Az a személy, akire rámutatott, föl-

Sütő András,
Örkény István
és Juhász Ferenc
a Nemzetiben
a 60-as években

kelt, és a zömök férfi társaságában eltűnt a vörös kókuszfüggöny mögött. Egy-két perc múlva meglebbent a függöny, a vendég kilépett, és rózsás arccal, elégedett mosollyal visszament asztalához, ahol – úgy látszik – egészen természetesnek tartották rövid eltávozását, mert félbe se szakították a társalgást. Eközben újra előlépett a tornatrikós, intett valakinek, s az is bement.

– Édes Melli – kérdezte Nikolits –, hová mennek ezek az emberek?

– Biztosan végére.

– De hogyhogy épp akkor, amikor intenek nekik?

– Nem tudom – mondta hűvösen az asszony.

– Az ilyesmin nem szoktam törni a fejemet.

Kipúderezte magát. Megigazította a frizuráját, de a szemét nem vette le a rövid nyakúróról, akinek melle szőre kikunkorodott a trikó alól. Megint bement egy vendég. Aztán kijött, és egy másik ment be. Vajon sorra kerül-e mindenki? – töprengett Nikolitsné. – Vagy csak a bennfentesek jutnak oda be? Székét oldalvást fordította, hogy a függöny felől egyenesen odaláthassanak; a trikóinges azonban, bár a szeme elsuhant Melli szép, szőke kontya fölött, a szomszéd asztalra mutatott.

Nikolits, épp ellenkezőleg, azon volt, hogy kirekessze magát annak a hentespofájúnak a látószögéből. Most azonban látnia kellett, hogy a szomszéd, akinek az intés szólt, milyen szolgáltatászen pattan fel a helyéről, s milyen buzgón iparkodik a vörös függönyhöz eljutni. Alighanem valami kiválóság lehetett; nemcsak azért, mert rendjel piroslott a gomblyukában, hanem mert méltóság áradt tekintetéből, büszke tartásából és hófehér hajából. Nikolits utánabámult. Éhségéről megfedkezett, sőt a szorongásáról is kezdett elfeledkezni; legszívesebben oda-somfordált volna az ajtóhoz, hogy utána lessen az aggastyánnak, de ehhez nem volt bátorsága. Ültében fordult egyet, hogy egyenesen a függönyre lásson. Ekkor vette csak észre, hogy az egész teremben mindenki így ül, arccal a függöny felé. A vendégek társalogtak ugyan, de csak kurta és pattogó mondatokat váltottak, mintha egy örvendetes és fontos esemény állna küszöbön, és senki sem akarná, hogy ez készüljen találgatni. A tömegfeszültség mindjobban hatalmába kerítette Nikolitsot is, olyannyira, hogy amikor a fehér hajú aggastyán visszatért a konyhaajtó felől, Nikolits felugrott, és elállta az útját.

– Engedelmet kérek a zaklatásért. Mi már több mint egy órája várakozunk. Van itt kiszolgálás, vagy nincs?

– Miért oly türelmetlen? – csóválta fejét az aggastyán. – Nem újságíró ön?

– Nem, kérem szépen. Agrónómus vagyok.

– Hát akkor nyugodjék meg – mondta az aggastyán, és barátságosan megveregette Nikolits vállát. – Mi már negyedszer vagyunk itt, de ilyen gyorsan még sohasem kerültünk sorra.

Mosolyogva visszaült a helyére. Egy kicsit

bicegett is, amit az imént – kifelé siettében – észre sem lehetett venni. Nikolitsné haragos pillantást vetett az urára.

– Kellett ez magának? – kérdezte. – Nézzen körül, kik vannak itt. Még Zoborhegyi sem követelőzik úgy, mint maga.

Csakugyan, a terem közepén ott ült a híres komikus színész, akinek arcképével tele voltak a képeslapok. Kicsiny gombostűszemét ugyan ő is a függönyre meresztette, de különben példás szerénységgel ült asztalánál, karba font kézzel, mint egy kisdíák... Nikolits elszégyellte magát. Kiegyenesedett, mint az ősz hajú aggastyán. Karba fonta kezét, mint Zoborhegyi. Szemmel kísérte a távozókat, és izgatottan várta visszatérésüket. Megpróbálta arcukból kiolvasni, mi történt velük a függöny mögött, de nem lett sokkal okosabb. Kifeszült vonásokkal, távolba vesző tekintettel, révedő mosollyal mentek, s ugyanilyen arccal, ugyanilyen szemmel jöttek vissza. Legfeljebb a mosolyukon érződött – visszajövet – némi erőltettség, mintha erős lelki élmény takarójául szolgálna.

Negyedórák, félórák múltak. A vendégek jó része megjárta már az utat a kávéház és konyha között. Nikolitson belső reszketés vett erőt. Valahányszor előjött a trikóinges, megpróbálta magára vonni a figyelmét. Például hirtelen felkapta fejét vagy tüszentett, vagy más efféle gyerekes trükköt eszelt ki. A trikóinges talán észrevette, talán nem. Most már hosszasan kecsélt a teremben, és néha meg is tréfálta a vendégeket. Egy ízben mereven rábámult egy túllkalapos hölgyre, s amikor az nagy buzgón fölpattant, a túlsó sarokból intett be valakit. Ilyenkor a tetszés moraja futott végig a Niagara Nagykávéházon, a vendégek összenéztek, és hamiskásan mosolyogtak a viccen.

Végül eljött a perc, amikor a behívóember az ő asztalukra mutatott. Mind a ketten fölpattantak, de a trikóinges – jobbával Mellire mutatva – bal kézzel legyintett, mintha a távolból rá akarna ütni Nikolits fejére. Az aszszony elsietett, Nikolits pedig visszaroskadt helyére, és kitágult szemmel bámult a felesége után. Alig bírt ülni maradni. Türelme fogytán néha fölemelkedett székéből, de a körülötte ülők csodálkozó tekintetétől észre tért, és újból elfoglalta helyét. Végre félrekapódott a függöny, és megjelent Melli. Nem volt ideje kérdezősködni, mert a trikóinges, végre-valahára, órá mutatott húsos kezével. Csak annyit látott, hogy Melli szeme furcsán csillog, arca kipirult, járásán pedig valami erőltettség látszott, mint amikor egy részeg ember ki akar tenni magáért. Amikor szembetalálkoztak, Melli nem nézett rá.

A trikóinges biccentett, és félrehúzta előtte a függönyt. Közről bizalomgerjesztőbb volt az arca. Szűk homloka, horpadt orra, melyből, mint az ökölvívókéből, csak két lukacska látszott, nem volt éppen szépnek mondható, de valami meleg, állati nyugalmat sugárzott. A

Örkény
az írógépe
előtt

függöny mögött üveges csapóajtó következett, melyet a trikóinges előzékenyen kitárt előtte.

– Csak egyenesen méltóztassék parancsolni.

A csempézett falú folyosóról Nikolits a konyhába jutott, ahol feltűnő rend és tisztaság fogadta. Igaz, a tűzhely nem égett, az edények is érintetlenül sorakoztak polcaikon, s egy palacsintasütő oly fényes ábrázattal lógott a falon, mint a telihold az égen. Szakácsokat, kukákat nem lehetett látni, jobban mondva, azon a három férfin, aki a konyhában tartózkodott, nem volt semmi kuktaszerűség. Egyiknél gumibot volt, a másiknál bambusznád pálca, a harmadik azonban üres kézzel állt a konyha közepén, és szó nélkül pofon vágta a belépő Nikolitsot. Meg is kapta a magáét.

– Megörült, Somogyi? – förmedt rá a trikóinges. – Hogy szabad így nekirontani valakinek! – S hogy jóvátegye a szépséghibát, fokozott előzékenységgel fordult Nikolitshoz.

– Túl buzgóság! Mindenben ez a túl buzgóság! – méltatlankodott. – Uraságodnak mi az óhajta? Le óhajta vetközni vagy sem?

Nikolits állt, és nézte a négy férfit. Nem érzett félelmet. Nem is volt meglepve. Sejtette, érezte, sőt tudta, hogy ennek egyszer el kell jönnie. Jobb ma, mint holnap – gondolta, de a nyelve akadozott a szájában.

– Ha nem muszáj, nem vetközőm le.

– Dehogy muszáj! – mosolygott barátságosan a trikóinges. – Látom, vidékinek tetszik lenni. Parancsolja, hogy szidalmazza is?

– Ahogy önök jónak látják – mondta Nikolits.

A trikóinges egy lépést hátrált.

– Na, üssétek – mondta. – De ne lazáljon senki.

A három férfi, aki szemmel láthatóan félt a trikóingestől, nagy ügybuzgalommal agyba-főbe verte Nikolitsot. Nem kapkodtak, de szaporán dolgoztak. Úgy verték, ahogy a tüzes vasat verik, gyorsan, hogy ki ne hűljön. Közben-közben csak néhány kiáltás volt hallható.

– Nem tetszik a gyapot, te bűdös? – kérdezte a gumibotos.

– Mert te mindent jobban tudsz! – kiáltotta a bambuszpalcás.

A harmadik, akinél nem volt ütőszerszám, és csak pofozással foglalkozott, jobbára általános szidalmakkal illette Nikolitsot.

– Nesze, cinege! Nesze, lófogu! Nesze, te lábmoslék! – kiabálta, miközben a pofonokhoz lendületet vett.

A behívóember nem vett részt a verekedésben. Összefont karra állt és várt, s csak néha, amikor egy kis rés nyílt, rúgott egy teletalpást Nikolits fenekébe. Látszott, hogy ő nem volna köteles dolgozni, de jó példát akar mutatni társainak. Amilyen buzgalommal láttak hozzá, oly hirtelen abba is hagyták a verést. A három férfi hátralépett, s a gumibotos rágyújtott cigarettájára, mely eddig gyújtatlan fityegett a szája sarkában. Nikolits, bár a feje megfájdult, és a térde is remegett egy kicsit, nem érezte magát rosszul. Inkább könnyűnek és felszabadultnak érezte magát, mint egy fárasztó, de szép hegyi túra vagy egy jó masszázis után. Szorongása, mely eddig rejtve gyötörte, úgy látszik, megszűnt létezni. Mozdulni azonban nem mert, míg csak a trikóinges rá nem mosolygott, és ki nem nyitotta a konyhaajtót.

– Erre méltóztassék.

Nicolits elindult, megállt. Nem tudta, szokás-e ilyenkor borraivalót adni. Óvatosan egy tízforintost helyezett az asztal sarkára, melyet a gumibotos, mély meghajlással, zsebre tett. Nikolits végigment a folyosón, és kilépett a kávéházba. Szeme csillogott, sápadt arcát befutotta a pír. Igyekezett fürgén, katonásan mozogni, mert attól tartott, hogy egy kicsit biceg. Leült felesége mellé, és elégedetten megnyalta a szája szélét. Még egy negyedórát ültek a Niagara-ban. Aztán visszatértek a szállodába, s másnap hazautaztak a falujukba, az isten háta mögé.

1963

Mindig van remény

– Egy kriptá különben sem olcsó – közölte a tisztviselő. – A legkevésbé a főútvonalon.

– Nem kell neki a főútvonalon lenni – mondta az érdeklődő. – Az a fontos, hogy betonozva legyen.

– Betonozva? – hökkent meg a tisztviselő. – Szokatlan, kérem. De azért lehet.

Félretette a gépelt árjegyzéket. Egy blokk-lapon gyors számvetést csinált; a betonozott kriptának, sírkő nélkül, a mellékútvonalon is elég borsos volt az ára. Az érdeklődő azonban kijelentette, hogy nem baj. Rágta a körmét. Gondolkodott.

– Továbbá – mondta –, kell bele egy cső.

– Miféle cső? – kérdezte a fekete ruhás tisztviselő.

– Magam sem tudom. Mint egy kémény. Mint egy kürtő. Mint a hajókon. Vagy amilyen a borospincékben van.

A mérnök, akit a tisztviselő odahívott, elég lassú észjárású volt. Kétszer is elmagyaráztatta magának a dolgot, s még utána is csak hümmögött.

– Ha szabad megkérdezni – kérdezte –, mi-ből legyen az a cső?

– Azt már önöknek kellene tudni – mondta kissé türelmét veszítve az érdeklődő.

– Palából jó lesz? – kérdezte a mérnök. – Vagy inkább kiteglázzuk? Vagy legyen egyszerűen valamilyen fém?

– Ön mit ajánl? – kérdezte az érdeklődő.

– Én semmit sem értek az egészből – mondta a mérnök. – De a legkézenfekvőbb volna a pala.

– Legyen pala – mondta az érdeklődő, és melázva nézte a nehéz felfogású mérnököt. – Továbbá – mondta aztán –, be kellene vezetni a villanyt.

– A villanyt? – bámultak rá mind a ketten. – Minek oda villany?

– Jó kérdés – mondta bosszúsán az érdeklődő. – Hogy ne legyen sötét.

A megváltó

Dél előtt tíz óra volt, amikor az író befejezte új drámáját. Este még két nehéz jelenete volt hátra. Átírta az éjszakát. Közben legalább tíz feketét főzött magának, és legalább tíz kilométert gyalogolt a szűk szállodaszobában alá s felezve. Most mégis olyan frissnek érezte magát, mintha nem is volna teste, olyan boldognak, mintha megszépült volna az élet, és olyan szabadnak, mintha megszűnt volna lenni a világ. Még egy kávét főzött. Lesétált a partra. Megkereste a csónakost.

– Kivisz-e a vízre egy kicsit, Volentik bácsi? – kérdezte tőle.

– Tessék beülni – mondta a csónakos.

Borús volt az ég, de szellő se rezdült. Mint egy óriási máriaüveglap, olyan sima és szürke és csillogó volt a tó. Volentik bácsi gyors, de rövid csapásokkal evezett, ahogy a Balatonon szokás.

– Mit gondol? – kérdezte az író, mikor már jó darab utat megtettek. – Ide látni még a part-ról?

– Még ide – mondta a csónakos.

Továbbmentek. Az üdülő piros cseréptetejét lassan elborították a fák. A partnak csak a zöldje, a vonatnak csak a füstje látszott.

– Még most is? – kérdezte az író.

– Még most is – mondta a csónakos.

Csak az evezők csobbanása hallatszott; a partról már nem ért idáig a hang. Összemosódtak a házak, a kikötők és az erdők. Már csak egy ceruzavonás látszott, ahol véget ért a tó.

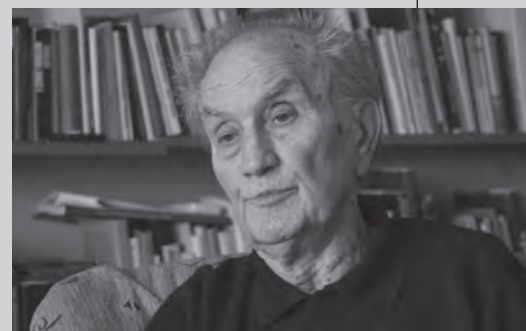
– Még most is ide látni? – kérdezte az író.

A csónakos körül nézett.

– Ide már nem.

Az író lerúgta a lábáról a szandált, és fölállt.

– Akkor húzza be az evezőt, Volentik bácsi – mondta. – Megpróbálok egy kicsit a vízen járni. ☘

TORNAI JÓZSEF SÁR LESZ A GYÉMÁNT

Amíg szerelmem megtaláltam,
másodperc múlt a karórámban,
amíg szerelmem elvesztettem,
világűr nyílt ki a fejemben,
amíg ébredtem, hogy mi történt,
titánná nőttem, mint a törpék,
amíg élt, vele álmodtam,
mint a béka pusztai kútban,
mikor meghalt, sok-világűrben,
csak türtem, türtem s összetörtem,
amint dióra lép a láb még:
hogy mi az átok, mi az ajándék,
megtanulja, kinek szíve horpad,
és megkérdezi: ezt te hordtad
össze víg gyerekkorodban?
De nincs válasz, vigasz, se évszak,
vaderdeid mind elpusztulnak,
így ejtesz szót, így énekled el,
mert más és más minden hópehely.
Sár lesz a gyémánt, végre ünnepelj!

NO DE KI?

Elmentem a hóhér-kőhöz,
legyen kegyelmes bűnömhöz.
No de ki?

Elmentem a hajnalokhoz,
legyen velem, mint rokonhoz.
No de ki?

Elmentem a tó-emberhez,
óceán lesz, ha kegyelmez.
No de ki?

Elmentem, minden hiába,
semmi kukac, amíg lárvá,
No de ki?

De ha egyszer szárnyat szőnék,
kacagnám a szörnyek szörnyét.
No de ki?

O ALL YOU HOST OF HEAVEN!
O EARTH! WHAT ELSE?
AND SHALL I COUPLE HELL? O, FIE!
HOLD, MY HEART; AND YOU,
MY SINEWS, GROW NOT INSTANT OLD
BUT BEAR ME STIFFLY UP.
REMEMBER THEE!

HAMLET: ANGELS
MINISTERS OF GRACE
DEFEND US! BE THY
A SPIRIT OF HEAVEN
OR GOBLIN DAMN
BRING WITH THE
AIRS FROM HEAVEN
BLASTS FROM HELL
BE THY INTENTS
KED OR CHARIT
THOU COM'ST IN
A QUESTIONABLE SHA
THAT I WILL SPEAK
I'LL CAL THEE HA
K' FATHER, ROY
QINWER MEIN ALL
NOT B'EST IGNORA

MÉSZÁROS ZSOLT

Kass János 90

Irodalmi illusztrációk

Kass János születésének 90. évfordulója alkalmából nyílt kamaratárlat 2017 decemberében a Petőfi Irodalmi Múzeumban, amelyet két hónapon keresztül látogathattak az érdeklődők.

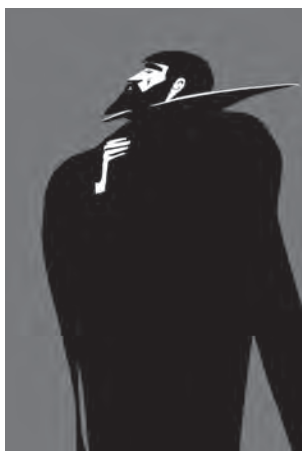
Csorba László
történész a PIM
Kass-kiállításának
megnyitóján

A kiállítás Kass János (1927–2010) kivételes grafikai életművének állított emléket. A művész nevéhez a 20. század második felében több száz könyv illusztrálása fűződött, rajzain nemzedékek hosszú sora nőtt fel. Illusztrációinak máig ható szuggesztív ereje egyrészt azzal magyarázható, hogy ihletetten ragadják meg az adott irodalmi mű cselekményét és szellemiségét, másrészt pedig azzal, hogy önálló alkotói víziók a világról, a kultúráról, az emberi létről.

A kamara kiállítás munkásságának azon szeletét állította a középpontba, amely a régmúlt irodalmához kapcsolódik. A válogatás megidézte Arany János alakját irodalmi mentorként, fordítóként, íróbarátként és alkotóként a 20. század egyik kiemelkedő képzőművésze grafikai tükrében. Így a látogató a múzeum Átrium- és Bátfay-termében találkozhatott *Az ember tragédiájával*,

Hamlettel, *János vitézzel* és *Toldival* kötetekben, illetve rézkarcokon. Mindemellett, hogy ezen irodalmi alkotásokhoz készült rajzciklusok tisztelettel adóznak a 19. századi magyar írók teljesítményeinek, Kass könyvművészetének csúcseit is jelentik.

Kass bevallása szerint, a Tragédia illusztrálásakor a drámát olyan nyersanyagként tekintette, „amelyben mindenkor minden emberének a tragédiája visszatükröződhet”. Ez a felfogás kiterjeszthető egész könyvművészeti munkásságára, ami valóban nemcsak a szépirodalmat, hanem saját korát, valamint autonóm alkotói törekvéseit is magába sűrítette. Az illusztrálás Kass számára folyamatos interakció volt a szerzővel, a szöveggel, a jelennel, és ezek az intenzív, humort és játékosságot sem nélkülöző szellemi párbeszédnek íródtak bele az alkotómunka során kompozíciói különleges vonalaiba. ♦♦

A kék-
szakállú
herceg
vára és
*Az ember
tragédiája*
illusz-
trációiból

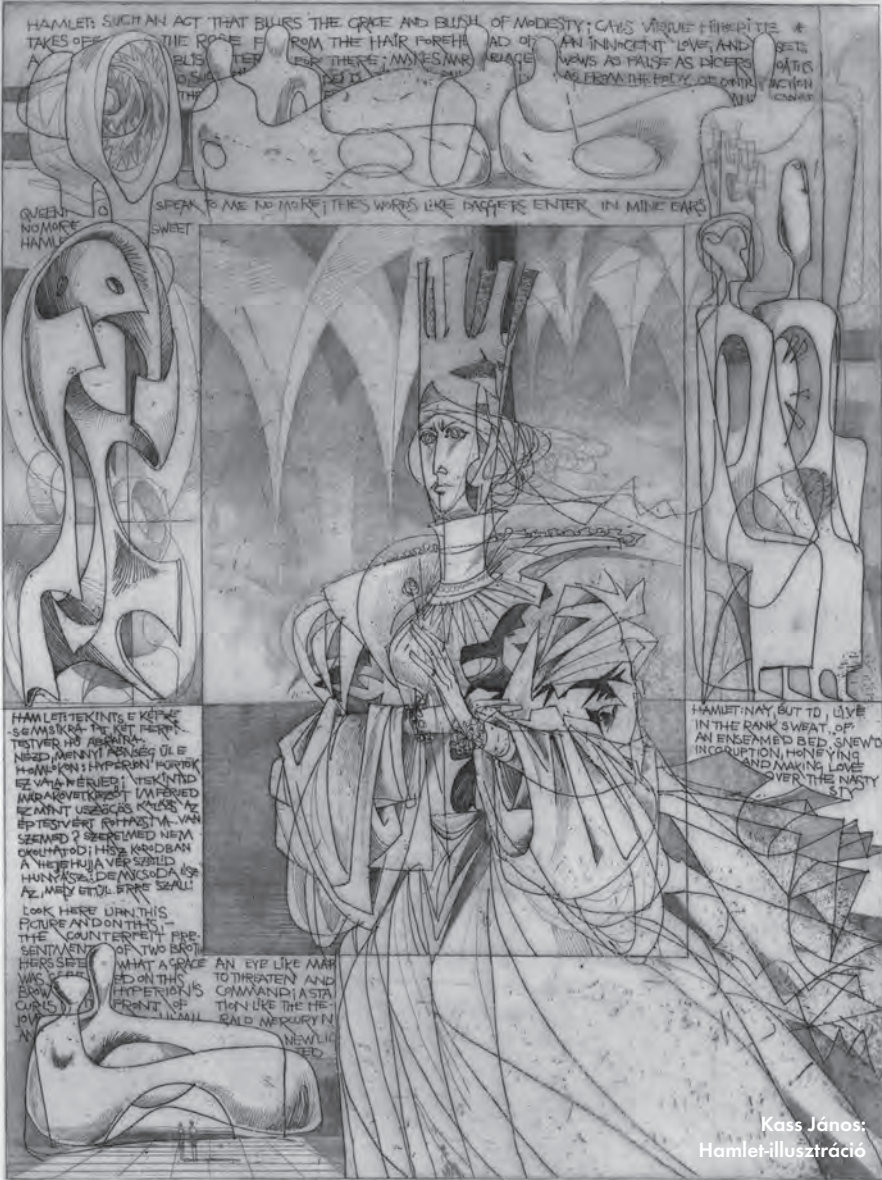
OROSZ ISTVÁN A PICTOR DOCTUS

Hallgattál-e mesét édesanyád ölébe kuporodva, és odaképzelted-e magad a felütött könyv álomvárosának kertjeibe? Lassan leereszkedő szemhéjad alatt megmozdultak-e a hab-koronás királyok, megéledtek-e a csillagsarkantyút pengető huszárkapitányok és rád kacagtak-e a fodorkoszorú-galléros királykisasszonyok? Beléptél-e a rajzolt labirintus kapuján, hogy örökre elvesz az útvesztő-kert szabályosra nyírt bokrai közt? Tudom, te is a Kass János illusztrálta képeskönyvek nemzedékéhez tartozol, és nem térhetsz vissza már sosem, felnőve, kiokosodva sem, akkor sem, ha már magad is kitanultad a rajzoló mesterség al-kímiáját, s céhbelinek érezvén magad érteni véled mestered fortélyait. Olykor talán a magyarázatukkal is megpróbálkozol.

Könnyedség és talán rutinosságnak tetsző „megcsínáltság”. Ám a laza kézzel meg-rajzolt, mintegy odavetett vonalak csak a felszínét karcolják valaminek, csupán a dimenziókat jelölik ki, összekötvén a látott valóság csillagrendszerének elemeit, azért, hogy sejtessék a látható világ mögötti tartomány sötét, álom-mély tömbjét. A „látható” Kass is zavarba ejtőn gazdag, s ismerd el, megejtő formaművészete, átgondolt jelkép-világa, kompozícióinak öntörvényű geometriája, rafinált zenei építkezése mind-mind, akár külön is revelálnák a jelentős művészt, a lényeg azonban, úgy érzed, mélyebben van. Az ellibbenő könyvoldalak, a múlandó papírlapok mögött a rajzok ezer erős gyökérrel kapaszkodnak abba a valamibe, amelyre jobb szót, mint kultúra most éppen nem találsz, de amelyet úgy képzelsz el, mint a felszín alatt rétegződő végtelen geológiát. Pictor doctus – mondod róla komolykodón, s eszedbe jut az első szerep, amelyben személyesen megismerted, a tudós tanáré, de már bánod is a könnyelmű ítélkezést hisz láthatod, ahogy az egyik illusztrációból a másikba átlépve, s újabb, szélesebb horizontú köpönyeget kanyarítva az előbbire, a homo ludens évszázados maszkjában sétál tovább.

Nézd csak, kövesd tekintetteddel átváltozásainak színpadán, s valld be, már nem is tudod, valójában ki vagy: a távolba vágyó Nils Holgersson, vagy Szent Ferenc, aki magot szór a madaraknak, a kőtáblát emelő próféta, vagy a homlokát ráncoló Kékszakáll. Édesanyád ölében kuporgó kisgyerek vagy mindörökké, és Kass János rajzolóművész is te vagy már.

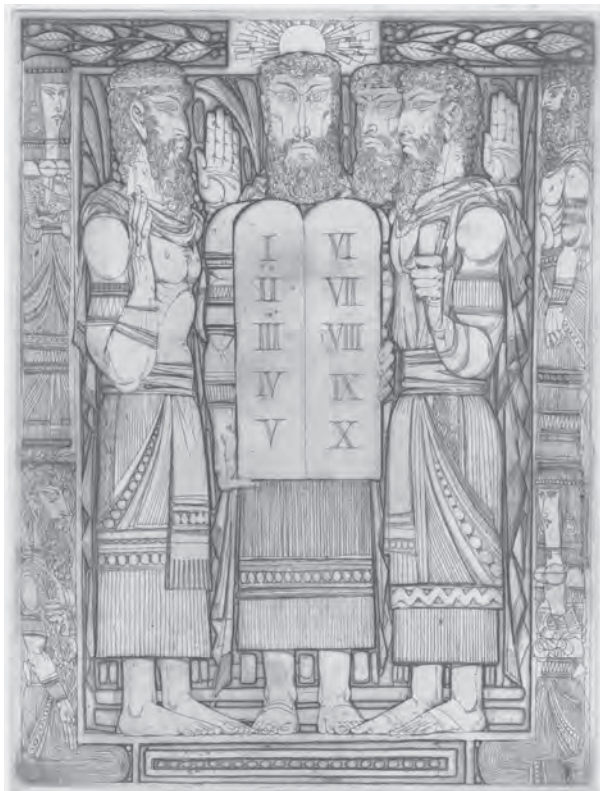
(Kass János 80 éves, 2007, Koller Galéria kiállítása)

Kass János:
Hamlet-illusztráció

Képek
az Ótestamentumból

GÜLCH CSABA

A ceruza vagyok az Alkotó kezében

Beszélgetés Simon András grafikusművésszel

Simon András grafikus, író művészetének a tengelye a mélységes hit, az ember és Isten teljességgel átélt, teremtő kapcsolata. Sajátosan egyedi, egyvonalas rajzaival, tanúságtevő írsaival rendíthetetlen bizonyossággal adja tovább a szeretet, a szerelem, az irgalom, a kegyelem, az alázat, a bölcsesség és a hála, elmélkedésre, elmélyülésre, befelé tekintésre készítő üzeneteit.

– *Induljunk el az origótól! Emlékszel az első Isten-élményedre? Mikor döbbsz rá, hogy nem vagy egyedül?*

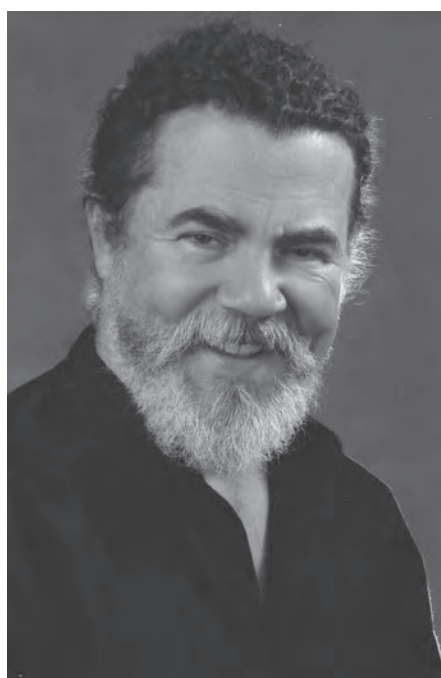
– Gyermekkoromban, mikor az elsőáldozásra, az azt megelőző gyónásra készültem. Félelem fogott el, hogy kiderül rólam minden rosszaságom, kiderül, hogy valami olyat tettem, ami bűnnek számít, amit meg kell bocsátani. Ott mocorgott bennem a kérdés, így hogyan kerülök oda a jó Isten színe elé. Aztán a lelkileg mégis katarzisként átélt gyónás után, mikor kiléptem a gyóntatószékből, és pár lépést haladtam előre az oltár felé, azt éreztem, hogy hátulról valami végtelenül gyöngéd, puha felnőtt kéz előre tol. Hátra néztem, és nem volt ott senki. Csodálatos élmény volt, amelyről akkor még nem, csak később tudatosult bennem, hogy az a készítő kéz Isten keze volt. Annyira mélyen megérintett, ami történt, hogy még most, hatvan évesen is teljesen élénken emlékszem rá.

– *Azóta folyamatosan Isten közelében élsz?*

– Isten azt a ritka ajándékot adta nekem, hogy függővé tett saját magától. Elsősorban érzelmileg. Éppen ezért valahogy olyan lélek alakult ki bennem, aki szüntelen keresi a gazdáját. Azt a fajta szeretetet, amelyre minden lélek ősidők óta vágyik. Ezért mondhatom, hogy amióta az eszemet tudom, és a lelkemet ismerem, azóta Isten közelében élek, vágyakozom rá.

– *Mit jelent számodra a hit?*

– A hitről igazából nem szoktam gondolkodni, mivel automatikusan működik bennem. A hit felfogásom szerint a szeretetből fakad. Ha én hiszem például azt, hogy az édesapám csak jót akar nekem, mert szeret, akkor bármit mond nekem, bármit tesz velem, akár jót, akár büntetést, akkor tudom, hogy azt azért teszi,

mert szeret. Így vagyok a hittel. Másként fogalmazom meg: ha mostantól kezdve semmi jó nem történne az életemben, én akkor is csak szeretetteljes hálaadással tudok rágondolni, felé fordulni, mert nincs arra emberi szó és idő, hogy megháláljam neki, amit tőle kaptam. A hit az a szeretetem része és az életem motorja. Hit nélkül nem tudnék élni. Különben olyan ember nincs, aki nem hisz. Mert, aki azt mondja magáról, hogy semmiben nem hisz, semmiben nem talál értelmet, az abban hisz, hogy neki ezt kell mondania.

– *Mit jelent számodra az ima?*

– A lelkem lélegzetvétele. Bensőséges kommunikáció Istennel és igazából a saját lelkemmel is, mert amikor az ember imádkozik, akkor elcsendesül. Olyan mintha a jobbik énem keresné a kapcsolatot Istennel. Ugyanakkor az ima a tékozló fiú térdre eső szeretet-kiáltása is Isten felé. Az imádság szeretet-kommunikáció.

– *Mondhatom azt, hogy te a rajzaiddal is, a verseiddel és az elmélkedéseiddel is, de még a tilinkóddal is imádkozol?*

– Jól esik, ha ezt gondolod. És ha ez valóban így van, akkor ez is Isten műve, mert adott nekem egy ilyen vágyakozást maga iránt és egy

ilyen lelket, amely állandóan keresi őt. – *Még egy mondat a rajzaidról: szerintem mindegyik az Istennek mondott igen.*

– Mindegyik rajzom az Istentől kapott tehetségemben való hitem gyümölcse. Azt mondhatom, hogy amikor jön egy ötlet, egy sugallat, amikor kapom az érzéseket, a gondolatokat, a megfogalmazásokat, a formát, az mind-mind ajándék. Álszerényen azt szoktam mondani, sokak idegrendszerét fölborzolta ezzel, hogy én nem vagyok olyan tehetséges, mint amilyennek látszom. Ilyenkor kérdezik: „De hát miért mondja ezt a művész úr, hát azt a csodálatos rajzot nem ön készítette, azt a szívhez szóló írást nem ön írta?” Persze, hogy én írtam, de az a tehetség, amelyből született, az nem az enyém. Nem én vagyok a mű alkotója, hanem hitem és reményem szerint én vagyok a ceruza az alkotó Isten kezében. És amit papírra vetek, akár rajzban, akár írásban, azt jelzi, hogy jól figyeltem-e.

– *Maradjunk még mindig a rajzoknál! Tréfával fogalmazhatnánk úgy is, hogy a figuráid az úgy nevezett „minimal art” részei.*

– Teljesen igazad van.

– *Most komolyan mondom: egy vonal az egész, és mégis benne van a teljesség.*

– Sokszor rácsodálkozom a rajzaimra, miként lehet az, hogy az egyvonalasaim révén szeretett és ismert képzőművésszé váltam. Elgondolkodtam azon is, amit egyszer egy anyuka mondott nekem. Nyolcéves kislányát bemutatva és a rajzaimat látva így nyilatkozott: „Kedves művész úr, ne haragudjon meg, de ezek a rajzok annyira egyszerűek, hogy a kislányom is meg tudta volna csinálni.” Erre azt válaszoltam: „Asszonyom, biztos vagyok benne, hogy az ön kislánya pompásan le tudná másolni ezeket a rajzokat, de kitalálni azt a gondolatot, átérezni azt az érzést, amelyből születtek, azt csak én tudom.” Mindezek tükrében mondhatom, hogy az egyvonalas művészet titka az egyszerűsége, meg a nehézsége is az. Másolhatják azokat, mások is művelhetik ezt az egyvonalas stílust, de azt a lelki töltetet, amelyet adok műveimnek, azt csak én tudhatom.

– *Írásaid két fontos tengely körül forognak, a szeretet és a szerelem körül.*

– Igen. Létezik bennem egy kedves elképzelés, idea, amelyet azért az előttem élő spirituális nagyságok már megerősítettek, nevezetesen hogy Isten nemcsak szeretettel szeret engem, hanem szerelmes szeretettel. Ezt csak az tudja elképzelni, aki maga is szerelmes szeretetre vágyik, akiben ez a vágy él. Nekem csodálatos érzés az, hogy az Atya ugyanolyan szerelmes szeretettel gyönyörködhet bennem, mint a Jordánban megkeresztelkedő egyszülött fiában, amikor azt mondta neki: „Te vagy az én szeretett fiam és kedvem telik benned.” Ezt a mondatot Isten mindnyájunknak elmondja. Csak az a kérdés, hogy van-e erre fogékonyságunk és akarjuk-e hallani. Én nagyon szeretem ezt hallani és gyönyörűséggel tölt el, hogy az Atya, aki az idők hajnalán engem elgondolt és gazdaggá tett önnön magával, aki sok-sok tulajdonságot és tehetséget adott, megtestesülve a Földön azt a feladatot bízta rám, hogy a szeretetet, amelyet tőle kaptam, továbbadjam, s emiatt gyönyörködik bennem. Ennek tükrében az Istennel és a nőkkel való kapcsolatomban azon a szálon közös, hogy én Istent is szeretném, próbálom és igyekszem szerelmes szeretettel viszonz szeretni. Ehhez nagyon szorosan hozzátartozik, hogy az ember imájával ne csak kérjen, hanem dicsőítsen is, ami akár lehet egyetlen szó is: „Szeretlek”. Az Isten-szeretlem és a másik nem iránti szerelem szerintem teljesen egy töről fakad. Az viszont nagyon fontos, hogy az a szerelem, amely nem szeretet alapú, az nem Istentől való. Az a szerelem, amely egy pillanat alatt elpárolog, mert mondjuk, nem viszonzózik, az sem Istentől való. A szerelem egy felfokozott lelki, szellemi és idegi állapot. Nem hiszem, hogy egy házasságot, a szerelemnek ilyen megfogalmazását tekintve, le lehet élni végig szerelemben. A szerelem természetét tekintve át kell, hogy alakuljon. De ha nem szeretetbe alakul át, akkor nem is volt szerelem.

– *Most kérlek, valljál arról, hogy önmagad-al milyen viszonyban vagy?*

– Azoknak, akik alázatot és szerénységet várnak tőlem, csalódást fogok okozni, mert azzal a meggyőződéssel biztatom magam, hogy az engem szerelmes szeretetével szerető Isten jókedvében teremtett különlegesnek és szeretetőnek. Nagy képességet adott arra, hogy én is szeressek másokat és örüljek az életnek. Ezek a képességek, az élet szeretete, az embertársaim iránt való szeretet, az ő szeretetük elfogadására való érzékeny reagálás gyerekkorom óta kísér. Mondhatom, hogy nagyon jól érzem magam a bőrömben, értékesnek tartom magam, de nem csak annak alapján, amit mások mondanak, gondolnak rólam. Az önszeretetem egy belső tudásból táplálkozik. Szeretem magam, annak ellenére, hogy látom a hibáimat, a tökéletlenségemet, a bűneimet. Nemcsak látom, hanem szégyellem is. A hibáim ellenére szeretem magam, és lehetséges, hogy az emberekkel azért jó a kapcsolatomban, mert érzik bennem ezt

Simon András:
Az Atya szeretetében

a fajta érzelmi biztonságot. Szerintem ahhoz az emberhez nem vonzódnak, aki nem szereti önmagát. Aki elfogadja önmagát olyannak amilyen, de nincs túlszordulva önmagától, azal szeretnek együtt lenni az emberek. Én ezt érzem: szeretnek velem együtt lenni, hallgatni, beszélgetni velem. Valamiért, amit én is úgy kaptam és nagyon hálás vagyok érte. S mindaz, amit a grafikában, versben, prózában alkottam, az csak azért tudja megérinteni az emberek szívét, azért lett népszerű, mert valóban átélte, személyes élményekből táplálkozik a teljes művészetem.

– *Az embernek vannak föntjei és lentjei is. Nem egyszerű feladat a szinten tartás.*

– Furcsán fogalmazok, érzem, Isten képes engem úgy elfogadni, ahogy vagyok, gyarlóságom látva képes elengedni bizonyos rólam szőtt álmait, amelyeket nem tudok beteljesíteni. Én is így vagyok. Az Isten iránti, házastársam, gyermekeim és minden embertársam iránti irgalmas és elfogadó szeretetből én is megtanultam elengedni a róluk szőtt álmaimat, azt, hogy azokat beteljesítsék. Ugyanis, ha én

ezekhez ragaszkodnék, mint olyan jusszhoz, ami nekem jár, például, hogy nekem egy minden szempontból boldog házasságban kell élnem, nekem mindenféle szempontból dicsérhető gyerekeim kell, hogy legyenek, minden emberi kapcsolatomban tökéletes kell, hogy legyen, ha ezt az elvárást nem tudom elengedni, akkor biztos, hogy nem tudok harmóniában élni, mert állandó feszültség, kényszer nehezedne rám. Az elengedés nagy kegyelem, Istentől kapott és elfogadott ajándék. Önmagammal kapcsolatban is megtanultam elengedni dolgokat. Például azt, hogy nem tudok annyira jó lenni, mint amennyire szeretnék, vagy azt, hogy soha nem tudok annyira szeretni, mint amennyire Isten azt elvárja tőlem. De ha egy lépéssel hátrébb lépek, és azt tudom mondani, hogy a legnagyobb tudásom szerint próbálom meg tenni a dolgomat, akkor nyugodt vagyok, akkor harmónia lakozik bennem. Egy-egy nap végén szoktam mondani, amikor maradt még tizenhárom elvégzendő feladatom, ami miatt, ha teljesítményközpontú lennék, azt mondanám, hogy nem jól sikerült az a nap, mert nem

voltam képes elvégezni azt a tizenhármát, és csak negyven sikerült. Én pedig azt mondom ilyenkor a jó Istennek: „Uram, ez nem az én felelősségem, hanem a tiéd. Miért nem adtál harminchat órát? Én a huszonnégy alatt ennyit tudtam megtenni. Köszönöm, hogy ennyi sikerült, Uram a többi majd elvégezzük máskor.” És máris megvan a harmónia.

– *Még mindig vannak kulcsaim veled kapcsolatban, amelyekkel tovább nyitogatlak. Ilyen kulcs hozzád még a csend, amit meg lehet kapni, amit meg lehet teremteni.*

– Az alkotó emberek, főleg az írók számára olyan a csend, mint a hófehér lap. A csend az munkaeszköz, alkotó tér. A csend Isten mérhetetlen gazdagságának kibontakoztatásra váró tárháza. A csendben ott rejtezik a világ összes ki nem mondott szava, színe és vonala. Az ember beleáll ebbe a csendbe, mint isteni erőterbe, s akkor a csend elkezd küldeni az üzeneteket. Hiszek abban, hogy létezik egy fizikailag értelmezhető külső csend, és létezik belső csend is. Tudjuk, hogy az elcsendesülésnek sok-sok technikája létezik. Vannak, akik ennek olyan magas fokára jutnak, hogy egy koncertteremben is tökéletesen el tudnak csendesülni, mert befele figyelnek.

– *Sok megszorodott arcú ember jár-kezel az utcán, rólad pedig sugárzik a boldogság. Mi ennek a titka?*

– Az egyik titok, hogy szeretve érzem magam Istentől. Gyerekkorom óta jó érzés tölti be a lelkemet, hogy a tőle áradó szeretetet senki nem tudja elvenni tőlem. Ez olyan érték és kincs, hogy még magam sem tudom elvenni önmagamtól. Minden megtörténhet velem, bünsz lehetek, depressziós, megfáradt, elromolhatnak az emberi kapcsolataim, de Isten szeretete akár az örökláng, belső parázként izzik bennem. Hogy mi a boldogság titka? Működik

egy nagy egalizáló szerkezet bennem, ami egy végtelen primitív ars poétikán alapul, ami úgy hangzik, hogy az emberi életnek egyetlen értelme van, hogy tudjunk szeretetet adni és szeretetet kapni. Minden ember hivatása az, akár felismeri, akár nem, hogy ezt az eredendő szeretetet tovább tudja adni. Én így látom az embereket. Az életet egyedül a szeretet teszi értelmessé, elviselhetővé. Ez a boldogság titka. Ez az igazi önmegvalósítás. Ehhez az első lépcső, hogy tisztában legyünk megajándékozottságunkkal. De bevallom, hogy én igazából nem boldog, hanem bölcs akarok lenni.

– *Gyakran kell szembesülnünk azzal, hogy nehezebb kapni, mint adni.*

– Van, amikor a szeretet apró kis gesztusának elfogadása nagyobb tett, mint önzetlenül megajándékozni valakit. Amikor szeretetet adunk, akkor – mint kezdeményezők – az erőpozícióban érezzük magunkat, és gyakran nem teszünk mást, mint szolid öntudatossággal nyugtazzuk lelki nagyságunkat. Akkor viszont, amikor a telítettségnek ebben az emelkedett állapotában valaki hangtalanul hozzánk simul, és rongyos tarisznyájából szeretet-morzskákkal kínál, meghökkenünk. Hirtelen kiesünk a nagyság szerepéből, és zavartan szembesülünk az új helyzettel. Nem tündökölhettünk egyedül a szeretet ingyen konyhájának konyhafőnöki szerepében. Most minket is étellel kínálnak. De hát erre nekünk semmi szükségünk sincsen, zsörtölődünk valaki morzsáit leftymálva. Hiszen mi praktikusán, megszervezetten, hatékonyan nagyüzemi módon osztjuk a szeretetet a rászorulóknak. S lám, most a sor megakad, a sorban állók türelmetlenkednek. De valaki nem tágit. Csak áll, és már-már könyörögve kínálja felénk elfogadásra apró kis szeretet-morzskáit. S akkor meg kell látnunk, hogy szeretete elsősorban nem nekünk szól. Az életben maradáshoz neki van szüksége arra, hogy adjon, mert léte ebben az elfogadottságban nyeri el értelmét. Meggyőződésem, hogy valakitől szeretet elfogadni annyit jelent, mint megerősíteni őt az élete értelmében.

– *Hogy állunk az igazi megbocsátással? A Miatyánk egyik legsúlyosabb mondata, hogy Isten úgy bocsátja meg a vétkeinket, miként mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek!*

– Önzök vagyunk, és sajnos nem csak értékeinkhez, hanem a velünk, bennünk élő negatívumokhoz, rossz megszokásainkhoz is ragaszkodunk. Például a beidegzetten rossz kapcsolatainkhoz, a haragunkhoz, a nehezteléseinkhez. Azt érezzük, persze legtöbbször tévesen, hogy nekünk van igazunk, és ez a hamis érzés – önmagunk szerint – kicsikét értékesebbé tesz bennünket a másik embernél. Szörnyű kimondani, de a haraghoz való ragaszkodás sokakat éltet. Azt látom, hogy addig, amíg valaki nem érzi magát igazán nyomorultnak, a ránehezedő sok-sok nehézség, harag és gyűlölet miatt, addig képtelen – nemhogy igazán, hanem egyáltalán – megbocsátani. Addig hamis jóérzéssel

dédelgeti magában azt a hamis visszaigazolást, hogy ha én haragszom valakire, az azt jelenti: ő megbántott engem, és nekem van igazam.

– *A tilinkóddal hogyan találhatok egymásra?*

– Husz-huszonöt évvel ezelőtt a tévés zenéi vetélkedőn láttam egy kis hölgyet játszani rajta. Mindenkit lenyűgözött, engem csodálattal töltött el. Akkor elhatároztam, hogy én is szerzek egy ilyen hangszert, és megtanulok rajta muzsikálni. Sikerült is, három hónapon át minden áldott nap próbálkoztam vele, volt, amikor órákat gyakoroltam. Aztán egyszer csak megadta magát, és akkor már úgy tudtam fújni, ahogy akartam. Azóta nem hagyjuk el egymást. Mindezt hangjegytudás nélkül, minden tilinkójátékom tiszta improvizáció. Érdekes élményem volt, amikor egyik alkalommal egy gyönyörűséges visszhangú templomban tartottam előadást, és persze tilinkóztam is. Mindettől olyan mély lelkeség alakult ki bennem, úgy fújtam meg, hogy kicsordult a könnyem. Egyszerűen meghatott, ahogy szólt ez a kedves hangszert.

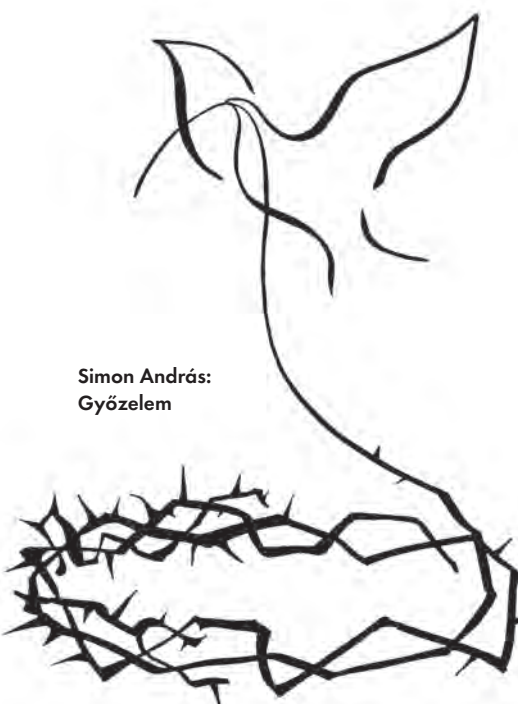
– *Te azon kevés képzőművészek egyike vagy, aki majd' mindenhol jelen van, az emberek hétköznapijaiban és az ünnepekben is. Az előadásaiddal, elmélkedéseiddel, könyveiddel isteni magasságokban, de ugyanakkor együtt vagy velünk a földön is.*

– Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem éltem olyan időszakot, amikor az egómnak jól esett volna valamiféle szakmai kitüntetés. Aztán idővel ezt a vágyat teljesen elengedtem magamtól. Azért is tudtam ezt megtenni, mert a legértékesebb művészeti díjnak vagyok részese folyamatosan: az emberek engem értékelő szeretetének. Örömmre valóban sok helyütt jelen vagyok az életükben, de még a halálos ágyuknál is. Mesélek egy megindító esetet, amelyet egyik ismerősöm osztott meg velem. Egy haldokló nőhöz hívták, de mire beért hozzá a kórházba, az illető elveszítette az eszméletét, kómában feküdt. Ismerősöm tethetetlenül ült az ágya szélén, és együttérzéssel nézte az élet és a halál mezsgyéjén lebegő fiatal hölgyet. Mindeközben a kezében észrevett egy papírkát. Az én egyik rajzom volt, rajta rövid szöveg: „Ne félj, az Isten, aki szeretetből alkotott téged, most is kezében tartja sorsodat, és nem enged el soha.” Hát az ilyen nagyobb boldogságot jelentett mindenféle díjnál, hogy valaki az én munkámmal, üzenetemmel megy el ebből a világból.

– *Életed üzenet. Mit üzen az életed?*

– Azt szeretném, ha a képeim, rajzaim, verseim azt üzennék, hogy van Isten. És ez az Isten megbocsátó, irgalmas és szerelmes szeretettel szeret minket. Szeretném, ha azt üzenné a művészetem, hogy élni jó és érdemes. ❖

Simon András:
Győzelem

ÉRTÉKEK ÉS VÁLSÁGOK

Kettős könyvbemutatót tartottak ez év január 25-dikén *Értékek és válságok* címen a Terror Háza Múzeumban.

Frank Füredi: *Célkeresztben Magyarország* című könyvéről Schmidt Mária, a múzeum főigazgatója mondta el gondolatait, majd ezt követően Schmidt Mária: *Nyelv és szabadság* kötetét a szociológus Füredi professzor mutatta be a közönségnek. A beszélgetést pedig Tallai Gábor, a múzeum programigazgatója vezette. Mindkét kötet a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány kiadásában jelent meg 2017-ben.

„Célkeresztben Magyarország”

„Füredi Ferenc szüleinek 1956-ban, kilenc évesen hagyta el Magyarországot, majd Kanadában és Angliában végezte tanulmányait. Az immáron Frank Füredi néven számos nagyhatású tanulmányt, könyvet jegyző szociológus professzor nem kevesebbet állít, mint hogy a kereszties háborúkat megidézö kegyetlen kultúrharca zajlik Európában. A szemben álló felek nem köthetnek konszenzuson alapuló „békét”, mert küzdelmük kulturális értékekről, identitásról, vagyis a pusztuló létezésről szól. Szólásszabadság versus politikailag korrekt véleménydiktatúra. Keresztény értékek és hagyomány versus leszámolás a több ezer éves európai kultúrával. Nemzetállami eszme versus nemzetállamok fölötti föderatív, birodalmi gondolat. A célkeresztbe érzékelhetően Magyarország került.” – áll a könyv fülszövegében.

A szerző pedig ír saját művéről a kötet előszavában: „Korántsem volt könnyű megírnom ezt a könyvet. Miközben én a népfelség, a szekuláris humanizmus, a szólás- és a helyváltoztatás szabadsága iránt vagyok elkötelezett, azon kaptam magam, hogy kénytelen-kelletlen védelmembe veszek egy nemzeti, keresztény-konzervatív kormányt a nyilvánvalóan tisztességtelen bírálatokkal szemben.” (...) „Budapesti tartózkodásom nyilvánvalóvá tette számomra: a magyarok nem értik, hogy a nyugati média egy része miért bélyegzi meg az itteni politikai kultúrát ilyen kíméletlen ellenségeséggel. Meglepődve tapasztalják, hogy a külföldi megfigyelők elítélendőnek tartják azt, amit ők a saját, „régibeli hagyományaikban gyökerező” útjuknak látnak. Remélem, e könyv segít majd eligazodni az emberi élet értelmét adó értékek gyakran zavarba ejtően konfliktusos dinamikájában. Ám azt is remélem, hogy nyugati olvasóim szintén hasznosnak találják majd e könyvet, mely betekintést nyújt azokba a kulturális értékekbe, amelyek keleti szomszédjaik viselkedését meghatározzák. A Kelet- és Nyugat-Európa közötti kulturális feszültségek ugyanis olyan konfliktusok tükröződései, amelyek a nyugati társadalmak mélyén is ott lappanganak.”

LEXIKON: Frank Füredi magyar származású szociológus, elemző, író a montreali McGill Egyetem politológia szakán szerzett BA-diplomát 1969-ben, majd 1970-ben a Londoni Egyetem Keleti és Afrikai Tanulmányok Intézetében MA-fokozatot. 1974-ben doktorált, 1975 óta a Kenti Egyetemen tanít szociológiát. Kutatási területe a félelem szociológiája, a kockázati társadalom működése, a generációk közötti kapcsolatok és a szülői tekintély eltűnése. Neves újságok munkatársa (Guardian, Times), televízió- és rádiócsatornák (BBC, Sky News) gyakori vendége. Művei tizenhárom nyelven olvashatók. 2016-ban az Arthur Koestler Kutató Programtól kapott ösztöndíja nagyban hozzájárult a könyv megírásához.

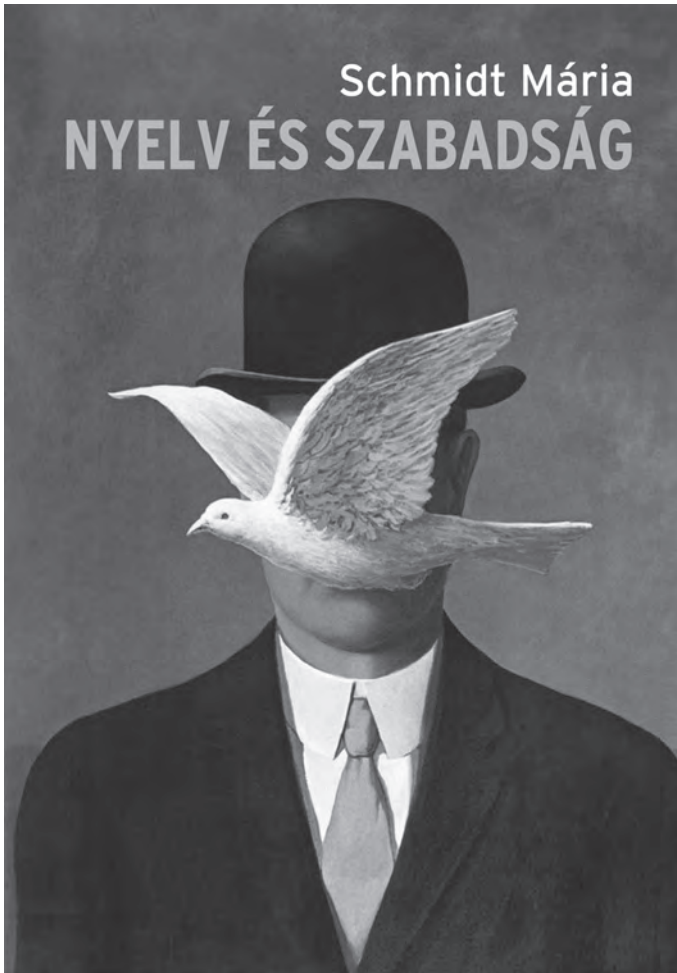
„Nyelv és szabadság”

Békés Márton, a Terror Háza Múzeum kutatási igazgatója, Schmidt Mária kötetének szerkesztője utószavában ezt írja: „Ez a könyv ott-hont teremt a nyelvben. A politikai szabadságot a nyelvi szabadság függvényeként kezeli és visszaadja a szavak eredeti jelentését. Ez a könyv visszatérést hirdet a józan észhez. Hitet tesz a hagyomány lázadása mellett és elutasítja azt az általános politikai elbátortalanodást, amely túlságosan hosszú ideje eredményez puha megalkuvást és elvtelen kompromisszumokat. Ez a könyv illiberális, szuverén és nemzeti. Valaki talán azt mondaná rá: populistá. Ez a könyv visszaadja Közép- és Kelet-Európa népeinek büszkeségét.” Az alábbiakban Schmidt Mária kötetéből közlünk részletet.

SCHMIDT MÁRIA

Európai értékek és válságok

Az elit iránti bizalom a 2008-as válságban vált végképp légneművé. Ekkor vált nyilvánvalóvá, hogy modellváltásra, érdemi változtatásokra lenne szükség. Ennek kimunkálása és levezénylése helyett azonban a gazdasági és pénzügyi világ meghatározó szereplői a politikai döntéshozók hathatós segítségével saját pozíciójuknak és kivételezett anyagi helyzetüknek a megőrzésén kívül mással nem törődve, az általuk okozott veszteségeket szétterítették az amúgy is megkapaszkodási nehézségekkel küszködőkre. Ennek oka, hogy a 20. század '90-es éveitől kezdődően turbófokozatra kapcsoltak a világ pénzügyi szereplői, akik a szabályozások lebontásának és az állami szerepvállalás minimalizálásának eredményeként piramisjátékot játszottak a világ pénzügyeivel. Pénzügyi szolgáltatásoknak és termékeknek álcázva lufikkal árasztották el a piacokat, amelyek aztán annak rendje és módja szerint sorra kipukkadtak. Ennek ellenére a nagy játékosok nemcsak mentőövet kaptak, de dollár, illetve euro százmilliók bónuszait is hiánytalanul felvehették. Mindez egyértelművé tette, hogy a gigajövedelmet húzók döntéseikért semmilyen felelősséggel nem tartoznak, rizikót nem viselnek. Felelősséggel csak azok tartoztak, akik az általuk bevezetett termékeket megvásárolták, az általuk nyújtott hitelek felvették. Nekik mindent hiánytalanul vissza kellett fizetniük, semmilyen állami segítségre nem számíthattak, az általuk futott rizikó következményeit viselniük kellett. Büszkén mondom, hogy ez alól a gyakorlat alól Magyarország üdítő kivétel volt. Mindez súlyos erkölcsi kérdéseket vet fel. Ha a döntéshozók döntéseikért nem viselnek nem hogy fokozott, de semmilyen felelősséget sem, és nem viselnek semmilyen kockázatot, mi indokolja horribilis jövedelmeiket?

Tetézi az elégedetlenséget, hogy a saját magára koncentráló európai vezetők ötlettelenné, begyöpösödöttnek bizonyultak a válság hatásainak csökkentésében és képtelenek voltak az európai gazdaságot új pályára állítani. Persze ehhez nagyformátumú, bölcs, nem remegő kezű, messzire néző vezetőkre lett volna szükség. Helyette gyenge, egyhelyben topogó, bizonytalan, dülöngélő, nevetséges figurák és hatalomtechnikai zsonglőrök vigyorognak ránk Európa vezető posztjairól. Pedig legfőbb ideje lenne ráeszmélniük, hogy a politika nem játék, és nem is egy elitklub magánügye, még csak nem is a körülöttük lebzselő „megmondóemberek” terepasztala, ahol tét nélkül kísérletezhetnek.

Sokáig az volt az Unió politikájának az alapelve, hogy az általa kitűzött célt homályban hagyja, hogy mindenki azt gondolhassa: arra megy a közös szekér, amerre ő szeretné. Láthatatlan erőközpontok, homályban maradó döntéshozók értek el részeredményeket, tettek apró lépéseket, tartottak napirenden részproblémákat és tárgyalták át őket újra meg újra, azt a látszatot keltve, mintha dolgoznának, mintha haladnának valamerre, mintha lenne értelme annak, amivel az idejüket töltik. Az EU vezetői olyanok voltak, mintha tanúvédelmi programban vennének részt, annyira láthatatlannak bizonyultak.

Pedig legkésőbb 2008 óta krízismenedzsmentre lenne szükség. Az előregedett, hetvenéves európai projekt ráncfelvarrása, vagyis fiatalítása nem tűr halasztást. 1958-tól máig száznyolcvanezer oldalnyi joganyagot gyártottak, ami kezelhetetlen és jórészt haszontalan is. Itt az idő, hogy kiselejtezzük belőle, ami elavult, ami használhatatlan. Kezd mindent szétfeszíteni az ellentmondás aközött, hogy az elit a *status quo* fenntartására összpontosítja minden energiáját, míg az európai polgárok a változás mellett állnak ki, mert tudják és érzik, hogy úgy, ahogy eddig ment, nem mehet és nem is megy tovább. Az elit nem söpörheti le ezt többé azzal, hogy populizmust kiált, ami magyarra fordítva azt jelenti, hogy rajta kívül mindenki bunkó, ostoba, idegengyűlölő és rasszista, egyszerűen: fasiszta, csak ő helikopter. Mert ha ezt teszi, az azt jelenti, hogy nem hajlandó a legcsekélyebb erőfeszítésre sem annak érdekében, hogy megértse a nemek üzenetét.

Miközben az eurobürokrata elit tántoríthatatlanul kitart a neoliberalis elvek mellett, abban a hitben ringatja magát, hogy romboló megszorításpolitikája nem akad meg a torkunkon. Megakadt. Mert egyre fenyegetőbb a szociális piacgazdaság vívmányainak ellehetetlenülése, amelyre az emberek antennái igencsak érzékenyen reagálnak. Nem úgy az elité. 2016 áprilisában a hollandok, ott a fejlett és nagyon liberális Nyugaton, népszavazáson mondtak nemet a közeledésre Ukrajna és az Európai Unió között, ami meg sem rezdítette az eurokraták szempilláit. Ezért aztán semmilyen következtetés levonására nem éreztek késztetést. A Brexitre is csak arrogáns válaszokra futotta a részükről. Kétségtelen, hogy a britek nagy bajban lesznek az Unióból való távozásuk miatt, hiszen erős a valószínűsége annak, hogy Skócia és Észak-Írország elszakadnak, és Walesnek még az eddigieknél is nagyobb függetlenséget kell adniuk, de mindezt leszámítva, nincs kizárva, hogy az Európai Uniónak még nagyobb nehézségekkel kell megbirkóznia már a közeljövőben. Olaszország gazdasága romokban, Görögországról már nem is esik szó. Franciaország padlót fogott. Spanyolország kormányozhatatlan, Katalónia, Baszkföld is önállósodni akar, Svédország, Dánia Norvégia és Németország a migrációs krízis következményeivel birkózik. És itt a konfliktusos viszony a határainknál, Oroszországgal és Törökországgal. Ha ebben a kényes helyzetben az európai elit továbbra is a homokba dugja a fejét és közben az egyre mélyebb integrációt erőlteti, az Unió amúgy is recsegő-ropogó építménye összedőlhet.

A 21. század elejére a liberalizmus paranoiás korszakába lépett. A liberális elit minden változásban katasztrófát lát, minden átalakulástól irtózik. Nálunk, de máshol is, naphosszat retteg. Az ilyen félős elit nem méltó a tiszteletre, egyre több európai polgár érzi úgy, hogy nem képes őket vezetni, nem képes a biztonságuk szavatolására, félelemtől bénultan nem képes hatékony válaszokat adni a migrációs válságra, egyszerűen: nem képes változtatni, és az ő, vagyis a többség érdekeit képviselni.

Márpedig az Unió dolgai nem lehetnek tovább úgy, mint a múlt század közepén, amikor kitalálták és elkezdték megszervezni. Mert akkor még csak a leggazdagabb országokból állt, mert akkor még folyamatos volt a gazdaság növekedése, a jövedelmek emelkedése. Mindez akkor volt, amikor Nyugat-Európa a bipoláris világ minden előnyét és kényelmét élvezte, és a felelőtlenség *dolce vita*-időszakát élte. Az állandó és tartós életszínvonal-emelkedés évtizedei voltak ezek, ami együtt járt a szociális háló egyre sűrűbbre szövésével. Kül- és biztonságpolitikával nem volt dolguk, hiszen a világ ügyeit az USA és a Szovjetunió intézte. Ők védve, békében és biztonságban voltak. Ez alatt az idő alatt nem azért nem volt Európában háború, mert azt az Unió megakadályozta, ahogy arra a rettegők naponta hivatkoznak, hanem mert a két szuperhatalom nem engedte a fegyveres összecsapásokat errefelé. Amint a bipoláris világ megszűnt, Unió ide, Unió oda, sorra törtek ki a fegyveres konfliktusok, helyi háborúk kontinensünkön. Délszláv háború, csecsen háború, 2008-ban Grúzia, 2014 óta Kelet-Ukrajna. Hollande francia elnök szerint 2016 nyara óta Franciaország is háborúban áll a terroristákkal.

Az európai elitnek is tudomásul kéne vennie, hogy huszonhat évvel ezelőtt új világ kezdődött. Vehetnének egy nagy levegőt, és átléphetnének végre a '60-as, '70-es évtizedből a mába, akármilyen nehezükre esik is. Mert, ahogy a szuperhatalmak garantálta béke, úgy a gazdasági globalizáció számunkra csak előnyökkel járó időszakának is vége lett. Új helyzet van. És nekünk ma erre az új helyzetre kell megtalálnunk a válaszokat!

A Szovjetunió összeomlása megnyitotta hatalmas piacait és vele Közép-Európát is a győzteseknek. Addigra már Kína is elindult a gazdasági nyitás útján. 2008-ig a Nyugat az új piacok és lehetőségek nyújtotta előnyöket kihasználva, válságait és problémáit elnapolhatta. A hidegháború győzelme után egészen a kétezres évek első évtizedének végéig a győztes Nyugat politikai, ideológiai expanzióba kezdett, és nyomulása ekkor még sem katonai, sem gazdasági, sem politikai ellenállásba nem ütközött. Szomália, Haiti, Bosznia, Koszovó, Szerbia, Afganisztán, Irak, Közel-Kelet, benne Szíria, Líbia. A *New York Times*-ből tudjuk (1996), hogy az USA a Közel-Keletre irányuló amerikai érdekszféra nyugati határvidékeként tekint a Balkánra. Megtanultuk McGeorge Bundytól, Kennedy majd Johnson elnökök főtanácsadójától, hogy a háborús indokok olyanok, mint a villamos – ha az egyik magyarázat nem jön be, hamarosan jön a következő. Az elmúlt időszakban jöttek is, egyik a másik után: tömegpusztító fegyverek, a terrorizmus támogatása, az irakiak is megérdemlik a demokráciát stb. Természetesen soha nem esett szó olajról, gázzal, kikötőkről, katonai támaszpontokról, mindig csak a fenti indokok variációit hallhattunk. És annak is örülhettünk, hogy mindehova magukkal vitték a Nyugat vívmányait: politikai intézményeit, politikai gyakorlatát és értékeit: Hollywoodot, a McDonald's-ot, a Coca Colát, a politikailag korrekt kánont és persze a Monsanto.

A 20. század végének európai vezetőit felkészületlenül és váratlanul érte a Szovjetunió és a bipoláris világ megszűnte, Európa és Németország újraegyesülése. A német erőfölénnyel való zsigeri és nem megalapozatlan félelmek leküzdésére az európai integráció elmélyítését és a közös valuta, az euro bevezetését ötlötték ki. Ezekkel az eszközökkel ezen felül Európa versenyképességét is növelni szerették volna, miközben nagyhatalmi játékosként is színre kívántak lépni. Mára nyilvánvalóvá vált, hogy egyik céljukat sem érték el. Németország pont az euro adta előnyökkel élve egyre gyakrabban képzeleli magát a Negyedik Birodalomnak, az Unió elhibázott politikájának következményeként Európa mára versenyhátrányba került, nagyhatalmi aspirációit védelmi képességének hiánya miatt lehetetlen komolyan venni. ♣

(Összeállította: Weltler Ildikó)

KERESZT-TŰZBEN A Nemzeti Múzeum kiállítása Washingtonban

A Lyukasóra folyóirat 2017/7. számában képes beszámolóban adtunk hírt a Magyar Nemzeti Múzeum *Kereszt-tűzben* című kiállításáról. Ez a kiállítás, amely tavaly ősszel a budapesti közönség érdeklődését is felébresztette, most a Washingtoni Magyar Nagykövetség különleges szépségű épületében látható 2018. február 8-dikától. A Migrációkutató Intézet és az Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete együttműködésének köszönhetően létrejött anyag a közel-keleti keresztény közösségek helyzetével foglalkozik.

A naponta ismétlődő robbantások, véres összecsapások, az egész Közel-Kelet és Észak-Afrika nagy részét elárasztó humanitárius katasztrófa a hírosszeállítások gyakran ismétlődő elemévé vált. A térség háború és erőszak sújtotta országaiban a személyes és a közösségi tragédiák mindenkit érintenek. A *Kereszt-tűzben* című kiállítás a sokat szenvedő közösségek közül a keresztényekre fókuszál, miután az elmúlt évek eseményei korábban soha nem látott mértékben rázták meg közösségeiket, és gyorsították fel számarányuk radikális csökkenését. Az emberek ellen elkövetett erőszak mellett az épített örökség elleni támadások is mindennaposak: a keresztények kultikus helyei a terroristák számára a pogányság jelképei, amelyeket el kell pusztítani. A támadások célja egyrészt a szimbolikus jelentőségű épületek megsemmisítése, másrészt pedig lakóházak lerombolása. A nyugati kultúra keresztény gyökerei a Közel-Kelet véráztatva földjébe ágyazottak, kitépésük, elhalásuk az egyetemes emberi civilizációt alapjaiban rengetheti meg.

A magyar kurátorok által alkotott kiállítás a Közel-Kelet keresztény közösségei mellett figyelmet fordít az ISIS-re és más terrorszervezetekre is, hangsúlyozva, hogy a szélsőséges, dzsihadista csoportok és a muszlimok közé semmi esetre sem tehető egyenlőségjel.

A különleges tárlat a drámai pillanatok, a kilátástalanság, az állandó veszély bemutatása ellenére nem pesszimista hangvételű. Bemutatja a reménységet tápláló kezdeményezéseket, amelyeknek célja a probléma hangsúlyozása mellett az otthonmaradás, az újjáépítés és a hazatérés elősegítése.

A kiállítás főkurátora *dr. Speidl Bianka*, szakértő kurátora *Horváth-Sántha Hanga*, a Migrációkutató Intézet munkatársai. Szakértő kurátor még *Mércz András*, az Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete képviselőjében, a szaktanácsadó pedig *dr. Kiss Etele*, a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársa. ♣ (Weltler)

A CIVIL KÖR ESZMECSERÉJE

A 2017-es esztendő utolsó napján egy úrkutató tudóst, egy politológust és egy zenészt, szövegírórt kért fel Tóth Kriszta műsorvezető arra, mondanák el véleményüket a mögöttünk levő évről. Az Echo tévé Civil Kör műsorának rendhagyó évértékelőjén Ferenc Orsolya úrkutatót, az ELTE tudományos főmunkatársát, Simon János politológust és Kőházi FankaDeli Ferenc zenészt, szövegírórt kérdezte. Az óévi eszmecsere, úgy vélem, sok tekintetben mintha csak a folytatása lenne mindennapi életünk vonatkozásában mindannak, amit Schmidt Mária és Frank Füredi az előző oldalakon lapunk által idézett köteteikben, elvi okfejtéseikben felvetettek. Az alábbiakban az óévi diskurzus írott változatából olvashatnak részleteket. (A Szerk.)

A lázadás éve

A nemzetek Európája, avagy Európa nemzetei?

– Kezdjük talán azzal: hogyha visszatekinünk az elmúlt évre, melyik az a közéleti történés, folyamat, amelyet kiemelnének. Akár azért, mert az életetekre bármilyen befolyással bírt, akár azért, mert jelentősnek gondoljátok?

Ferenc Orsolya úrkutató: – Számomra eléggé egyértelmű: az a találkozó 2017 februárjában, amelyen megerősítették azt a magyar és orosz úrkutatói, és az ür békés felhasználásával kapcsolatos együttműködési szerződést, amelyet Orbán Viktor miniszterelnök és Putyin elnök már 2000-ben aláírt. Számomra ez volt az egyik kiemelt esemény, mind közéletileg, és a szakmám miatt is.

– Az úrkutatás Magyarország szempontjából mennyire fontos? Hallottam olyan véleményt ezzel kapcsolatban, hogy: Magyarországon mit kutatnak ezek?

Ferenc Orsolya: Nahát, ez baj! Magyarországon már több mint hetven éves az úrkutatás, és óriások sorát mondhatnám, Bay Zoltán, Simonyi Károly... Hazánk vezető szerepet játszott és játszik a világ úrkutatásában, szerénységgel nélkül mondhatjuk, hogy még mindig a nagyfiúk csapatában szerepel, de valóban, szomorú tény, és ezen változtatni kell, s ez a kutatók és a média közös felelőssége, hogy erről az emberek is értesüljenek. Mondhatom a legutóbbit, az ExoMars jelenleg zajló misszióját, amelyben a magyar műszerek és rendszerek kiválóan működnek, ezért tudjuk az adatokat hibátlanul megkapni a Marsról...

– Erről majd később beszélgethetünk, ha nem haragszol. Most Jánost is megkérdezném...

Simon János politológus: – Kaptam egy számomra fontos megbízást közel egy éve, hogy alapítsak társadalomtudományi kutatóintézetet,

Simon János, Ferenc Orsolya, Kőházi FankaDeli Ferenc és Tóth Kriszta műsorvezető

illetve oktatóintézetet, s az első lépés nagyjából megtörtént. Az intézet fölállt, de még nem lépett a nyilvánosság elé, ám hamarosan erre is sor kerül. Örülök annak, hogy a tudásomat átadhatom majd, és nemcsak én, hanem sokan az országban, akik eddig bizonyos értelemben parkoló pályán voltak, vagy nem voltak igazán a helyükön, szóval most lehetőséget kapnak arra, hogy taníthassanak olyan színvonalon, amelyet úgy szoktunk emlegetni, hogy európai és magyar. Konferenciasorozattal kezdünk, szeptembertől pedig egyetemi szintű akkreditált oktatással. Elképzeléseink szerint hosszú távra tervezzük, még ezt is elmondanám.

– És Kőházi Ferenc?

Kőházi FankaDeli Ferenc zenész, szövegíró: – A történelem engem mindig is érdekelt, így a jelen eseményeit is figyelemmel kísérem, azt az örületet is, ami a nyugati világ elmúlt

öt évében történt, persze itt főként a vezetőkre gondolok. És megélni azt, hogy olyan nemzetnek lehet tagja az ember, amelyik ezzel próbál szembeszállni, elsősorban ezzel a kaotikus migrációval, olyannyira, hogy talán most már nem lehet elhallgattatni a nyugati világban élő embereket sem, és ennek a folyamatnak mi vagyunk a zászlóvivői, nos, az elmúlt évek számomra mindenképpen ez a fő közéleti eseménye. Vélhetően van még esély arra, hogy ez a káosz rendeződjön.

– Kétségtelen, hogy a közbeszédet, a közéletet gyakorlatilag tematizálta ez a, nevezzük így, migrációs válság...

Kőházi: – Évek óta megy ez a harc, sokszor, akár ebben a műsorban is, mondjuk azt, hogy a német sajtó gyakorlatilag hamvaiban hever, Angliában, Franciaországban is szörnyű a helyzet. Nem lehetett hallani az embereknek

a véleményét, azt, hogy mit gondolnak. Elégé egyértelmű, hogy gyakorlatilag véleményterorban élnek. Mondjuk, behívnak a cégnél reggel, hogy a facebook-on ugyan milyen cikket osztottál meg, vagy mit lájkoltál...

Simon: – E téren azért most már van némi elmozdulás.

Kőházi: – Igen, úgy fejeztem volna be: már látszik, hogy Németországban sem lehet úgy tovább vinni a dolgokat, mint eddig. Nem akartam borúlátó lenni, elnézést kérek.

– Egy évvel ezelőtt Orbán Viktor miniszterelnök az évértékelőjében azt mondta, hogy 2017 a lázadás éve lesz. Mondhatjuk valóban, hogy az volt?

Simon: Hát a választások egyértelmű elmozdulást mutattak ez ügyben. S tegyük hozzá az említett élvossághoz, hogy a nyugati társadalmak jelentős része – a civil társadalom például – fősorakozott mögénk, és azokat a véleményeket, nézeteket vallja, amelyeket mi is mondunk. A Washington Postban néhány napja megjelent egy hosszabb írás, amely Orbán Viktor koncepcióját dicséri, és arról értekezik, ami korábban elképzelhetetlen lett volna. S ezt egyre inkább elfogadják a nyugat-európai politikusok is. No, nem a régiek, de az idő sokhelyütt túllépett azokon a politikusokon, akik még mindig intenzíven bevándorlás pártiak, lecserélődtek, és jöttek újak, gondoljunk, mondjuk Ausztriára. Megerősödtek azok, akik megértik, és egyre inkább támogatják Magyarország álláspontját, pontosabban azt, hogy a bevándorló tömegek a saját hazájukban éljenek és boldoguljanak.

Ferenc Orsolya: – A lázadás évéhez azt tudom mondani, hogy talán mindez egy forradalom kezdete is, mert az a folyamat, amely elindult ezekben a hónapokban, gyorsulni fog. Nemcsak a status quo rendeződik át világpolitikai szinten, nemcsak hatalmi körök és érdekkörök ütköznek, nemcsak eszmerendszerek kerültek olyan konfrontációba, és kerülnek folyamatosan – elsősorban az iszlám világ és a kereszténység közötti kikerülhetetlen ütközést látjuk naponta megvalósulni –, hanem eközben ketyeg a hátunk mögött, az emberiség háta mögött egy másik óra, a bolygónk állapota ugyanis egyre romlik. Olyan technológiai váltások előtt is kell állnunk, ha az emberiség szempontjából nézzük, amelyek hasonló nagy kérdéseket vetnek fel. Tehát lehet mondani, hogy történelemformáló és sorsfordító idők kezdődtek el, és ebben nagyon nagy szerepe lesz annak, hogy ki milyen értékrendet vall. Jelenleg nem állunk rosszul ebben a meccsben, csak maradjunk is ezen a ponton. A V4-ek és a közép-európai régió helyes irányt vett föl ebben az egész kihívástömegben, amellyel szembe kell néznünk Nyugat-Európában. És az úgymond utca emberei, szerintem látják, hogy merre kéne menni, ám kétségbeesítő a vezetőiknek a hozzáállása.

Kőházi: – Picit megtoldanám ezt azzal, hogy

Simon János és Ferenc Orsolya

most léptünk be egyértelműen a robotika korába, a mesterséges intelligencia korába, amely mindannyiunk életét érinti majd. Angliában már óriási számot érnek el azok a bulvársajtó jellegű cikkek, amelyeket mesterséges intelligencia ír, nem pedig egy újságíró. Vagy az olyan zeneszámok, amelyeket megfelelő algoritmusok alapján robotok írnak. És miközben ennek a különféle tudományágakban komoly pozitív hozadéka lehet, ugyanakkor nagymértékű veszte is adódhat. A fegyverzetrel rendelkező drónoktól kezdve, olyan kockázati tényezők bújnak meg ebben az egészben, amelyek beláthatatlanok.

Ferenc Orsolya: – Abszolút így van, új világ virrad ránk, és nemcsak politikailag. Ezért az, hogy az ember önazonos legyen, és a nemzet önazonos legyen ebben a gyors és sok kihívást rejtő változásban, hogy jól pozicionálja mind saját magát, mind a nemzetét – ez most sorsfordító. Itt most nem nagyon lehet hibázni, bár általában a történelemben nem lehet, a történelem mindig kifizeteti a hibák árát, de most úgy felgyorsultak a folyamatok, hogy mégannyira sincs hibalehetőség.

Simon: – Talán az elmúlt két évben már eldőlt az, hogy Európa olyan utat választ, vagy fog választani, amely a nemzetek Európája lesz, nem pedig Európának lesznek a nemzetei...

– Úgy érzed, hogy ez eldőlt?

Simon: – A civil társadalom lázadása erre utal. Az állampolgárok hatvan-hetven százaléka Európában ma már úgy viselkedik, hogy látható: nem akarnak illegális migrációt, és a nemzetállamoknak igenis elsőbbséget szavaznak a globalizált tőkével szemben. Tudnék sorolni hosszú tételeket, amelyek azt mutatják, hogy megerősödött a civil társadalom. De ezen túlmenően van még valami. Kína révén az egész közép-európai régió úgy fölértékelődött, amelyre az elmúlt ezer évben nem tudok példát mondani. Ritka történelmi pillanat volt a közelmúltban annak a kínai delegációnak a tárgyalása, amely két nap alatt annyi tőkét hozhat számunkra, mint Magyarország tízévi nemzeti jövedelme. És ez a taxisofőrtől a takarítónőn

keresztül a mérnöki, az orvosig mindenkit érinteni fog.

De Kína fölértékelődése azért is fontos lehet, mert képes ellensúlyozni bizonyos amerikai túlkapásokat. Gondoljunk bele, milyen tragédiához vezetett a Bush-Obama korszak, hogy katonailag nem tudta féken tartani az amerikai hadsereget, és szétbombázott egy csomó arab államot, ami elindította a menekültáradatokat. A mai napig szenvednek Szíriában, Líbiában, egy sor arab államban emiatt, vagyis egy olyan rendszer ment tönkre, amelynek különben békefenntartó, státuszfenntartó ereje volt. Kína fölértékelődésével a Szovjetunió utódállamaiként, Oroszország tartósan meggyengült, így talán háromszereplős lesz a világ a jövőben. Akkor pedig könnyebb alkudozni, könnyebb egyeztetni. Én egyáltalán nem örülnék, ha Észak-Korea egy atombombát kapna az amerikaiaktól, mert az egész világbéke kimozdulna a jelenlegi viszonylagos stabilitásából, és nem lehet tudni, hogy utána mi következne... És ugyan ki akarná azt, hogy világháború legyen?

Kőházi: – Ha megengeditek, visszakanyarodnék arra, amiről korábban beszéltünk. Mert nem a gazdaság és nem a politika a végső alapja a társadalmi létünknek, hanem a kultúra. A kulturális háborúban viszont, akár mint magyar nemzet, akár mint Európa, és mint emberiség is, nos, ott állunk igazán vesztesre. Az internetes tartalmak, a számítógépes játékok, a sorozatok a fiataljainknak a lelkére utaznak kökeményen. Ebben a kérdésben egyelőre nem vagyok derülátó. A népnevelést, mint fogalmat, gyakorlatilag hagyjuk pejoratív fogalomként válni. Nem akarok túl pátoszos lenni, de az én gyerekeimet azért még a mai napig a magyar népmesék foglalják le a legjobban. De most a lónak teljesen a túloldalára estünk. Tizenéves gyerekek horrorfilmeket néznek, sorozatfüggő az országnak, a lakosságnak a háromnegyede, az internetes tartalmak nemcsak elképesztően rossz minőségűek, hanem lélekölők is.

A cenzúra, mint szó, gyakorlatilag főmumus lett az elmúlt tíz évben, ördögtől való, és így tovább. Holott valamiféle cenzúrának egyszerűen meg kell jelennie, mert annak az

égisze alatt, hogy szabad információáramlás, a fiataljaink, a gyermekeink nagymértékben veszélyeztetve vannak, tehát beláthatatlan dolgokba futunk bele. Onnantól, hogy írástudó egy gyermek, az interneten bármilyen tartalmat elérhet, és mivel ez az utóbbi húsz évben robbant be az életünkbe, a szülők egyáltalán nincsenek felkészülve erre. Mostanra oly mértékben elhatalmasodott ez a dolog, hogy a nyugati világban, és ebbe Magyarország is beletartozik, a harminc év alatti emberek óriási százaléka szenvedély- és játékfüggő például. Hát ezzel a helyzettel biztosan kezdeni kell valamit! Ott tartunk, hogy amiről mi most említéseket teszünk, az már nem sci-fi. Terjednek például a virtuális szemüvegek, s én nem nagyon szeretnék egy olyan világban élni, ahol a barátainknak virtuális barátnői vannak, mert azok nem dumálnak vissza, és így tovább.

Ferenc Orsolya: – Csakhogy, amit te felvettél, a cenzúra kérdése, az megint messzire vezet, mert amit te teljesen jogosan felhoztál, az a liberalizmus korlátai című kérdéshez vezet. És máris azt kezdjük feszegetni, hogy *mi is a szabadság*. Vannak-e korlátai? Ezzel pedig az értékrend kérdésébe futunk bele, amellyel az ideológiai harcok legmélyéig kell leásni, ami viszont kemény menetnek ígérkezik.

Kőházi: – Azt gondolom, hogy léteznek egyetemes erkölcsi értékek. De ha most mégis leegyszerűsítjük a dolgot: az az oldal, amelyikkel mondjuk én, vagy mi akaratlanul is szemben találjuk magunkat ebben a kulturális háborúban, semmilyen sancot nem fog ingyen odaadni, így valóban kemény ez a történet, amiről beszélünk.

Simon: – Vagyis a XXI. századnak arról kellene szólnia, hogy az ember megtalálja a környezetével ismét a harmóniát. Kilépve önmagából és az általa alkotott virtuális világból, visszataláljon a természethez is. Egyszerű példával élve, a betegségeket ne csak utólag kezelje gyógyszerrel, hanem a természethez való új típusú viszonyában találja meg önmagát, és a megelőzést is...

Ferenc Orsolya: – A felelősségtudat az, amiről szó van. Mondjuk hát ki, egye fene az alapkérdést, amelyet kétezer éve mindig feltesznek: *Kinek mondasz te engem?* Kinek tartasz te engem? Arra kell válaszolnunk, hogy milyen világot képzelünk el. Ugyanis, ha ebben a világban van egy objektív abszolútum, valami, ami tőlem független, amely a rendszer origójának tekinthető, nevezzük bár istennek, akkor ahhoz már mindent lehet kalibrálni. Akár a felelősségtudatot is. Ha kiszedem a rendszerből ezt a bizonyos origót, ezt az objektív abszolútumot, akkor morál-relativizálás történik – ez a felvilágosodás hajnala –, minden relatív, minden attól függ, minden, csak viszonyítás kérdése. Egy elveszett ember, egy elveszett emberiség bárhol, bármilyen pozícióban lehet, semmihez nem tudja magát viszonyítani. Jelenleg a világ ebben vergődik, és ez a liberalizmus öröksége. Nem akarom a liberalizmust kárhozotni, mint per liberalizmus, hiszen összetett, komplex történet ez, de most nem tudok rá jobb szót találni, mert jelenleg ez az egyszerű, összefoglaló kifejezés, és valóban ez az a csapda, amelybe belesétáltunk olyan kétszázötven évvel ezelőtt, és mostanra csukódik ránk. A természettel való viszonyunkra, az egymással való viszonyunkra, az ideológiák viszonyára, az emberek egymásközi viszonyára, és a nemzetek egymásközi viszonyára. S ezek a kérdések most egyszerre élesedtek ki.

Kőházi: – Jelenleg, úgy látom, hogy még a képmutatás korszakában vagyunk. Mondok egy példát. Van egyfajta ásványvizes palack, amelyen bölcseletek, idézetek szoktak szerepelni. Miközben olyan PET-palackokról beszélünk, amelyekből az óceánon már megyényi, sőt Magyarország méretű szemétszigetek úszkálnak. Műholdas felvételeket kell olykor meghamisítani, mert ha az emberek látnák azt, hogy mi történik, akkor azért pánikba esnének. Senki nem mer igazából azoknak a reformoknak az útjára rálépni, ha mondjuk a bolygónk állapotát nézzük, amelyek tényleg előre mutatnának. Pedig ideje lenne fölébredni.

Ferenc Orsolya: – Globálisan rontottunk el valamit, sikerült ebben együttműködni, ezt helyrehozni sem lehet egyénileg, lokálisan. Lehetetlen. A műanyagtermelésnél például forradalmasítani kéne valamit, mert ez így nem mehet tovább, tényleg félkontinensnyi szemétszigetek úszkálnak az óceánban. A bálnák gyomra tele van velük. És műanyag nem volt ebben a formájában a Földön, ezt az ember termelte. De ahhoz, hogy komoly döntéseket hozzunk, ahhoz viszont jogokat kellene átruházni szakértői grémiumokra. És máris elérkeztünk egy filozófiai mélységig: hogyan engedjük át a demokrácia játéktérét a szakértők játéktérévé. Meg szabad tenni? Nem diktatúrát építünk ezáltal? Meddig és hogyan működünk együtt, miközben a nemzetek világát szeretnénk megtartani, mert az értékeinket az közvetíti. Komoly alapkérdés.

Kőházi: – Ilyen szempontból nézve a kapitalizmus – és ezt csak egyszerű földi halandóként mondom –, szóval a kapitalizmus gyakorlatilag nem egy atombomba, hanem atombomba-sorozat az emberiségre. És ebből még mindig nem kecmeregtünk ki, tehát a profit, mint létező új vallás, az elmúlt ötven évben teljesen eluralt mindent, mégpedig beláthatatlan következményekkel...

– *Élvezettel hallgatlak benneteket, miközben azon tűnődöm, hogyan térjek vissza 2017-re. János említette, hogy eldöntött tény, legalábbis az emberek részéről, hogy itt a nemzetállamok Európája jön. Biztosak vagytok ebben?*

Simon: – Elindult ez a folyamat...

Ferenc Orsolya: – Így van. A politikai döntéshozóktól függetlenül, ugyanis az a helyzet, hogy a nép fogja eldönteni: „Habár fölül a gálya, alul a víznek árja”...

Simon: – „Azért a víz az úr!”

Ferenc Orsolya: – Mert ha a nép nem akarja azt, amit a döntéshozók rá akarnak kényszeríteni, akkor, ha forradalmi változások árán is, de el fogja érni, amit akar.

Kőházi: – Öfelsége a nép... Ezt Angliára, Franciaországra és Németországra úgy lehet vonatkoztatni, hogy a következő tíz évben sok helyen polgárháborús helyzet állhat elő. Hiszen megyényi területek léteznek Novo-zóna jelleggel, különféle iszlámtörvénykezés alatt...

– *Az iszlám kíméletlen terjedését, a migrációs válságot Európa hogyan fogja megoldani?*

Ferenc Orsolya: – Azt gondolom, hogy mivel az alulról jövő nyomás nagyon nagy lesz, amely ráadásul folyamatosan növekszik, és már most is látszik, hogy a döntéshozók folyamatosan hátrálnak – a Jamaica-koalíció megalapításának sikertelensége, közben Kurz sikeresen alakít a néppárttal koalíciót, szóval látjuk a folyamatokat –, valóban nem tudnak

Tóth Kriszta műsorvezető

mást tenni, mint hogy fordítják az irányt a népakarattal egyezőbb irányba. És ebben a V4-eknek lehet kulcsszerepe.

Simon: Igen, hosszútávon nyilván a nép dönt. Egy más után lesznek most a következő években a nyugat-európai országokban választások. Kicsérélődik a politikai osztály. A mostani szereplőkkel, igazatok van, nem nagyon lehet mit kezdeni. Ne is részletezzük tovább, ne finomítsuk a képletet. Olyan emberek kellenek a politikába, akik párbeszédképesek. Elfogadják azt, hogy a közép-európai régióknak más a történelmi tapasztalata, más szeretne, és ráébrednek, hogy ők szintén jobban járnak, ha a tőkétük kihelyezik azokba az országokba, ahol veszélyeztetett a népesség jelentős része, akár az aszálytól, és azért indul el, mert nincs ivóvíz, vagy azért, mert nincsen termelés, nincsen munkahely. Tehát hogyha a globális tőke odamegy ezekbe az országokba. Eddig a történetük arról szólt, hogy az erősek hatalma ideológiailag alá volt támasztva, és a gyengék vesztek. A gyengék pusztultak, a gyengék éheztek, nem sorolom. Most arról kellene szólnia, hogy a gyengéket legalább emberi szintre fölhozzák, s megbecsülhessék és élvezhessék azt, hogy saját hazájukban élhetnek. Tehát ne az legyen, hogy a szívó országokba, mint Amerika, meg Nyugat-Európa, odaáramlanak. Amerika különben is kimazsolazza a legjobbakat, és a többi visszaküldi, ez önmagában is megalázó, de hát ameddig odáig elkecmeregnek, tudjuk, hogy emberi tragédiák sorozata történik. Ezer száma családok fúlnak a tengerbe, míg eljutnak Európába is, tehát ezt a folyamatot meg kellene állítani. Ebben, mondom én, az új választások fognak segíteni. Az európai parlamenti választások talán két év múlva lesznek, akkor remélem én nagyobb áttörést ebben az egész kérdéskörben...

Kőházi: – 2017 volt szerintem az az esztendő, amelyben az emberek nagy része megláthatta, és szerintem meg is látta azt, hogy az elmúlt húsz évben a nyugat-európai világ kitárta a kapukat, és egy óriási trójai falovat, egy gigantikus trójai falovat fogadott be a falai közé. Az így kialakult helyzet pedig több komponensű: gazdasági, politikai, és nem utolsósorban, kulturális. És az ideológiai, kulturális rész az, amely a sokasodó konfliktusoknak, azoknak is, amelyekről még nem is tudunk, a fő szikráztatója, izzítója lesz. Azok pedig, akik ezt a trójai falovat betolták, a következő évek-

ben kényszerűen kell, megtapasztalják, hogy olyan dolgot képviseltek, amelynek súlyos következményeitől ők sem menekülhetnek. Ki-ki, amit megfőzött, azt meg kell, hogy egye. Újra mondom, jó érzéssel tölt el, hogy olyan nemzetnek a tagja lehetek, amelyik élen jár abban a kulturális „honvédő” háborúban, amelybe akarata ellenére kényszerült. És ha ezt a V4-ekre kiterjesztjük, remélem, hogy a defibrillátor szerepét tölthetjük majd be Európában...

Ferenc Orsolya: – Remélem, sarkalatos szerepünk lesz abban is, amikor újra kell definiálni a kardinális érték fogalmát. A kardinális érték pedig az, amely mással nem helyettesíthető, és pénzzel meg nem váltható. Ez azt jelenti, hogy az egész profitorientált, élvhajász, hedonista, pénzéhes szemléletmódot, amely most már kétszázötven éve uralja az európai értékeket, s vette át folyamatosan a szerepet – deszakralizáltunk mindent ugye –, ezt egy az egyben el kell felejteni, és újra kell gondolni ezeket a definíciókat.

Simon: – Mindezt csak akkor tudjuk megoldani, ha a civil társadalmat erősítjük, és a közjót a középpontba helyezzük. Ha a tőke úgy mozog, hogy a közjót szolgálja, akkor van funkciója, ha egy-két embert vagy egy-két százalékat szolgál a társadalomban, akkor viszont elit társadalom lesz, a többség pedig szegényedik. Ezért fontos az, hogy a civil társadalom kulturálisan fölemelkedjék, hogy a tudás mindenkié legyen (akár az interneten keresztül is), hogy erősebb legyen a demokratikus öntudat, mondjuk így, hogy a polgári kultúra.

Kőházi: – Még egy dolgot megemlítenék: 2017 még annak is az éve volt, hogy a társadalom megláthatta, legalábbis őszintén remélem, hogy valamely mértékben meglátta azt: oligarchák és mágánok, egyfajta háttérhatalom-jelleggel, mondjuk úgy, hogy gazdag emberek kökeményen bele próbálnak nyúlni, és bele is nyúlnak abba, hogy egy régióknak a földgolyón, kontinensnek, nemzetnek miképpen alakuljon az élete és sorsa. Belenyúlálnak a gazdasági részbe is, a politikai részbe is és a kulturális részbe is. Nyilván mindenki eldöntheti, hogy neki sok volt-e, úgy mond, ez a „Sorosozás”, de nem öröla szól csupán ez a történet. Van még harminc-negyven hasonló nagymágán a világon, s amit az ő szervezeteik támogatnak, amit képviselnek, ahhoz mérten nekem nem volt sok ez a kampány. Ezt mindenki külön-külön döntse el magának, de abban kiegyezhetünk, hogy most már tudnak róla az emberek, hogy üzletemberek beleszólnak a világ menetébe.

Simon: – Csak ne az legyen, hogy jön a választási kampány, beindul, és egymás ellen fordulnak az emberek. Ne az legyen, hogy ember embernek ellensége lesz, vagy farkasa a magyar társadalomban! Jó lenne, hogyha különbséget tudnánk tenni eltérő vélemények és ellenségek között. Ez az újévi vágyam, mondhatjuk így! ♦♦

(Összeállította: Sággy Ildikó)

CZIGÁNY GYÖRGY

MAJÁLIS

Két csészéaljnyom a világ csak a mezőben térde helyén.
Hajcsat nyara vakít, villámnak véli s dobol a szív, szegény,
ha pilláink alatt elégné a láthatatlan s látható.
Vagy ha még itt lubickol fénye hát hová, hová lett a tó?

Szoknyák, fecskék, csupa hátha – sóvárgásba csitult szégyen,
futtában pillantott hátra,
fü fénye szalad a szélben.
Ruháján nyílt masnik, bogok,
oda fönn föld, ideleenn ég:
mellén kezem s úgy dobogok benne mintha szíve lennék.

Pipacs-kórus körbe kigyúlt örömében.
Gazos rét, oázis ledőlni a földre,
az ég mézet ont ránk mintha együtt volnánk.
Mintha volna más is, mint az, ami éppen eltűnik örökre.

Simon András rajza

MILYEN DERŰS

A világ minden fényessége bujdokol itt egy rézkilincsen, milyen derűs a világvége! – a fák ragyognak, felhő sincsen, esőcsatorna hajlatában gyűl ki a betlehemi csillag, napfénypatak mossa a lábam és mennyei lovas-kocsiknak emléke kezd csobogni benne: virgonc tükrök tüzeiben lomha gazok közt kémény, föl is kelne. Most riadok fel halálomra.

A Corvin-lánc kitüntetését 1930-ban – Klebelsberg Kuno miniszter javaslatára – Horthy Miklós kormányzó Hunyadi Mátyás emlékére alapította, s tudósoknak, művészeknek, közéleti embereknek adományozták, akiket „példaként lehetett állítani a nemzet elé”. 1943-ig adták át, a Corvin-láncot akkor utolsónak Lehár Ferenc zeneszerző kapta, de előtte a díjazottak között volt maga Klebelsberg, Korányi Sándor, a híres orvos, valamint Dohnányi Ernő zeneszerző. A háborús helyzet miatt az elismerés szünetelt, 1953-ban pedig hivatalosan is megszüntették. A kitüntetés a magyar kormány 2001-ben újraalapította, akkor Teller Ede világhírű fizikusnak adományozták. A 2002-es kormányváltás után megint nem kapott senki Corvin-láncot, az indoklás szerint azért, mert az a Horthy-korszakot idézte. A 2010-es váltás után két évvel, 2012-ben adták át ismét ezt a kitüntetést.

2018. február 12-dikén, a Parlamentben Áder János köztársasági elnök Orbán Viktor miniszterelnökkel és Kövér László házelnökkel közösen adta át a Corvin-lánc kitüntetést *Husztai Péter* színművészeknek, *Maróth Miklós* orientalista akadémikusnak, *Martonyi János* korábbi külügymi-

niszternek, *Ritoók Zsigmond* klasszika-filológus akadémikusnak, *Sótonyi Péter* orvos akadémikusnak, valamint *Sir George Radda* biokémikusnak, *Melocco Miklós* szobrászművész később vette át az elismerést.

A *Corvin-lánc* a Szent István-rend után következő legnagyobb magyar állami kitüntetés, amelyet olyan kiválóságok kaphatnak, akik kivételes munkásságukkal járultak hozzá a magyar közgondolkodás jobbításához, a tudomány és a kultúra emelkedéséhez. Más kitüntetések birtokosaitól eltérően a díjazottak testületet alkotnak – *Magyar Corvin-lánc Testület* –, amely időszakonként összeül és eszmecserét folytat Magyarországhoz tartozásáról. ♦ (Weltler Ildikó)

KOVÁCS LÁSZLÓ–ZSIGMOND VILMOS MAGYAR OPERATŐR FESZTIVÁL *

A 2018-as esztendő fontos az operatőrök számára, mert nyolcvan évvel ezelőtt, 1938-ban Somkuti István alapította meg honunkban az operatőrök első hivatalos szervezetét. Erre is emlékezve, a magyar operatőriskola két kiemelkedő alkotójáról elnevezett versenyen, január végén első ízben adták át a *Kovács László–Zsigmond Vilmos Magyar Operatőr Díjat* is a Pesti Vigadóban.

Kende János, *Koltai Lajos*, *Pados Gyula*, *Ragályi Elemér* és *Sára Sándor* életművéért vehették át az első alkalommal a díjat. Ők Kovács Lászlóhoz és Zsigmond Vilmoshoz hasonlóan, nemzetközi produkciókban is kiemelkedő operatőri munkájukkal hívták fel a világ figyelmét a magyar operatőri irányzatra. A díjátadón, a versenyen résztvevőket és a gála vendégeit *Koltai Lajos* Kossuth-díjas operatőr köszöntötte, a díjazottakat pedig *Szabó István* Oscar-díjas filmrendező laudálta.

Első ízben adták át a Kovács László–Zsigmond Vilmos operatőri díjat a diákfilm kategóriában is. A harminchat beneve-

zett ifjú alkotó közül *Balázs István Balázs* részesült a nagy értékű felajánlással járó elismerésben.

A Vigadóban tartott első operatőr fesztiválon jelen volt Kovács László és Zsigmond Vilmos özvegye is, s a tengerentúlról érkezett Kovács László családtagjai közül *Audrey Vaught Kovács* és *Julianna Maria Kovács*, valamint *Zsigmond Vilmos* hozzátartozói közül *Susan Jane Roether Zsigmond* és *Marie Monday*.

Az operatőrverseny támogatói a Magyar Művészeti Akadémia, a Magyar Nemzeti Filmalap és a Sparks Kft. A szervezők reményei szerint a magyar operatőri fesztivál a jövőben egyenértékű lesz majd a *Camerimage* nemzetközi operatőr-rendezvénnel. ♦ (Weltler)

* *Novák Emil* az általa 2004-ben alapított *Aranyszem Fesztivált* nevezte át a magyar operatőriskola két világhírű alkotójáról: *Kovács László–Zsigmond Vilmos Magyar Operatőr Fesztiválra*.

Balázs István Balázs ifjú alkotó megköszöni a díjat

Julianna Kovács és Vashegyi György

EGY / KOR

Különutak és kivonulás a konszolidáció idején

Ezen az összefoglaló címen rendezte meg a Műcsarnok azt az öt kiállításból álló, ám egymáshoz szorosan kapcsolódó kiállítás-sorozatát, amely a rendszerváltás előtti évtizedekben, a konszolidáció idejének nevezett korszakba kalauzolta vissza a látogatókat. A Műcsarnok tágas termeiben 2017 decemberében és 2018 januárjában tizenegy olyan képzőművész alkotásai voltak láthatóak, akiket csupán az a körülmény kötött össze egymással, hogy a Rákosi és Kádár nevével fémjelzett kultúrpolitika mindegyiküket igyekezett kiszorítani a köztudatból. A konszolidációként summázott időszakban számos alkotó látszatra semleges, valójában azonban morális állásfoglalást rejtő és termékeny lehetőségeket nyitó külön utakra lépett. A Műcsarnok EGY / KOR című kiállítása – **Blaskó János, Bocz Gyula, Cerovszki Iván, Csutoros Sándor, Dombay Győző, Gadányi Jenő, Jakobovits Miklós, Karátson Gábor, Lisziák Elek, Ócsai Károly és Szeift Béla** műveinek bemutatásával – ezt a sokfelé tartó áramlatot próbálta visszahelyezni a közelmúlt magyar művészetének térképére.

KÉPVILÁG

világkép Gadányi Jenő művészetében

A kurátorok, Rainer Péter és Rockenbauer Zoltán az eddigi legteljesebb Gadányi-kiállítást rendezték meg ezen a címen a Műcsarnokban azzal a céllal, hogy az életmű mintegy négyezer művéről a bemutatott százötven alkotás révén átfogó képet adjanak.

Gadányi életútja, művészi karrierje szerencsésen indult, 1896-ban Gadányi József és Vaszary Katalin gyermekeként született. A Képzőművészeti Főiskolán mestere anyai nagybátyja, Vaszary János volt. A '20-as évektől a Képzőművészek Új Társaságának, majd megalakulásától az Új Művészek Egyesületének tárlatain folyamatosan szerepeltek munkái. A II. világháború után induló Európai Iskola egyik alapító tagja és meghatározó mestere lett.

A II. világháborút követő rövid eufórikus időszak után, 1949-ben eltávolították tanári állásából és a közéletből. Békásmegyeren, Kassák Lajos művészbarátja szomszédságában, csendes visszavonultságban, számtalan nehézséggel küszködve alkotta színpompás remekművei sorát. A kényszerű hallgatás éveit értékesebb, teljesebb műveket alkotott a magyar és az egyetemes művészet számára, mintha azt megérdemelt elismerésben tehetné volna.

Gadányi művészetének alapköve az igazság- és szabadságkeresés. Képei nem látványból, hanem élményből születnek. A felszín mellett jobban érdekli az, ami a mélyben van. Kutatásai során jut el a legkülönbözőbb izmustájakra. Művészpályáját mérnöki pontossággal előre megtervezett úton járja, arról két világháború, s közte a neobarokk, majd a szocreál időszak és '56 eseményei sem tudják letéríteni. Oeuvre-jére mindvégig jellemző a figurális és a részben vagy teljesen absztrakt művek párhuzamos létrehozása.

Élete vége felé, 1957–59 között gyűjteményes tárlatokon állított ki – művészbarátainak szűk körét leszámítva – szinte minden elismerés nélkül. 1960-ban halt meg.

TÖREKVÉS AZ EGYENSÚLYRA

Blaskó János művei

A műcsarnoki tárlatot Kopócsy Anna kurátor, Blaskó János életművének bemutatásán túl – az életműből kiválasztott negyven festmény révén –, késői, ám tiszteletteljes főhajtásnak is szánta a tanítómester előtt.

Blaskó tárlatának különlegessége a képek intimitásában rejlik. Ha

az alkotásnak létezik oka, akkor az nem a siker, hanem a visszahúzó, magának a művésznek és szűk környezetének szóló gesztus. A lényege önmagában a folyamat, a kísérletezés. Ez a művészetszemlélet a keleti alkotásfilozófia felé tekint, abba a világba, ahol a mester saját gondolatait költészetbe foglalja, és meditatív, mély spirituális élményeket él át. Ehhez csend, magány és kiegyensúlyozott személyiség szükséges.

Blaskó János is ilyen lehetett. 1919-ben született Debrecenben, s a főiskolán mesterei Glatz Oszkár és Burghardt Rezső voltak. Tőlük sajátította el a színek elevenségét, a formaalkotást és a kompozíciós készséget. Rajztanárként helyezkedett el, oktatott a Lónyay utcai Református Gimnáziumban, a Pedagógiai Főiskola gyakorlóiskoláiban. 1962–1981 között az

Egri Pedagógiai Főiskola rajzi tanszékének tanára, tanszékvezetője volt. Egykori hallgatói, tanítványai olyan tanáregyéniséget idéznek fel benne, aki szabad művészeti légkört biztosított számukra az alkotáshoz. Ismert tanítványai között találjuk Csáji Attilát, Földi Pétert, Cseh Tamást, Türk Pétert és Finta Józsefet. Egyéni kiállításait többnyire Egerben rendezte. Az 1977-es műcsarnoki tárlatát Finta József megnyitóbeszéde vezette föl. Külföldön 1965-ben Milánóban, 1971-ben Firenzében és 1973-ban Kassán állított ki, ahol szép sikereket ért el, munkái így külföldi gyűjteményekbe is bekerülhettek. A művészek többségével ellentétben nem eladásra készítette a munkáit, művészetéből nem akart megélni. A tanításon keresztül adta át az ismereteit hallgatók generációinak.

Blaskó János (Blaskó Péter és Blaskó Balázs színművészek édesapja) 1988-ban halt meg Budapesten.

JÓZAN SZENVEDÉLLEL

Karátson Gábor

címen Bellák Gábor és Mayer Marianna kurátorok rendezték Karátson Gábor műcsarnoki kiállítását abban bízva, hogy ráirányítják a figyelmet erre a sokoldalú, színes, szabadelvű egyéniségre és morálisan megingathatatlan, következetes életutat építő művészre.

Karátson Gábor (1935–2015), a festő, író, filozófus, műfordító és művészetpedagógus, szenvedélyes környezetvédőként egyúttal a Duna Kör tagjai közt is szerepelt. Jellegzetes alakját, vékony pánttal megkötött hajviseletét felidézi a mulandó emlékezet, de képzőművészeti és irodalmi munkásságának ismerete eleddig még alig nőtt túl tisztelőinek

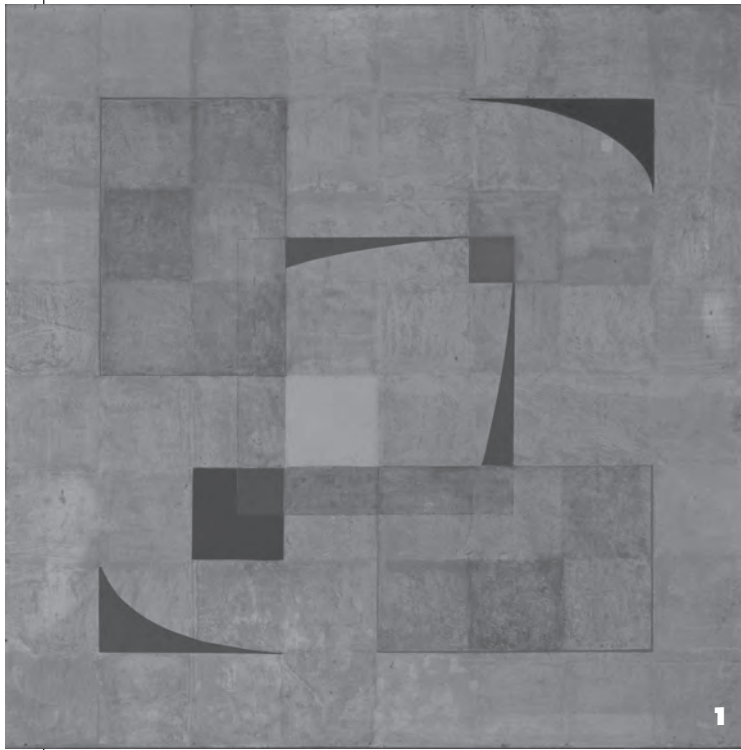

▼ FÉLÁRNYÉKBAN *In the Half-light*

Enteriőrök a Műcsarnok kiállításából

1. Blaskó
János:
A holdig

2. Gadányi
Jenő:
Táj lovakkal

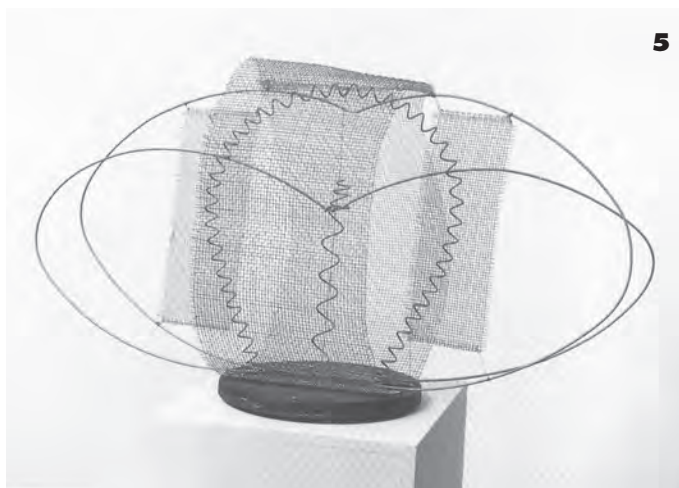
3. Karátson
Gábor: Faust-
illusztráció

4. Blaskó
János:
Bakonyi táj
kereszttel

5. Csutoros
Sándor:
Drótszobor

6. Karátson
Gábor:
Pirosfülü
önarckép

szűk rétegén. Tanítványok nélküli mester volt, noha számos elméleti munkában értekezett a festészet történetéről, technikai megoldásairól, elméletéről és gyakorláról (*Miért fest az ember?*, 1970; *A festés mestersége*, 1971; *Hármaskép*, 1975). A régi, csodált mesterek elemzésétől kezdve bemutatta a 20. század számára is nagy példaképeit: Grünewaldtól és Leonardótól Paul Kleeig, Vajda Lajosig tárta fel izgalmasan az alkotók motivációit, a színek és formák mögött megbúvó gondolati rétegeket. Lefordította a kínai bölcelet két alapművét, a *Tao te kinget* (1990) és a *Ji kinget* (2003), de a Bauhaus festőtanárainak alapműveit is: Johannes Itten: *A színek művészete* című könyvét (1978) és Paul Klee: *Pedagógiai vázlatkönyvét* (1980).

Úgy írt, ahogy festett: élményszerűen, színesen, részlet gazdagon. Örökségnek ott volt a festő nagyapa, Olgyai Viktor, akinek művei és a hagyatékában maradt keleti metszetek, képek meghatározták Karátsón érdeklődését a festészet és az orientalista kultúra iránt. Az ELTE forradalmi bizottságának tagjaként 1956 után börtönbe került, és esélye sem maradt a felsőfokú tanulmányok folytatására, így mindent, a festészetet is autodidakta módon sajátította el. A műcsarnoki kiállítás bemutatta a festő indulását, a fotórealista látásmód és az ötvenes évek végén jelentkező magyar pályatársak szürnaturalista technikájának együtthatásában keletkező, intim hangulatú festményeit: portrékat, csendéleteket, tájképeket. Képalkotói stílusában 1968–74 között következett be változás, ami egyben tematikai újdonságot is hozott: érdeklődése a bibliai és a történelmi témák felé fordult. A régmúlt történelmének megidézése vezetett a jelenkor eseményeit feldolgozó utolsó festői képciklus megalkotásához (1975–1996): egy tetszőlegesen kiválasztott újságfotó alapján készített rajzvázlatot, majd ebből festményt. VI. Pál pápa, Björn Borg, Mitterand, Cicciolina és más hírességek absztrakciója így került a rövid életű újsághír reprodukciójából a művészetbe. Grafikus életműve párhuzamos a festőivel, nagyszámú Biblia-illusztrációin kívül Goethe munkái is megihlették. Ez utóbbiból mutatatták be most be a *Faust I.* és *II.* kötetéhez készített, hatvannégy színes akvarellből álló sorozatát.

A TITOK

Jakobovits Miklós groteszk és monokróm festményei

Ujvárossy László kurátor ezen a tárlaton az életmű két vonulatát emelte ki: az 1970-es évek elejétől kezdve készített, és a romániai diktatúra hatását tükröző groteszk műveket, illetve az életmű egészen végigvonuló, de markánsan az 1980-as évektől megjelenő monokróm táblaképek és kerámiaik közül válogatva, összesen mintegy százhusz alkotást.

Az örmény származású Jakobovits Miklós (1936–2012) a romániai magyar képzőművészet, szűkebb értelemben Erdély és a Partium kiemelkedő alkotója volt. Kolozsváron született, Sepsiszentgyörgyön nevelkedett, marosvásárhelyi és kolozsvári tanulmányait követően Nagyváradon talált magának szakmai kibontakozásához, egyéni formanyelvéhez ideális, inspiráló környezetet és Jakobovits Márta keramikus-művész személyében szerető feleséget, alkotótársat. Nem csupán jelentős életművet alkotó festő volt, hanem rendkívüli aktivitású kultúramentő személyiség is: művészetszervező, restaurátor, művészeti író, az erdélyi magyar kultúra egyik meghatározó szereplője. Arra törekedett, hogy a mellőzött erdélyi képzőművészetet megismertesse az anyaország művészeti kritikusaival, és felhívja a figyelmet annak értékeire. Jellegzetesen transzszilvanista hozzáállással az erdélyi alkotásokat az együtt élő nemzetek sorsközösségében tartotta számon, legyen az örmény, magyar, román, zsidó vagy szász nemzetiségű képzőművészet; egyedüli szempontja a minőség volt.

Önkényuralmi rendszerben élni nap mint nap próbára tesz egy hazugságot és képmutatást nem tűrő, szabadságra vágyó, megalkuvásra képtelen embert. Mégis, Jakobovitsot ezek a mindennapok vezették oda, hogy tisztázza a maga számára „a normális és abnormális fogalmát a biológiailag is beteg embereken” a dicsőszentmártoni sárgaházban, ahol semmi nyomát sem látta a kinti „egészséges emberek lelkében kialakult szándékos kettősségnek és alattomos gyalázatosságnak”. A világ, mely-

ben élt, abszurdá lett, ezért az elmeegógyintézetben nyert tapasztalatokból kiindulva látásmódjában a groteszket választotta: első nagyobb festői korszakát szarkasztikus groteszk karakterábrázolások jellemzik. Csendes lázadással készítette a diktátort karikázó festményeit (*Első az elsők között*, 1975; *Diplomaták*, 1973), eközben titokban írta *Néró papírmáséból* című kötetének írásait. Festészetében akkor következett be stílusváltás, amikor a világ múzeumaiban találkozhatott az általa kedvelt mesterek remekműveivel: Velázquez, Picasso, Miró, Tapiès, Chillida, Burry, Morandi valósággal lángra gyújtották a képzeletét. Megerősítették abban, hogy a festészetben „a színek sugárzása fontosabb, mint az elbeszélés”. Innentől fogva a grafika, a szobrászat, a kerámia kifejező formáin túl élete végéig a festészet anyagával kísérletezett. Ontotta magából a gyakran monokróm, reliefszerű alkotásait. A festésztől idegen anyagokat vitt a vászonra, beépített elemek rögzítésével, az autó ajtajáról, szélvédőjéről öntött papírmásával, oxidációval feszítette a festészet határait. Életének utolsó szakaszában egyik rozsdaképének címűül egy alig lefordítható spanyol szót használt, a *duendét*, amely számára az ésszel fel nem foghatót jelentette, amely csak a lélek megérzéseinek, az ösztönök világának engedelmeskedik. Műveiben a kultúrák lenyomatait, az alkotói szabadságot és a művész örömét látjuk. Festészetében a dolgok színre, anyagra és jelre egyszerűsödtek, az anyag segítségével beszél az anyagtalanról. Utolsó művei nem befejezettek, még dolgozik rajta az idő; az oxidáció folyamatai meg nem állíthatóak.

FÉLÁRNYÉKBAN

Szmadám György félig elfeledett művészekre emlékezik

Ez a kiállítás tisztelgés kívánt lenni ama hét – ma már elhunyt – képzőművész előtt, akiket a kor kultúrpolitikája legjobb esetben is csak az autodidakták kategóriájába sorolt, s a „mértékadó” művészettörténészek többsége sem érdemesített figyelemre. Szmadám György kurátor ennek értelmében: Bocz Gyula, Cerovszki Iván, Csutoros Sándor, Dombay Győző, Lisziák Elek, Ócsai Károly és Szeift Béla munkáiból válogatott.

Ők valódi értékükön máig nem kerülhettek be az úgynevezett kánonba, munkásságuk jobbra fehér folt maradt a kortárs képzőművészet történetében. Életművük nemcsak a hatvanas-hetvenes években volt fontos, hanem ma is megállja a helyét, és adalékul szolgálhat a kor képzőművészeti életének teljes feltérképezéséhez.

A kiállításához közel egy órás dokumentumfilm készült, amelyben pályatársak, különböző területeken alkotó tudósok és közéleti személyiségek beszélnek a tárlaton bemutatott hét képzőművészhez fűződő barátságukról és emlékeikről.

Bocz Gyula emblemikus plasztikai műve, a villány-nagyhasrányi kőbányában készült és felállított *Spirál 2.* (1973) című szobor a kiállítás ideje alatt a Műcsarnok előtti füves területen volt látható.

Az öt kiállításához Szeifert Judit művészettörténész szerkesztésében és bevezetőjével, bőséges illusztrációval közös katalógus készült, amely Jankovics Marcell Pannónia Filmstúdióra történő visszaemlékezését is közreadja, ahol számos külön utat járó művész talált menedékhelyére.

AD ABSURDUM...

Az EGY / KOR kiállítását a közelmúltban az M5-ös tévécsatorna is bemutatta, ahol a *Miért?* című műsorban Takács Bence Ervin műsorvezető vendégei voltak: Jankovics Marcell grafikus, filmrendező, író, a Magyar Művészeti Akadémia alelnöke, Szmadám György festőművész, művészeti író, a MMA elnökségének tagja, valamint Szegő György építész, látványtervező, művészeti író, a Műcsarnok igazgatója. Ebből a beszélgetésből idézünk fel most néhány gondolatot.

Szegő György: – Kettős célunk volt a kiállítással. A nagyközönségnek szóló bemutatókon túl, elérkeztünk láttuk az időt a képzőművészeti kánon újragondolására, a hű tükröt tartó kép felmutatására. Hisz élünk

még olyanok, akik ebben a korban szocializálódtunk, ezen a terepen mozogtunk, és a harminc, negyven, sőt ötven év távlatára tudományos rálátást is lehetővé teszi.

Szmadám György: – Olyan korban nőttünk fel, illetve váltunk alkotó emberekké, amelyik gulyás kommunizmusnak, a legvidámabb barakknak titulálta magát. Nemcsak szürke, de velejéig hazug kor volt a miénk, amelyből, úgy éreztük, hogy az egyetlen kitörési pont a művészet. Én nem születtem forradalmárnak, tulajdonképpen a művészet volt az a véső, amellyel kivestem magam a bezártság páncéljait. Sokan voltak ilyenek, és nagyon sokan elhullottak útközben: disszidáltak, meghaltak, alkoholisták lettek, feladták a küzdelmet... Bizvást tekinthetek hát magamra úgy, mint az egyik utolsó mohikánra. Ezért gondoltam, hogy a Műcsarnokban, a *Félnyélben* című kiállítási részt olyan embereknek a munkáival töltöm meg, akikről a kor megfélemezett, akik nincsenek benne a kánonban, holott akkor ez a társaság rendkívül színes, nagyon izgalmas, sokrétű tevékenységet folytatott.

– *A művészek közül sokan találták szembe magukat azzal: nem biztos, hogy támogatottak, sokkal inkább csak tűrték, sőt lehet, hogy a tiltott kategóriában vannak. Nem hatott ez bénítóan a művészekre?*

– **Jankovics Marcell:** – Itt most én vagyok a legöregebb, nekem van korosztályilag a legtöbb személyes ismeretem azokról a szereplőkről,

akik ezt a korszakot a leginkább megszenvedték. Egy kis anekdotát elmesélek erről. 1960-ban Kovásznai György mindeneként bekerültem az ő filmjébe, amelybe meghívta Korniss Dezsőt, a híres festőt, aki akkor teljesen kirekesztett művészként vegetált, hogy valamilyen megélhetéshez juttassa. A stábbal

Jankovics Marcell,
Szmadám György és Szegő György

elmentünk a lakására, s én két, számomra megdöbbentő dolgot konstataáltam. Egy hatalmas furnérlemezen babafejek sorakoztak, mert Korniss abból élt, hogy babfejeket festett sorozatban, kék, piros, fekete-fehér babafejek sorakoztak. A másik: egymás után hozta be nekem a képeit, hogy én, a tizenkilenc éves taknyos megismerkedjem az ő művészetével. Hát, ha igazán megalázó módon lehetett bánni egy művésszel, akkor az ő példája ezt jól mutatja... Egyszerűen a művészetével volt baj, amit akkor még nem fogalmaztak meg, azt hiszem először Hruscsov elvtárs mondta ki '64-ben, hogy az absztrakt művészet tilos, az nem megy. Magyarországon a hatvanas években, már a forradalom utáni lazulás idejében lépett be ez az újabb szigorítás, amely egy csomó olyan művészt is érintett, aki igazából nem volt absztrakt, de hát az elvtársak nem nagyon tudták, hogy mi az absztrakt, csak azt látták, hogy ha nem látnak minden részletet pontosan, akkor ottan valami gond van.

Szmadám: – A hatvanas-hetvenes évekről beszélünk, amikor állítólag már emberi arcot öltött a szocializmus, nos, én sok olyan embert ismerek, akit ez padlóra küldött, és pedig jó művészeket. Úgy érzem, hogy gyakorlatilag letaszították az embert a Taigetoszról, s volt, akinek sikerült közben megkapaszkodnia, és volt, akinek meg nem. Adva volt például a Képcsarnok Vállalat, ahova be lehetett adni ugyan a képeket, de vagy megvették, vagy nem. S az olyan figuráknak, mint én, vagy a Műcsarnokban most kiállított *Dombay Győző*nek, *Csutoros Sándor*nak eszébe sem jutott ez, tudták, hogy kívül vannak a kánonon. Jó lenne most egy kicsikét visszahozni ezeket az embereket a képbe.

Szegő: – Azt gondolom, hogy a mű és a művész elválaszthatatlanná vált egymástól. Azok, akik igazodtak, azok nem minősültek veszélyesnek. Aki kiszámíthatatlan volt, aki ment a saját alkotói programja szerint, az félelmet váltott ki a hatalomból. Így lehetett rákerülni arra bizonyos a listára, menni abba a nihilbe, ahol közönség nélkül a művész, idézőjelben mondva, meghal.

Szmadám: – Budapesten, az Állatkertben dolgoztam akkoriban, s ott rendeztem egy kiállítást, a *Najala happening '70-et*, amely, úgy tűnt, hogy szépen működik. *Mezei Ottó* művészettörténész nyitotta meg, a *Kaláka együttes* zenélt, közben egy oroszlátkoncert is becsatlakozott ebbe, s akkor egyszerre csak odajött egy fiatalember a Kaláka együtteshez, hogy ő is beszáll a zenekarba. Ismerték őt, idáig rendben volt minden, majd utána elővett egy paksaméta papírt azzal, hogy elkezd felolvasni a verseit. Na, itt, mint a kiállítás szervezője frászt kaptam, Isten tudja, hogy mit olvas fel, rettegettem... Ez a kor hangulatát tökéletesen fémjelzi. Mondtam *Mikó Pistának*, a színművészeknek, ő volt a frontembere akkor a Kalának, szóval mondtam neki, hogy ha az ürge levegőt vesz, légy szíves kezdjél el zenélni. Mikó akkor belecsapott a húrokba, és kiénekelte a pasit a színpadról. Feltünk tehát, mindentől feltünk, nota bene erre a kiállításra *Aczél György* is eljött, és beleírt a vendégkönyvbe, majd utána felelősségre vont embereket emiatt... Mindegy ma már, hosszú történet ez...

– *Mit írt bele?*

– Azt, hogy gratulál *Aczél György*, és kész. Ma már azt a furcsa félelmet, ami ott támadt bennünk, nem is nagyon lehet érzékeltetni. A fiatalok számára talán hihetetlen is. Valahol úgy éreztük, hogy bűnözők vagyunk... Ez az állatkerti kiállítás pénteken nyílt meg és vasárnap este zárt be, három napig tartott, és háromnapos munkabemutatóként szerepelt. Abból indultunk ki, hogy mire a hivatal észbe kap, addig, mielőtt még bezáratnák, mi magunk szállunk ki a dologból.

– *Állítólag még a kocsmákra is figyeltek...*

Jankovics: – Erről is tudnék mesélni. A Kárpátia étterem volt például a törzshelye olyan embereknek, mint a *Kondor Samu*, a *Hencze Tomi*, a *Balaskó Jenő*, vagy *Tóth Endre*, aki disszidált... Ebben a körbe egyszer belépett az ajtón egy részeg, és elüvöltötte magát, hogy dögöljön meg *Kádár János*, mire a sörözőnek a fele fölugrott, hogy utána menjen, annyi volt a besúgó a teremben! Hát, ez úgy jól lefesti, hogy milyen világ volt.

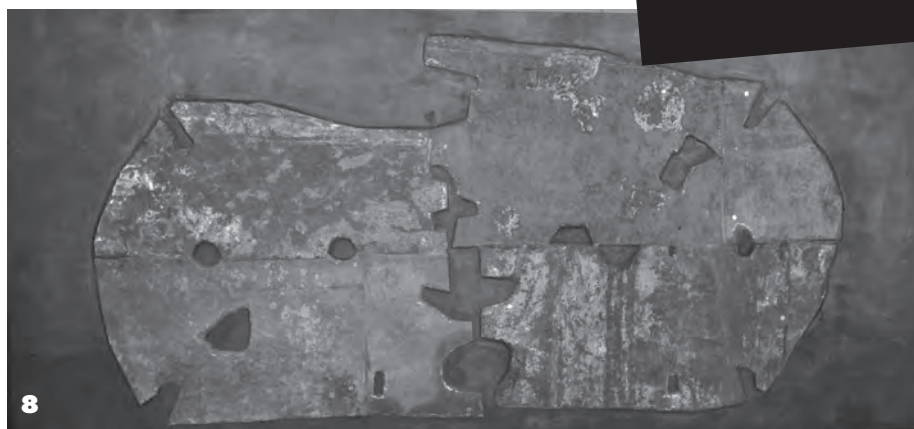
Szegő: (*Szmadám felé fordulva*) – Te oroszlángondozó voltál, neked menedék volt az oroszlán barlangjában lenni. Több ilyen menedék is létezett, például a Pannónia Filmstúdió is ilyen volt, és ilyen volt a Magyar Állami Bábszínház is, ahol *Ország Lili*, és a *Bálint Endre* is dolgozott. Nem haltak éhen, és mégis valami olyasmivel foglalkoztak, ami a kezükben, lelkükben adott volt. Ugyanilyen hely volt például a Kaposvári Színház is, ahová én a '70-es évek végén kerültem a képzőművészeti kiállításaim révén, s az elődeim olyan emberek voltak, mint *Haraszti Édeske*, *Keserű Ilona*, *Donáth Péter*, akik mondjuk úgy, hogy nem voltak kedvencei annak a korszaknak.

Jankovics: – Pécsen is volt egy kör, amelyik *Martyn Ferenc* körül épült ki, képzőművészek köre, és ők hoztak létre egy kis rajzfilmstúdiót, amely abban a pillanatban menedék jellegűvé vált. *Kismányoki Károly*, aki most halt meg januárban, ő volt ennek oszlopos tagja. És a Pannónia Filmstúdióban tényleg nagy volt az átjárás, olyanok, mint *Gross Arnold*, aki nem tudott másképp megélni, eljött fázisrajzolónak oda, s a mellettem levő asztalnál dolgozott. Csak hát, nem érdekelt a fázisrajzolás, s úgy a lap szélére rajzolgatott... Valójában az volt az érték ebben a munkában, hogy rangos képzőművészek készíthettek így filmet, amely úgy volt képzőművészet, hogy az elkészült képekből jöttek létre ezek a filmek, és ezzel a közönség valamilyen módon találkozhatott. Nem kiállításon ugyan, de legalább film formájában, amely mégiscsak széles terítést jelentett... Megemlíteném, mert nekem most felfedezés számba ment ezen a kiállításon: *Reisenbüchler Sándor*, aki különleges figurája volt a magyar animációnak, a világa semmihez sem köthető grafikus képzőművészvilág volt, nos, a kiállításon látom *Dombay Győző* képeit, s megvan a kapcsolat! Abban a pillanatban kiderült a számomra, hogy ez a két ember valamiképpen összekötődött. Fontos elemnek tartom ezt... Hát, valóban igazi menedék volt a Pannónia Filmstúdió, az animáció bolondos, szabad, megkötöttségek nélküli világa, ahol ad absurdum, még absztrakt rajzfilmet is csinálhattunk abban a korban. ♦♦

(Az EGY / KOR katalógusa és a tévéműsor alapján összeállította: Sághy Ildikó)

7

8

9

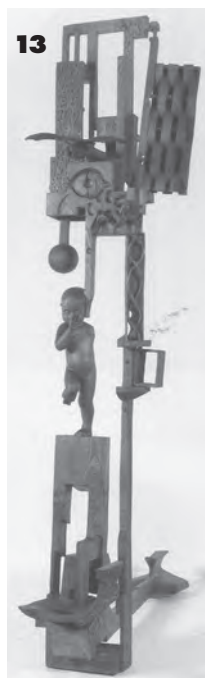
10

11

12

13

- 7. Szeift Béla: Erőltetett lebegés
- 8. Jakobovits Miklós: Szerkezet
- 9. Dombay Győző: Női alak
- 10. Bocz Gyula: Térdeplő
- 11. Lisziák Elek: Apokrif ikonok, sorozatból
- 12. Ócsai Károly: Dante-kapu
- 13. Cserovszki Iván: Barbár trónus
- 14. Csutoros Sándor: Anya gyermekével

14

RÉFI ZSUZSANNA

„Egy vagyok a zenészek közül”

Kovács János karmesterrel két szopránról és negyvennégy szезonról

Kórodi Andrásnak a fülénél fogva kellett berángatnia a frissen diplomázott, ifjú karmestert az Operaházba, mert ‘gyanús mesterségnek’ tartotta az ott folyó munkát. De már az első néhány – korrepetitorként töltött – hónap elteltével a műfaj és a ház szerelmesévé vált. Kovács Jánosnak az idei már a negyvennegyedik évadja a dalszínházban, s bár koncerteken szintén nagy örömmel lép pódiumra, jelenleg is a Rádiózenekar állandó karmestere, nem tudná elképzelni az életét opera nélkül. Ahogy a dalszínház is elképzelhetetlen volna nélküle. A dirigenssel az Ybl-palota aranykoráról, a társulat fontosságáról, korszakalkotó művészekről, s a karmesterségről beszélgettünk.

– Emlékszik arra a különleges koncertre, amelyen, hosszú távollét után Sass Sylvia először adott itthon hangversenyt, s a Pesti Vigadóban rendezett áriaestre ön ugrott be karmesterként?*

– Ó, Sylviával sokszor muzsikáltunk együtt. A főiskolán egy évfolyamra jártunk, s egyszer Révhegyi tanárnőnél én kísértem, amikor Tosca imáját gyakorolta. Akkoriban még nem nagyon ismertem az operairodalmat, s esz-dúr helyett esz-moll akkordot ütöttem, erre felnevetett, akár egy kislány... Ilyen találkozásaink gyakorta voltak, és amikor 1973-ban az Operaházhoz kerültem, az egyik első feladatom az volt, hogy az *Otello* rendelkezőpróbáit zongorázzam, s Desdemónát Sylvia alakította. Ez a Verdi-mű jelentette az első közös színpadi munkánkat, amelyet aztán rengeteg más követett... Japánt is neki köszönhetem, egyszer felkért, dirigáljam a szigetországban a koncertjeit, s utána a Tokiói Filharmonikusok állandó karmestere lehettem néhány esztendőre. Sylviával a mai napig kapcsolatban vagyunk, s a tavalyi volt a harmadik karácsony, amikor az estét együtt töltöttük. Mióta ugyanis elvesztettem a párom, mindig meglátogatom. Különben, Sylvia most is tervezgeti a fellépéseket, különleges helyszíneken adna elő szívesen költszethből, zenéből összeállított programokat.

– Említette az imént a feleségét. Sudlik Mária és Sass Sylvia énekeltek együtt?

– Talán csak egy régi, *Zenés TV Színház*as produkcióban, amelyben Sylvia még szárnypróbálgató fiatal volt, Sudlikom pedig már neves szoprán. Az Operaházban általában azonos szerepkörben léptek színpadra. Érdekes, hogy amikor Lamberto Gardelli *A lombardok* című operát kezdte próbálni, annyira Sylviával akart dolgozni, hogy miatta kivette Sudlikomat a premierből, a barátságukat azonban még ez az incidens sem zavarta meg. Emlékszem, sokat beszélgették. S amikor a párocskám elütötte egy autó, szerencsére nem volt súlyos a baleset, Sylvia volt az egyetlen, aki meglátogatta őt a kórházban.

– A felesége mindig szerette a tehetséges embereket.

– Persze, de közben ő is, mint oly sok énekes, irigy volt és féltékeny, s folyton kimondta az igazat. De a kiemelkedő művészeket mindig elismerte. Mindezt nagyon emberinek tartom, s úgy vélem, aki ezen a pályán azt állítja, hogy ő sosem irigy és féltékeny, az lehet, hogy kicsit füllent... A párocskám elképesztő ember volt. Nemrég láttam egy régi tévéműsort, amelyben Abody Béla két fiatal, pályakezdő énekessel beszélget: Sudlik Máriával és Begányi Ferencsel. Hát, Mária, csuda dolgokat mond! A sok-sok szeretetreméltó tulajdonsága közül a leg-

fontosabbnak azt tartom, hogy képtelen volt a hazugságra. S vele született tehetségénél fogva a színpadi produkciója is mindig nagyon őszinte és átütő hatással bírt.

– Ő is a dalszínházi aranykor kiemelkedő alakjai közé tartozott.

– Sokszor attól félek, hogy az embert joggal éri az a vád, hogy mindent szépnek lát, ami egykor történt... Ha azonban objektíven végiggondolom, azt látom, hogy az a generáció, amelyben én cseperedtem, fantasztikus volt, tele nagy horderejű személyiségekkel. Ebben az is szerepet játszott, hogy a művészek nem kezdhettek nyugati karrierbe, s ahogy a feleségem fogalmazott: ‘ugyanabban a meleg istállóban voltak mindannyian’. Mikó András nagyszerű színházi szakember, vezető volt, aki száz énekesből kilencvenet jól tett a pályára. S a sztárok – bár nem szeretem ezt a kifejezést – nem születnek, hanem azzá válnak... Komlóssy Erzsébet és Melis György például a korszakalkotó művészek közé tartoztak, akiknek az elképesztő tehetségük attól nyílt ki, hogy folyamatosan olyan feladatokat kaptak, amelyektől kiteljesedhettek. Nem egy-egy produkcióra szedték össze a legjobb énekeseket, mint manapság, hanem a színház keretein belül, estéről estére találkoztak, közös együttesben éltek. Sokkal erősebb művészi tartalmat kapott így minden. S lehet, hogy nem minden volt makulátlan, de a darab esszenciáját együtt, jól összeszokott társulatként valóban meg tudták mutatni.

– Amíg nem volt a tagja, ön sem ilyennek képzelte a dalszínházat, s ahogy egy interjúban elmondta, fiatal főiskolásként gyanús mesterségnek tartotta az operát.

– Így igaz. Amikor végeztem, Kórodi Andrásnak tényleg szinte fülön fogva kellett elvinnie a dalszínházba, azzal, hogy legalább egy évet töltsék ott. Az volt a tévedésem, hogy főiskolás szakbarbárként azt gondoltam: az Opera egy kupleráj. Aztán csak annyit változott a véleményem, hogy nem a műfaj az, hanem az intézmény, ahol előállítják... S arra is rájöttem hamar, ha ezzel a műfajjal nem barátkozom meg, az

a legnagyobb gyarlóság volna, mert akkor a legcsodálatosabb dologtól fosztanám meg magam. Mozart is mindenekelőtt operaszerzőnek tartotta magát, és úgy vélem, aki nem ismeri az operáit, az nem is tudja igazán jól eljátszani a többi művét sem... Szóval ott ragadtam a dalszínházban, az idei már a negyvennegyedik szezonom. S a feleségem ugyancsak az Operának köszönhetem.

– Két év korrepetitorkodás után dirigensként *A varázsfuvolával* debütált, s Paminát Sudlik Mária énekelte. Szívesen vezényelte a feleségét?

– Jó néhány embernek hálás lehetek azért a tudományért, amelyet az eltelt évtizedek alatt összekapartam, de a legfontosabbat a páromtól kaptam meg. Ő esszenciája volt a nőiségnek, az énekesi hivatásnak, s mellette megtanulni az operaműfajt, elsajátítani a megfelelő karmesteri érzékenységet – ez az élet csodálatos ajándéka. Nélküle nulla lennék...

A közös előadásaink mind mesések voltak. Engem nem vezérelt semmilyen elfoglaltság, ugyanúgy figyeltem rá, ahogy a többi énekesre. Ő pedig tudta, hogy ott, az árokban valaki vigyáz rá, és ettől még felszabadultabbá vált a színpadon. Engem otthon arra használt, hogy memorizáljon. Nem volt szüksége

Kovács János
és Sudlik Mária

Sass Sylvia

Kovács János
vezényel

instrukciókra, csalthatatlan ösztönnel tudta, mitől lesz jó egy előadás, egy figura. Most, ahogy nézem, hallgatom a felvételeit, megint meg kell állapítanom, páratlan, utánozhatatlan művész volt. Elképesztő kifejezőerővel rendelkezett.

– Úgy tudom, nincs kedvenc kompozíciója, mindig éppen azt a művet szereti a legjobban, amelyet próbál. Ennyi évtized elteltével mennyiben változott az operákkal való viszonya?

– A korral közelebb kerültem a darabokhoz és a szerzőkhöz. Lassanként elveszítem a kezdeti görcseimet... Ahogy múlik az idő, egyre megítéltebb a kapcsolatom minden művel. Persze a lámpalázam máig megmaradt, de csak az első néhány taktusig tart. Aztán az ember elfoglalja magát. S a klasszikus-romantikus repertoárból nincs olyan darab, amelyet ne dirigálnék teljes szerelemmel. Az Operában legutóbb, decemberben a *Bohéméletet* vezényeltem, tinédzseres rajongással, ismét rácsodálkozva arra, mennyire fantasztikus remekmű, és milyen elképesztő hatá-

sú. S bár nem szeretem a turnékat, mert sorozatban játszva a legnagyobb szerelem is megszokottá válik, ezt a Puccini-operát el tudnám képzelni egy héten keresztül minden este, s egy rövid szünet után újra, estéről-estére... Persze, akad azért a következő időszakra újdonság is. Imádom a *Hovancsinát*, s most Bojti János az eredeti, szerzői zongorakivonatot Muszorgszkij stílusában meghangszerelte. Jövő áprilisban hangzik fel majd vezényletemmel és a Rádiózenekarral a Müpában.

– Említette, hogy a karmesternek nem császárnak, hanem közvetítőnek, koordinátornak kell lennie.

– A muzsikás kollégáim zöme ambivalens érzésekkel viszonyul a dirigenshez. Ha valaki diktátor, akkor attól szenvednek, ha pedig emberszabásúan viselkedik, akkor nagyon elengedik magukat. Mégis, én a magam mentalitásán nem bírok változtatni, nem tudok diktátor lenni, mert nem annak születtem. De most már, ennyi év után azt érzem, bár-

melyik zenekarhoz kerülök is, nincs gond a kommunikációval, egyetértésre jutunk a zenészekkel. Mert talán ők is érzik, hogy mániákusan el vagyok foglalva a darab előadásával. Egy karmesternek tisztában kell lennie azzal, hogy nem fölötté áll a zenekarnak, hanem az a dolga, hogy koordinálja a művészek munkáját. S ez nem álszerűség a részemről. Minden egyes hangszeres művészt magam fölé helyezek, s ők érzik, egy vagyok közülük, és nem egy fölöttük rendelt, paranoiás bolond. Talán ez is segít abban, hogy sikeres legyen az együttműködésünk.

– Az opera mellett hamar kipróbálta magát a hangversenypódiumon is, hiszen már ifjú dirigensként dolgozott az Állami Hangverszenyzenekarral, s az évek során rendszeresen koncertezett.

– Fontos, hogy egy évadon belül az ember koncerteket és operákat egyaránt vezényeljen. Aki szakosodik, az rossz útra tér, mert nem létezik az egyik műfaj a másik nélkül. Nehéz az egyensúlyt fenntartani, de akkor is elvonási tüneteim vannak, ha hosszú ideig nem lépek szimfonikus zenekar elé. Örömmel vállaltam ezért néhány évvel

előtt a Rádió együttesének a felkérést, s izgalmas hangversenyeken muzsikálunk együtt. Most például egy márciusi közepi estre készülünk, amelyen két szimfonikus költemény, Bartók *Kossuth szimfóniája* és Richard Strauss *Hősi élete* között Debussy *Pelléas és Mélisande*-jából a III. felvonás első jelenete hangzik fel. Így Pelléas-örült lettem, és bízom benne, hogy majd a teljes operát is dirigálhatom. Lenyűgöző, elképesztő gazdagságú a koncertirodalom is... De hogy csak hangverseim legyenek? Nem tudnám elviselni az életemet opera nélkül! ♦

* Sass Sylvia hosszú évekig a világ híres operaszínpadain vendég-szerepelt, Maria Callas utódának tartották, ezért itthon a hivatal diszsidensnek tekintette. Amikor végleg hazatért, 1984-ben, Abody Béla munkatársaként én rendezhettem meg a Pesti Vigadóban az első önálló ária- és dalestjét, s Tátrai Vilmost és kamarazenekarát kértem fel arra, hogy kísérnék őt. Ám az Interkoncertől, a legnagyobb magyar impreszariós irodától kvázi letiltották az idősödő mestert, s én akkor Kovács János karmesterhez fordultam segítségért. Ő pedig az Operaház zenészeiből szervezett, mintegy negyvenfős zenekarral kísérte le Sylvia nagysikerű ária- és dalestjét. (A szerkesztő)

Hátam mögött dél

„Elöttem van észak, hátam mögött dél, jobbra a nap nyugszik, balra pedig kél” – ismeri mindenki a gyermekkori mondókát. *Ferencz Mónika* verseskötete, amely egyben a szerző első könyve is, tulajdonképpen ebből a mondókából építkezik. Mindenki van néhány olyan verse, néhány sora, amelyek így vagy úgy, de meghatározták gyermekkorát. *Ferencz Mónika* is részben ebbe, a gyermekkor világába kalauzolja az olvasóját, annak minden misztikájával és bizonytalanságával. Azért csak részben, mert a kötet lírai énje már felnőtt, és a jelen problémái és kérdései nem egy gyermekéi, de visszavezetnek a gyermekkorba.

A felnőtt szemszögből (sem) felhőtlen a gyermeki lét, a viszonyok azonban megfordulhatnak: „Úgy húzott maga után, mint egy sószásakot. / Pedig igyekeztem szedni a lábam, / mert ha lemaradok, a Duna megduzzad. / a töltésen átbukik, és elmossa / a Bozói játszóteret. / Akkor a hatodik úton mentünk az állomásra. / Anyu meg én. [...] Számtalan út vezet az állomásra, / amikor a huszonötödiken indulunk, / már ő az, aki nem bírja az iramot.” (*A huszonötödik út az állomásra*)

Az „előttem van észak” evidenciája a felnőttkorban már nem működik: „A gyermekkor egyik hazugsága szerint / bármerre fordulsz, északra tartasz.” (*Elöttem van észak*) A hazugságok azonban szorongásokat szülhetnek, ez pedig irreálissá növekszik az egyénben: „Kiskorodban megtiltották, / hogy túl messzire csáskálj, / mert a város tele van kóbor kutyaikkal. / Talán akkor ivódott beléd ez az / indok nélküli rettegés [...]”. (*Kiürítés*) A lírai ént körülvevő világ sokszor hasonlatossá válik a csillagos égbolthoz – mintha az ember által mesterségesen megalkotott csillagképek az világ megértésének metaforája lenne. Ahhoz, hogy minél kevesebb sérülés nélkül részese legyek a világnak, mesterségesen kell megalkotni a környezet bizonyos részeit, összefüggéseit. Csakhogy a sérülés elkerülhetetlen, a találkozások, a párkapcsolatok önmagukban hordják a kiszámíthatatlanságot, a másik univerzumot, a másik mitológiáját. A varázstalanítás erre megoldás lehet („A fejünk fölött tündöklő csillagok / csak fluoreszkáló matricák”), de a lírai én újra és újra belecsúszik a saját mitikus világába, amely így hol zártabbnak, hol nyitottabbnak látszódik az olvasónak – ez a váltakozás ad saját hullámozást a kötet verseinek. *Ferencz Mónika* első verseskötete nagyon izgalmas költői kezdet, a költemények hangja végig egységes marad, a sajátosan egyéni hangra sokáig lehet emlékezni.

(*Ferencz Mónika: Hátam mögött dél, Scolar, Budapest, 2017.*)

Fabulák

„Az, vélem, hogyha valaki e fabulákat jó szívvel meg akarja olvasni, bizony sok jó hasznot vehet belőle. Mert noha e fabulák embertől kitalált és kigondolt dolgok, de azért ugyan velejesek és különb-különb szép és hasznos tanulságok vagynak benne” írta *Heltai Gáspár* könyvének előszavában „Kolosvárott, az Úr 1566-ik Esztendejében”. A fenti sorokat olvasva joggal merül fel a kérdés: hordoznak-e bármiféle üzenetet, jelentést a ma embere számára *Heltai* mintegy ötszáz évvel ezelőtt közzétett fabulái. Érdemes-e leporolnunk és újra kézbe vennünk az állatmeséket? És, mialatt az egyébként gyönyörű tipográfiájú könyvet átlapozzuk, apránként megérlelődik bennünk a válasz is: bizony érdemes.

Mert ugyan hol máshol találkozhat a mai olvasó olyan veretes mondatokkal, mint amelyeket rögtön a legelső (*A kakasról meg a gyöngyörről* szóló) fabula magyarázatát összegzi: „Mint a szebeni szücs mondta volt, midőn a szép török lovat dicsérték vala előtte: Bizony szép és kellemes jószág volna, ha ködment tudna csinálni, de minthogy nem tud: Mire való ezokaért?”

És ismerős lehet az ebről meg a konc húsról szóló történet is, hiszen ezek az alaptörténetek nem csupán a kulturális hagyományunk, de a mindennapjaink

része is: a kutya egy szép húsdarabbal a szájában úszik át a folyón, amikor a vízben megpillantja a hús tükörképét. Utánkap, de ekkor a hús kiesik a szájából, s ő bánatosan úszik partra.

A ma olvasójának sem lehet probléma, hogy *Heltai* archaikus nyelvén olvassuk-halljuk a műveket, a kapcsolódó tanítást könnyen aktualizálhatjuk: „E fabula megmutatja, minémű természetűek lennének a telhetetlenek. Hogy nem tudnak megelégedni az Úristen adta javakkal, hanem ide s tova kapkodván, a más ember marháját vadásszák és magoknak igyekeznek azt megkaparintani. De az Istennek akartjából elveszítik azt is, ami azelőtt az övék volt. Így vagyon.” A kiadvány *Keleti Arthur* átiratát követi (Tevan, 1948). A könyv hátlapjának belső részén egy CD-t található, amelyen *Szalóczy Pál* Kazinczy-díjas előadóművész adja elő a meséket, a könyvet illusztráló képek pedig különleges fametszetek.

(*Heltai Gáspár: Fabulák, Magyar Napló, Budapest, 2017.*)

Hullámok kergetése

A szubjektív útbeszámolóknak nagy irodalmi hagyománya van, számtalan költőnk és írónk írt, mintegy mellékesen, ilyen szövegeket, hol kiadásra szánva őket, hol nem. Ez utóbbi esetben aztán kéziratként lappanganak a művek, majd az életmű kiadása során kerülnek napvilágra. Jókai Mór például felesége, Laborfalvi Róza halála miatt indult el egy olaszországi útra, a gyász ad éppen ezért sajátos hangulatot az *Utazás egy sírdomb körülnek*.

Szabó Magda útleírásai szintén hangsúlyosan szubjektívek, ahogy a rövidke bevezető fogalmaz: „Az olvasó csak akkor vegye kezébe ezt a könyvet, ha tudomásul veszi, hogy az olvasottak semmivel sem bővítik majd gazdasági, földrajzi vagy társadalomtudományi ismereteit, nem útirajzot kap, csak személyes jellegű följegyzéseket, egy utas reakcióit életében először látott tájakra, országokra, magára az utazás tényére.”

Szabó Magda útleírásai mindig valamilyen vízhez kötődnek, legyen az folyó, tenger vagy éppen tó: Szajna, Rajna, Fekete-tenger, Északi-tenger – az írások is ezeket a címetek kapják: *A Szajnátnál, A Tiberisnél*. Ez azonban nem mindig jelenik meg markánsan a rövid szövegekben, vagyis korántsem arról van szó, hogy a leírás készítője valamilyen filozofikus magasságban értekezne egy város téről. Valóban inkább szubjektív, már-már mikro-, az apró részletekre kitérő leírásokkal találkozunk

Szabó

Gérecz Attila összes művei

Gérecz Attila költő, válogatott öttusázó, politikai fogoly, szabadságharcos, áll az újonnan megjelent kritikai kiadás fűszövegében. Negyvennégy vers, tizenkét versnyi műfordítás, ezen felül tizenhat oldalnyi prózai szöveg és levelek. Szigorúan csak a számadatokra hagyatkozva ennyi lenne tehát a Gérecz-életmű. Mégis, a könyvet átlapozva ennél sokkal többet ismer meg az olvasó.

Márianosztra, Kisfogház, Vác. A versek keletkezési helyeit és időpontjait összevetve szembetűnő, hogy a költő teljes életművét pár év alatt, fogságban írta meg. Shelley, Rilke, Heine, Hesse, Goethe: csak néhány azon szerzők közül, akik verseit a műfordítások között megtaláljuk. „Társaimmal (Vác most a fiatal magyar líra egyik legjelentősebb központja) jelenleg a világirodalom legnagyobb költőit fordítjuk. Kissé későn kapcsolódtam bele (ők már nyáron elkezdték) de műfordításaim óriási feltűnést keltettek. Tóth Árpád, Szabó Lőrinc,

Kosztolányiék színvonalán emlegetnek párat közülük, és egy-két verset az illető versek legjobb magyar műfordításának tartanak” írja a szökés utáni első levelében Gérecz.

Mit tartalmaz a híres kocás füzet? Kik írták az úgynevezett Füveskert antológiákat? Hol találkozott Gérecz

Attila a pálos atyákkal? Néhány azon kérdések közül, amelyekre a kötetet elolvasva választ kapunk.

„Szeptemberben áttettek egy jobb zárkába. Ekkor már szalmazsákom és lepedőm volt. Itt érdekes élménnyel gazdagodtam. Egy szép fekete házimunkás lány szerelmes lett belém a falakon keresztül. Titokban leveleztünk. Az etetőnyíláson adta be a csöpp ceruzavéget. Ekkor már megszeretett az egész kisfogház. Ha sétáltam, női fejek jelentek meg a rácsok mögött, integettek, csókot dobta” – írja a költő 1955-ben kelt levelében.

A *Hajnal Géza* által sajtó alá rendezett kritikai kiadás (lektora a Babits Mihály kritikai kiadás vezetője: Sipos Lajos) egymással párhuzamosan, mégis egymással szoros összefüggésben mutatja be a verseket, műfordításokat és leveleket. A mellékletben bemutatott képeket, a költő leveleinek fényképét, valamint írásképet megismerve az olvasó úgy érezheti, hogy a költőn kívül a fiatalembert is megismerte.

A könyv anyagát mintegy húszoldálnyi szerkesztői jegyzet segít értelmezni, egyben garantálva azt is, hogy ezt a könyvet elolvasva nem csak egy életművet, nem is csak egy életutat, hanem egy teljes korszakot is megismerünk.

(*Gérecz Attila összes művei. Kritikai kiadás, szerk., jegyz és utószó: Hajnal Géza, Kortárs-Tau-terv, Budapest-Boldog, 2017.*)

inkább. A szerző divathoz fűződő viszonya ismert, így például nem lesz meglepő, hogy a párizsi út során a párizsi divatról is képet kapunk: „Párizs divatja nyilván az, hogy nincs divatja, csak egy alaptörvénye: dönts el, mi áll neked jól, aztán csinálj, amit akarsz, tégy a fejedre egy papírkosarat vagy egy koszorút, fő, hogy jól mutasson rajtad.”

Amitől különösen izgalmassá válnak az írások, az a szerző folyamatos (ön)reflexiója: magára, az írásra, a történetekre. Így egyszerre lehetünk például Firenzében, és az írógép előtt; Firenzéről és a rengeteg külföldi turistáról: „Giotto – gondolom. Andrea Pisano. Látom, de nem látom, amit kellene. Mindegy, otthon valahogy majd kiegészül ez, vigasztalom magam, s most, hogy gépelek, s nézem a jegyzeteimet, érzem, hogy ki is egészült igazán, most teljes a kép előttem, egyetlen turista se fedí, még a nyakszirtem is emlékszik, hogy hátra kellett ejtenem a fejemet, mert a harmónia édes oszlopa [...] ott lebegett előttem, örökre felejthetetlenül.”

A kiadvány először 1965-ben jelent meg, időszerű volt újra elővenni, hiszen ezek az írások nyilvánvalóan nem turistáknak szólnak, de az egyéni benyomások sokszor színesítik az útjainkat ma is. A Temzénél eszünkbe juthat Szabó Magda is.

(*Szabó Magda: Hullámok kergetése, Jaffa, Budapest, 2017.*)

PÁLYÁZATI KIÍRÁS

Az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete

Németh László

életművének vizsgálata, az életmű recepciójának gazdagítása

érdekében pályázatot hirdet az alábbi témakörökben:

1. Németh László drámaesztétikája a *Széchenyi* című darab elemzésén keresztül
2. Németh László prózapoétikája az *Irgalom* című regény elemzésén keresztül
3. Németh László Arany János-képe
4. A modernitásfogalom Németh László esszéiben
5. Németh László elmélete a műfordításról és a világirodalomról

Pályázatot olyan irodalomkutató (beleértve többek között az író, egyetemi hallgatót, doktori képzésben résztvevőt, egyetemi oktatót vagy középiskolai tanárt) nyújthat be, aki a pályázat benyújtásának határnapján a 18. életévét betöltötte, de nem idősebb 35 évesnél. Pályázni a megadott témakörök egyikét kifejtő, legfeljebb 1 szerzői ív (40.000 leütés hivatkozásokkal együtt) terjedelmű, korábban még nem publikált tanulmánnyal vagy esszével lehet.

A pályázatokat öttagú bizottság bírálja el. A bírálóbizottság tagjai: *Ekler Andrea, Falusi Márton, Lami Pál, Márkus Béla, Papp Endre*. A pályázat benyújtásának határnapja: 2018. május 31. A pályázat elektronikus úton a titkarsag@mma-mmki.hu címre vagy postai úton a 1121 Budapest, Budakeszi u. 38. címre nyújtható be.

A bírálóbizottság a legjobbnak ítélt pályamunkákat díjazásban részesíti.

1. díj **150.000 Ft.**
2. díj **80.000 Ft.**
3. díj **50.000 Ft.**

A díjazottak a pénzjutalmon felül előadást tarthatnak az MMA MMKI és a Németh László Társaság közös szervezésű konferenciáján, amelyre 2018. december 3-án és 4-én kerül sor a Pesti Vigadóban. A pályázattal kapcsolatban Falusi Márton nyújt tájékoztatást a falusi.marton@mma-mmki.hu e-mail címen.

Gérecz Attila
összes művei

Magda Hullámok kergetése

„A világ olyan gyönyörű,
hogy egyre nagyobb felelősség
embernek lenni”

G. KOMORÓCZY EMŐKE A TŰZ IGÉZETÉBEN

Benke László hetvenöt éves korára egy spirálisan felfelé ívelő pályát futott be. A tudatalnijában ifjúkora óta megőrzött-megsejtett küldetése hirtelen felismeréssel tudatosodott benne: életfeladata az *elvesztett Éden* visszahódítása, a tradicionális értékekhez való visszatérés. Költészete: ez út tanulságainak rögzítése, továbbadása. Amit igen kevés költőnkél láttunk eddig; hiszen vagy a tradíció belül maradtak mindvégig, vagy – kilépve abból – nem is igen próbáltak ahhoz visszatérni (ez a modern költészet életérzésbeli alapja). Esetleg a bűnbánat szintjén felismerték, hogy tévúton jártak. Benke viszont küzdelmei s kudarcai árán megélte: ha nem talál vissza az örök értékekhez, ha nem tudja rendezni maga körül a világot (legalább *saját világát!*), akkor üressé válik benne-körötte minden – akkor egyszerűen nincs értelme az életének. Tehát haláláig, újra és újra ostromolnia kell a Teljességet.

Épp ez indítja arra, hogy újra átrendezze-megrostálja egész életművét, hogy megkeresse, mi volt személyiségének alapjellemezője – mi volt az a mag, amely köré élete minden mozzanata összpontosult. Végül *A Tűz igézetében* címen állította össze legújabb kötetét, amelyet végeredményben szellemi hagyatékának tekint.

Mindenféle kronológiai rendet mellőzve, tematikus ciklusokra bontja a könyvet, amely nyilvánvalóvá teszi: egész életében *a Tűz igézetében* élt, ebből fakadtak konfliktusai, harcai-kudarcai, de sikerei is. Végül – Isten kegyelméből, nagy erőfeszítések árán – elérte és megvalósította mindazt, amit fontosnak tartott az életben; s ha társával (és Istennel) végérvényesen rendezni tudja kapcsolatát, talán eljuthat a külső és belső harmónia megtalálásához, az önmagával való teljes megbékéléshez. A *Tűz* az ő költői szemléletében nem a sok-sok poétánkat hevítő forradalmi láng, hanem a személyiség alaprétegében rejlő, a különböző életszférákat átítató (bergsoni) *életlendület*, ahogy ezt a Jack Londonhoz írt verse (*Az Élet szerelme*) is érzékelteti: ez az önmagával és a világgal szemben konzekvens küzdőképesség jele. Új könyvének ciklusrendje egy-egy életszeletet, a valósághoz való viszonya és emberi magatartása különböző szféráit öleli fel – vagyis a költő belvilágát tárja elénk.

Ez a tűz táplálta költészetét kezdettől fogva: a *lángsugarú napraforogó* sorsjelképe lett, éppúgy, mint az életét végigkísítő *piros barackfa*, melyhez korai versében írta: „*tündöklő tüzed igézetében / engedj engem járni elmúlásomig*”. Mesékkel szépített gyermekkorából magával hozott bensőséges hite segítette a megpróbáltatások elviselésében; s a hamissággal, a hazugságok világával szembeszálló lángoló dac kalapálta keményre egyéniségét (*Piros barackfa*, *Az én otthonom*, *Szavaim mélyén* ciklusok). Az '56-os eszmények sárba-tiprása, a *félretaposott cipősök* társadalmi kiszolgáltatottsága elleni lázadás, a rendszerváltás sikertelensége miatti keserűség parázslík föl a következő ciklusban (*Ima az elvesztett költőért*); majd a tájhoz, a *Házához* kapcsolódó gondolati költeményekben izzik fel a tragikus magyar történelem minden fájdalma (*Este az örök folyó felett* ciklus). A *Szenvedéstörténetünk* nagyszabású kompozíció, a magyar nép és benne a Benke-család XX. századi keresztútja, melyben Benke László egészen kivételes költői erővel vetíti egymásra családját, a magyar nép és az ország történelmének tragikus sorsfordulóit. A maga személyes sorsát a költő mindig is a nemzeti sors dimenziójában élte meg, példaként említhető nagy-

Benke László A tűz igézetében

lélegzetű sorsverse, a *Virág a roncsársadalomra*. E lázadó, belenyugvó, reménykedő vallomásában kiszolgáltatottságunk miatti keserűségének ad hangot, mikor a nemzet sorsának jobbra fordulására már alig van remény. *A szerelem erőterében* záró ciklusa feltárja szenvedélyes és lángoló egyéniségének titkait, amellyel mindhalálig a *méltó* életért, *méltó* társért s közös életük megteremtéséért küzdött és küzd. Végző erőfeszítéseihez Istenben keres támaszt; a nehézségeken a megtalált hit ereje lendíti tovább.

Néhány kivételesen nagy verse a magyar költésztörténet gondolatívéhez kapcsolódik. Nemzetünk, népünk sorsa és reménytelennek látszó jövőnk miatti aggodalma filozofikus líránk (Bersenyi – Kölcsény – Vajda János) pesszimiztikus és fájdalmasan vívódó vonulatának szerves része (*Gödörben*, *Este az örök folyó felett*, *Az újabb népvándorlásra*, *Élni infarktus-országban*, *Egy kelet-európai magyar Nyugat-Európához*).

Most, az életút végéhez közeledve egyre tisztábban látja: valóban *küldetése* volt; a tapasztalat erejével tudja: mind az egyén, mind a nemzet s az emberiség sorsa Isten kezében van. „Tökéletes társadalom” soha nem volt és nem lesz, hiszen éppen az emberi természet bírvágya, akarnoksága, mohósága akadályozza megvalósítását. Mit tehet akkor mégis az, aki az emberiség jövőjéért aggódik, és előbbre akarja vinni az emberi nemet a „tökéletesedés” útján? Nem többet és nem kevesebbet, mint amit Arany János hagyott ránk szellemi útravalóul: „Ember lenni mindig, minden körülményben”.

Benke László az volt, és az is maradt. A „legnemesbékért” küzdő ember (ahogy Vörösmarty kívánta); megtette, amit tehetett, önmagáért, a kultúráért, a nemzetért.

Végigtekintve költői útján, ma már világosan kirajzolódik az egyenes-vonalú pályáiv, amely a paraszti, majd munkássorsból kiemelkedve, léthelyzete és a valóság szellemi-érzelmi megértéséig, feldolgozásáig vezette őt. Életútja mintegy igazolása a kassáki nevelő koncepciónak: aki megismeri a kultúra emberformálót, sodró erejét, és igényesen élni tud vele, nemcsak a maga, hanem *sorsos testvérei* javára is – az, bármily nehéz legyen is élete, a társadalom építő-előrevívó tagja lesz. *Kollektív individuum*, önmagáért s másokért felelősséget vállaló etikus lény – nem pedig csak a maga hasznát néző, másokon élőködő, esetleg mások kárán meggazdagodó akarnok, aki könyörtelenül sárba tiporja azt, aki ellenáll, és irgalom nélkül tekint a megtiportakra. Költészete tehát a *közösség* egészét (is) képviseli: a kisemmizett milliók szószólója kívánt lenni indulása óta. És ebben rangos mestereit követte mindvégig.

Ahogy az időben haladt előre, úgy ismerte fel egyre inkább költői feladatát, megértve, hogy gyökerei eltéphetetlenül népéhez kötik. És ez a mély gyökökzet táplálta, táplálja szemléletét, nyelvét (is), amelynek eleven képisége a magyar természetlira jelenkori színvonalas, plasztikus vonulatához tartozik. Kassákos szabadversei érdekes módon olvasztják magukba a népköltészet képkincsét, nyelvi gazdagságát, így – különös módon – a kassáki beszédmódot mintegy visszavezeti gyökereihez, a természetes nép-nyelvhez, lenyesegetve az avantgárd képalkotás-mód vadhajtasait. Szintézist teremt az avantgárd létszemlélet és a közérthető kifejezésformák között. Vagyis visszahajol oda, ahonnan vétetett: az *egyszerű emberek* számára ismerős képnyelvhez. ♦

(Benke László, *A Tűz igézetében*, Hét Krajcár Kiadó, 2017)

UGHY SZABINA

ARANY-SZÍV

Interjú dr. Szigeti Évával

Dr. Szigeti Éva belgyógyász-kardiológus várótermének asztalán mindig ott van a Lyukasóra folyóirat. Értékrendje olyan alapokon nyugszik, amelyet csak a legnagyobb gyógyítók képviselnek. Ügyszere-
tetből és a betegek iránti maximális alázattal végzi napra nap munkáját úgy, hogy gyógyítói és betegedukációs tevékenysége közben mindig jut ideje a művészetre is.

– *Honnan származik a művészet, a kultúra iránti szeretete?*

– A családban alapvetően mindenki human érdeklődésű volt. Édesanyám pedagógus volt, édesapám bíróként dolgozott a Legfelsőbb Bíróságon, keresztszüleim, húgom, lányom bölcsészvégzettségű tanárok. Tőlük örököltem a képzőművészet és az irodalom szeretetét. Épp ezért az Arany-Szív Egészségközpontunkban a megelőző munkánk mellett a művészetnek is mindig szentelünk időt. Idén karácsonykor például Fekete István és Márai Sándor hagyatékának gondozói tartottak előadást, de visszajáró vendégeink között több képzőművész és zenész is található, akik előadásaikkal, alkotásaikkal gazdagítják munkánkat. Huszonöt éves jubileumi összejövetelünkön a neves zenészdinasztia, a Benyus-család adott csodás komolyzenei koncertet. De a könnyedebb zenei műfaj képviselői is, így például Zorán, Hevesi Tamás, voltak már vendégeink. Talán jómagam is pedagógusi pályára kerülök, ha nem szól közbe egy gyerekkori, majdnem végzetes hepatitis betegség. Sajnos az állapotom olyanra rosszabbodott, hogy a betegség miatt több mint egy évet a László Kórházban kellett töltenem, sokszor élet és halál között lebegve. Az orvosok is lemondtak rólam. Akkor fogadtam meg, hogy ha meggyógyulok, orvos leszek. A fogadalmam valóra váltásában egy különleges orvos egyéniség, Dr. Miklós Károly is nagy hatással volt rám. Miután kikerülhettem a kórházból, a falun élő nagyszüleim vetek szárnyaik alá. Legyengült szervezetem miatt ugyanis speciális gondoskodást igényeltem, a dolgozó, több gyereket nevelő édesanyám képtelen lett volna a nap huszonnégy órájában velem maradni. Ott, a Tisza-parton, vidéki környezetben rengeteg dolgot tanultam Károly bácsitól. Human gondolkodású, nagy műveltségű ember volt, akitől nemcsak tárgyi tudást, hanem a gyógynövények, növény- és állatvilág szeretetét is megtanultam. Ezt követően már céltudatosan jelentkeztem a Veres

Pálné Gimnázium latin-fizika szakára, hiszen mindkét tárgyra szükség volt az orvosi egyetem felvételijén.

– *Az egyetem után hogyan alakult a pályája?*

– Az egyetem elvégzése után a régen Tétényi úti kórháznak nevezett Szent Imre Kórházba kerültem, ahol az ott töltött húsz év alatt, többek között belgyógyászati részlegen, angiológián, nephrológián, kardiológián, endokrinológián dolgoztam, továbbá betegoktatásban, medikusoktatásban, klinikai farmakológia képzésben vettem részt. Több mint harminc éve végzek elsősorban szív- és érrendszeri profilú elsődleges- és másodlagos megelőzési tevékenységet. Eleinte szubintenzív, később kórházi osztályos, rehabilitációs, ezt követően ambuláns infarktus rehabilitáció formájában. Jómagam holisztikusan gondolkodom, azaz nemcsak a nyugati orvoslás eszközeit használom itt az alapítványi munkám során, mivel sajnos csak itt van rá elég idő és lehetőség. Az Arany-Szívnél minimum egy óra jut a betegre. Interaktív módon feltárjuk a test és lélek összefüggéseit, melyek a tünetek hátterében állnak. Fontos, hogy a beteg megértse, mi áll a betegség hátterében, de ehhez nekünk is meg kell ismernünk az ő életmódját, diétás szokásait, amelyet adott esetben módosítanunk kell. Ennek köszönhetően sokkal hatékonyabban el tudjuk érni, hogy a páciens együttműködő legyen. Ez a gyógyulás legfőbb elősegítője. Nagyon fontosnak tartom az életmódváltás mellett a természetes gyógymódokat. Ha lehet, csökkentem a gyógyszer mennyiséget, és inkább természetes módon visszük be a szükséges anyagokat. Másik vesszőparipám, hogy leszoktassuk a betegeket arról, hogy össze-vissza szedjenek mindenféle bizonytalan eredetű, nem ellenőrzött táplálék-kiegészítőket, amelyek együttes szedésekor különféle interakciók is kialakulhatnak. Cost benefit, nem feltétlenül az a legjobb, ami a legdrágább. A legfontosabb az egyénre szabott minimál terápia.

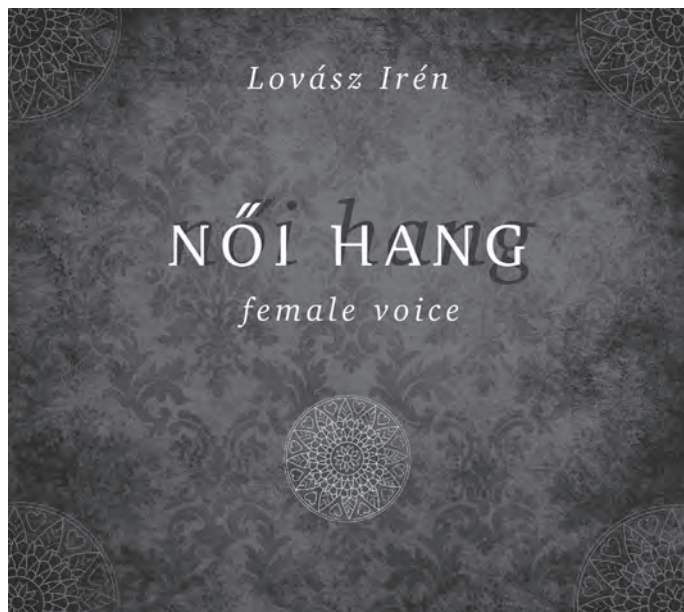
– *Mikor és hogyan jött létre az alapítvány?*

– Az Arany-Szív Egészségközpont – amelyre életművemként tekintek – őse, a Dél-budai Infarktus Alapítvány keretén belül jött létre 1989-ben. 2000-től pedig a Hercegrímás utcában van a székhelyünk már Belvárosi és Dél-budai Infarktus Alapítvány néven bejegyezve. Betegoktatói, prevenciós munkánkat számos előadással, például dohányzásról leszoktató, stressz betegségekről szóló kurzusokkal, egészségneveléssel, rehabilitációs technikák oktatásával, mozgásterápiával, diétás tanácsadással végezzük. Kollégáim hozzám hasonlóan holisztikus szemléletűek, van köztük orvos, természetgyógyász, gyógytornász, jógaoktató. Előadásaink pedig mindig teltházak. Emberek között gondolkodunk, és ezt a nyitottságot, családi hangulatot érzik a pácienseink is. Külön öröm számunkra, hogy egyre több az egészségtudatos fiatal is az alapítvány gondozottjai között.

– *Hogy bírja ezt erővel? Nem lenne kényelmesebb a rendelőintézeti fűrészt, monoton, nehéz munka után végzett önkéntes alapítványi tevékenységek helyett inkább pihenni?*

– Ezt csak teljes szívvel lehet csinálni, és harminc év után ez már megszálottság és lelkiismeret kérdése főleg. Nem szeretném cserbenhagyni a betegeimet... Persze, ha nem lenne velem a családom, és a többi önkéntes segítők mellett nem dolgozna velünk például közgazdász fiam, vagy nem volna ilyen megértő orvos férjem, biztosan kevésbé bírnám a megterhelést. Ők védelmet jelentenek számomra, és ha mindez még nem volna elég, pozitív motivációként ott van mellettem a két szép unokám is. Igyekszünk látszatevékenységek nélkül, komoly, kitartó munkával fenntartani az alapítványunkat, amely reméljük, támogatóinknak köszönhetően még sokáig fennmaradhat. ☘

GELESZ ANDREA NŐI HANG

Összintén beszélgetés élményével gazdagít Lovász Irén eddigi legszemélyesebb vallomása, a *Női hang*. A *Gyógyító hangok* lemezsorozat harmadik darabja művészi üzenet a nőkről, nem csak nőknek. A képzeletbeli kérdező bárki lehet kisgyermek korától az élet végső határán állóig. Az énekesnő a népdalok nyelvén válaszol, évszázadok tudását és személyes tapasztalatait is beleszőve. Női hangok szólnak a múltból, születnek újjá a jelenben és öröklődnek tovább.

A zene nyelvén kommunikáló ember régóta érlelődő gondolatait hallhatjuk gyönyörű, letisztult formában. *Hortobágyi László* munkájának köszönhetően a zenei háttér a világzene modern vonulatába helyezi a régi népdalokat. A kíséret hangulatteremtő, finom, visszafogott, hagyja az énekhangot érvényesülni. A nagy gonddal válogatott népdalsor a legszebb erdélyi, moldvai csángó, felvidéki, alföldi népdalokat szólaltatja meg a női lét egyes szakaszainak örömet, bánatát, konfliktusait érintve. Különös érzelmi többletet ad az előadásnak, hogy a népdalok jó néhány darabja az énekesnő saját gyűjtéséből származik. Hangja magában hordozza az eredeti előadóét, mégis sajátosan egyedivé alakítja.

Az archetipikus motívumokat megjelenítő *Ég szülte földet* kezdetű archaikus népi imádság és a *Nap, hold, csillag* című dal a lemezsorozat

részeit összekötő gondolatként itt is megjelenik. A kultúrákban ősidők óta jelen lévő szimbolikus képek gyakran kötődnek a nőiség, anyaság, termékenység fogalomköréhez. A nők változó életszakaszait bemutató válogatás több generáció népdalaira épít. A lemez elején három kislány játékos, vidám dalai, mondókái idézik röpködő szoknyás gyerekkorunkat. Könnyed, légies kíséret, halkuló csengettyűszó emlékeztet az élet tünékeny voltára. A dalok hangulata, képei úgy változnak, ahogy a természetben az évszakok, az emberéletben az egyes korszakok. Az ember része a kerek egésznek, ahol születés, növekedés, virágzás, szerelem, párválasztás követik egymást. Minden említett korszak tele vívódással, kérdésekkel. Őseinknek még voltak válaszaik. Az anyaság, a szülői féltés és elengedés, egy új családba, közösségbe való beilleszkedés kérdése a mai nőket is ugyanúgy foglalkoztatja, mint őseinket. Az élet változásait előkészítő átmeneti rítusok hiánya modern világunkban a bizonytalanság, a szorongás érzését fokozza. A lemez menyasszonyt búcsúztató gyöngyszemei talán nem véletlenül csengenek olyan sokáig a fülünkben.

A *Női hang* alaphangulatát meghatározza és hitvallásként is értelmezhető a *Tölgyfa* című erdélyi népdal, melyben a női méltóság, tartás ugyanúgy megfogalmazódik, mint a szépség, szerelem, bánat, jobbító szándék. A lemezt hallgatva átélhetjük, hogy a magánytól való félelem, szorongás képszerű megfogalmazásának képessége, az érzelmek énekbe öntése mindenki számára enyhítő. Előadónak és hallgatónak egyaránt. A csalódás, megaláztatás megélése, a néma türés vagy a bátor szembenállás dilemmája mai életünknek is része. *Fehér Anna* balladájának tragikuma sok nő számára érthető és örökké aktuális. A lányát óvó anya intelmei bölcsességet, ugyanakkor derűt árasztanak a lemez azon részében, amelyben az énekesnő saját édesanyjával énekel. A harangszóval jelképesen is tükrözött hangulat- és stílusváltás az idősebb generáció bekapcsolódását jelzi. Az édesanya szülőföldről származó, alföldi népdalok előadásában a közös éneklés örömet érezheti a hallgató. A generációk egymást támogató összekapcsolódása segíthetné a méltó elmúlást is. A dalok sorai között ez az üzenet is megbújik. Bár a *Nyugodalomra* című estéli imádságban a nagy útra készülődő ember végső számvetése szólal meg, a lemez utolsó részében ismét a kislányok hangja ígér újjászületést.

(Lovász Irén: *Női Hang CD, Gyógyító Hangok sorozat/3. SVCD06, SIREN VOICES 2017.*)

SZIGETI LAJOS ÍRÁSBELISÉG

Ritmus vagy hangsor, – melyik volt előbb?
Idegpályát megfest a gondolat,
agykéregre vésve néhány törvény –
az írás szent, nem lehet piszkolat.

Ahány olvasó, annyi olvasat.
A homlokom már kész adó-vevő,
szívbillentyűkön játszik az Isten,
ráhangol világháló s térerő.

Temesi regénye a párizsi fordítóversenyen

Temesi Ferenc: *Por* című regényének részleteit ültették át franciára a Párizsi Magyar Intézet (PMI) idei fordítóversenyének résztvevői. A PMI negyedik alkalommal hirdette meg felhívását, s idén először maga a szerző is részt vett a február 5-i díjátadón, így a fordítók közvetlenül is segítséget kaphattak a szövegrészek értelmezéséhez. Az esemény a KKM-Balassi Intézet Publishing Hungary programjának támogatásával valósult meg.

Az ünnepélyes eredményhirdetésen a zsűri tagjai – Catherine Fay műfordító és Kányádi András, a Keleti Nyelvek és Civilizációk Egyetemének (INALCO) docense – kiemelték: az idei pályázóktól komoly, magas szintű nyelvtudást igényelt a *Por* című regény idegen anyanyel-

vűek számára nehezen érthető tájnyelvi szófordulatainak átültetése. A verseny mezőnyében évek óta domináns az INALCO hallgatóinak jelenléte, ahol évtizedek óta zajlik rendszeres és színvonalas magyaroktatás, ám idén nemcsak Párizsból érkeztek pályázatok, a díjazottak közül ketten Strasbourgban tanulnak.

Idén a fordítók közvetlenül a szerzővel értelmezhetők a regény kifejezéseit, de a magyar irodalom iránt érdeklődő közönség megismerhette a *Por* születésének és kiadásának történetét is. A verseny nem titkolt célja, hogy a magyar irodalom népszerűsítésén túl olyan fordítások szülessenek, amelyekkel a francia szakmai közönség és a szépirodalmi kiadók megkereshetők. (W.I.)

HOLNAP KIADÓ

Már a 2018-as év első hónapjában új kiadványokkal jelentkezett a Holnap Kiadó. Jó szívvel ajánljuk az olvasók figyelmébe szép és igényes köteteiket.

Hild József

Havas Gyöngyvér albuma Hild József, a 19. századi építészettörténet kiemelkedő alakjára irányítja a reflektorfényt. „A reformkorban fejlődésnek induló Pest klaszszicista városképe gyakorlatilag az ő tervezőirodájának asztalán rajzolódott ki. Több mint kilencszáz olyan pest-budai építési kérvénnyről tudunk, amely a nevéhez köthető. Hild József tervei szerint épült a Kirakodó tér Duna felé néző egykori reprezentatív palotasora. Könyvtárában megtalálhatóak voltak az antik világ épített örökségéről és a saját korának európai építészetről szóló szakmunkák. Magyarország monumentális szakrális épületeinek megvalósításában is jelentős szerepet kapott, az ő tervei szerint épült fel az egri székesegyház, 1839-től az ő vezetésével folytatódott az esztergomi bazilika építése, és ő kezdte el a Szent István-bazilika tervezését és építését is. Kortársai tisztelték és elismerték, a korabeli folyóiratok *lángeszű építőmesternek* nevezték.

Téli rege

Goldmark Károly utolsó operája a William Shakespeare drámájából írt *Téli Rege*. A megindító történetet Szabó T. Anna fordította a gyermekek nyelvére, és Schall Eszter értő keze illusztrálta. A CD-mellékleten a zenemű legszebb részletei csendülnek fel. A kiadó ajánló sorai szerint: „Leontész udvarában a király és családja gondtalan életére árnyék vetül, mikor látogatóba érkezik az uralkodó régi barátja. Leontész szívében féltékenység lángja lobban, és tébolya vészes eseményekhez vezet. A két generáción és országokon átívelő csodálatos történet drámai eseményekben bővelkedik, de végül a szeretet győzedelmeskedik, és szereplői elnyerik méltó jutalmukat, a boldogságot.”

Magyar népművészet

Szemerkenyi Ágnes kötete átfogó képet nyújt a magyar népművészet elmúlt kétszázötven évéről, a gazdag képanyag pedig illusztrálja népművészeti kincseinket, amelyekre már nekünk kell vigyáznunk. A kiadó előszava szerint: „Úton-útfélen találkozunk olyan üzletekkel, amelyek előtt ott állnak a népviseletbe öltöztetett babák, s rajtuk a színes hímzett blúzok. Nemcsak a magyar népművészetet alig ismerő külföldiek, de még a magyar látogatók is azt gondolhatják, hogy ez a magyar népművészet. Könyvünk azért született, hogy mindenkinek felmutassa igazi népművészetünket.”

SZIGETI LAJOS LÁTÓ

Isten szeme,
Ördög szeme

– két kozmikus folt, lát vele a világmindenség – az ég ködszurkáló pupillarés – új társulások, halmazok.

Egy marék csillagpor vagyok, észlelő, érző sejtetem és van nekem is két szemem, Isten, ördög bennem lakik, hogy mennyi és pokol titkait rám bízták, döntést hozhatok, ott kísért mind a jó, a rossz,

míg íróttollam tühegyén él még egy lepke szó: remény.

ÖSSZHANGZAT

Komoly vagy könnyű? – a zene lett földöntúli üzenet, kitartott mennyei hangok vezérszólamát kihallod, rezonál idegrendszered.

Föltámadás? – szép ígéret. Anyanyelvünk: népdal éltet, keserűdes, bús, mulattat, siratóének vigasztal – a zene mindenkié lesz.

Ég adja harmóniáit s a vércsepp is kivirágzik, lesz óramű szerkezetű, állat, növény is földerül, eljut a tiszta forrásig.

Májusi cserebogár

Lehet-e mindig a szeretet a válasz a körülöttünk tomboló gyűlöletre? – Baba Schwartz *Májusi cserebogár* című kötetében óhatatlanul ebbe a kikerülhetetlen kérdésbe ütközünk. „A nyírbátori származású Baba Schwartz memoárja rendhagyó holokauszt-történet. A szerző az egyre szorongatóbb zsidótörvények idejéből a családi fészkek melegére emlékszik leginkább: a világ megismerésének izgalma, a szülőváros otthonosságára. A normális életet leromboló háborúból emberi arcokat visz magával, s a Nyírbátorból elhurcolt háromszékes zsidóközösség sorsában a megőrzött humánus

pillanatait fedezi fel. A haláltáborok borzalmait, a gázkamrába küldött apa elvesztését örökös béketűréssel és mindig megújuló reménnyel viseli. Édesanyjával és lánytestvéreivel túléltek Auschwitz poklát; a család megmaradt része Ausztráliában telepedett le, és kezdett új életet. Baba Schwartz angol nyelven írt, szívszorító emlékiratát a melbourne-i Black Inc. 2016-ban adta közre. A Magyarországról elszármazott szerző műve mostantól anyanyelvén is olvasható. A *Májusi cserebogár* egy ultimate szeretetkönyv, amelynek cselekményéhez a világtörténelem legborzalmasabb éve adja a kulisszát.” (Athenaeum Kiadó, Budapest, 2018.)

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXVII. évfolyam, 1. szám. 2018/1.

A szerkesztőbizottság tagjai:

**Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gyulai Líviusz,
Iancu Laura, Kalász Márton,
Próhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly, Tóth Éva**

Főszerkesztő: Sággy Ildikó

Főmunkatárs: Szakonyi Károly

Művészeti vezető: Kó Pál

Művészeti szerkesztő: Réti Attila

Rovatvezető: Ughy Szabina

Titkárságvezető: Óri-Kiss Gyöngyi

Szerkesztőségi postacím:

1052 Budapest, Városház u. 7.

Telefon: 233-6951.

Mobil: 06-20-465-9232.

E-mail: iroegy@gmail.com.

Kiadja: Magyar Írók Egyesülete

Elnök, kiadóigazgató: Szakonyi Károly

Nyomdai kivitelezés:

Pharma-Press Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119–121.

Felelős vezető: Dávid Ábel Dániel

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.

Hírlap Üzletága és regionális társaságai.

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely

postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu

WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), **e-mailen** a hirlapelofizetes@posta.hu

hu címen, **telefonon** 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és **külföldön** előfizethető a Magyar

Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Buda-

pest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft

Egy példány ára: 450 Ft

Megjelenik: kéthavonta

Kéziratokat nem őrzünk meg

és nem küldünk vissza

LEXIKON

HIC ET NUNC – ITT ÉS MOST

PRO FUTURO – A JÖVŐÉRT

ESCA DEORUM – ISTENEK ELEDELE

PRO BONO PUBLICO – A KÖZJÓÉRT

VESTIBULUM – ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Kass János 90 **B/2**

Szakonyi Károly:

Móricz Zsigmond a téren **1**

A HÓNAP KÖLTŐJE **TÓTH ÉVA**

Fekete karácsony **2**

Tóth Éva: „Az út az enyém” **2-3**

Szakonyi Károly: „Egyetlen értelem” **3**

Ágh István: Hóvirág Tóth Évának **4**

Tóth Éva, versek: Egyetlen értelem, Genezis,

Hóhatár, Anya, A világ teremtése, Korall,

Hullámok, Hagyaték, Solvejg utolsó levele,

Vita és vallomás, Gyönyörű volt **5-8**

Gülch Csaba: Ránk maradt szavak **6**

Turczai István: „Hóhatár” **7**

Csernus Mariann: Señora! **8**

Sággy Ildikó: Memoriter **8**

Alföldy Jenő:

A gondolat hősei s az érdek rabjai **9**

Bárány László: Átvonulás **10**

Egy óra Arany Jánossal,

Kovács Ákos irodalmi estje **12-17**

Arany János Újdelhiben **17**

Olvassuk újra!

Szakonyi Károly:

A groteszk századában **18**

Örkény István:

Niagara Nagykvéház **19-21**

Egypercesek:

Mindig van remény, A megváltó **21**

Tornai József:

Sár lesz a gyémánt, No de ki? **21**

Mészáros Zsolt: Kass János 90 **23**

Orosz István: A pictor doctus **24**

Gülch Csaba: Beszélgetés Simon András

grafikusművésszel **25-27**

Értékek és válságok **28**

Schmidt Mária:

Európai értékek és válságok **29-30**

A Kereszt-tűzben kiállítás

Washingtonban **30**

A lázadás éve **31-34**

Czigány György: Majális,

Milyen derűs **34**

Corvin-lánc 2018 **35**

Kovács László–Zsigmond Vilmos Magyar

Operatőr Fesztivál **35**

Egy / kor, A Műcsarnok kiállításáról **36-41**

Réfi Zsuzsanna:

Interjú Kovács János karmesterrel **42-43**

Dobás Kata könyvajánlója **44-45**

Komoróczy Emőke: A tűz igézetében **46**

Ughy Szabina: Interjú dr. Szigeti Évával **47**

Gelesz Andrea: Női hang **48**

Temesi regénye

a párizsi fordítóversenyen **48**

Szigeti Lajos: Írásbeliség, Látó,

Összhangzat **48-49**

A Holnap Kiadó könyvei **49**

Májusi cserebogár **49**

Paulovics László kiállításáról **51-B/3**

Németh Zsolt: A negyedik dimenzió **51**

P. Szabó Ernő: Hosszú úton... **52**

EGY / KOR – Különutak és kivonulás

a konszolidáció idején **B/4**

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelenítését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalmi támogatással is. És a jövőben ezt (2017-től) adó-juk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Adószámunk: 19677419-1-41 Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetése mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségéből is folyamatosan megküldhetjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözlettel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

- Emberi Erőforrások Minisztériuma
- Nemzeti Kulturális Alap
- Pest Megyei Kormányhivatal
- Szerencsejáték Zrt.
- NMI Művelődési Intézet
- Nonprofit Közhasznú Kft.
- Arany János Emlékbizottság
- Ferencvárosi Önkormányzata
- Körmendi Galéria
- Márkus Antikó Bt.

Számunkat a Műcsarnok EGY / KOR kiállításának képanyagával, Kass János rajzaival, Eöri Szabó Zsolt színházi fotóival, Simon András grafikáival, a Kereszt-tűzben kiállítás fotóival, a Civil Kör tévéadásának képeivel, Kovács János magánképeivel, Paulovics László kiállításának képeivel és a Lyukasóra folyóirat archív anyagaival illusztráltuk.

SZERZŐINK

Alföldy Jenő, 1939

Ágh István, 1938

Bárány László, 1950

Czigány György, 1931

Csernus Mariann, 1928

Dobás Kata, 1984

Gelesz Andrea, 1976

Gülch Csaba, 1959

Komoróczy Emőke, 1941

Mészáros Zsolt, 1986

Németh Zsolt, 1963

Orosz István, 1951

Örkény István, 1912–1979

P. Szabó Ernő, 1952

Réfi Zsuzsanna, 1974

Sággy Ildikó, 1941

Szakonyi Károly, 1931

Szigeti Lajos, 1940

Tornai József, 1927

Tóth Éva, 1939–2017

Turczai István, 1957

Ughy Szabina, 1985

Weltler Ildikó, 1970

VÁLOGATÁS EGY ÉLETMŰBŐL PAULOVICS LÁSZLÓ

A Pesti Vigadóban február 7-én nyitották meg a fenti címen azt a Magyar Művészeti Akadémia által rendezett kiállítást, amely Paulovics László műveiből, az 1960-tól 2018-ig terjedő időszak anyagából nyújt válogatást.

A kiállítást, amely március 18-ig látogatható, Németh Zsolt, az Országgyűlés Külügyi Bizottságának elnöke nyitotta meg, szakmailag pedig P. Szabó Ernő művészettörténész méltatta.

NÉMETH ZSOLT

A negyedik dimenzió

(Részlet a Pesti Vigadóban elhangzott megnyitóból.)

Hosszú földrajzi út és három művészeti periódus után hazaérkezett Paulovics László, ha nem is a szülővárosába, a Szamos partjára, Szatmárnémetibe, de Magyarországra, a Duna partjára, Szentendrére, és ezzel a kiállítással a nemzet fővárosába, s ennek mi, a kiállításon vendégei nagyon örülünk. Persze azért az sem lehetett utolsó, hogy a nagy színpadi előd családjáról, a Bánffyokról – akik a sokoldalú Bánffy Miklóst adták a nemzetnek, s akinek a díszlet- és jelmeztervei ma újra láthatóak palotájukban – állíthattál ki Kolozsváron, azon a kulturális helyen, ahonnan származol. Jó, hogy lett méltó követője a XX. század második felében is ennek az egészen különleges művészeti tevékenységnek.

A magyar földre történő megérkezésed diadalmenet, és nem egy menekülés vége. Nehéz lenne ezt egy mai, magyar fiatalnak elmagyarázni, hogy valaki, aki befutott, elismert festő Németországban, miért jön Magyarországra. Nem úszol az árral. Most, amikor mindenki nyugatra megy, te keletre költözöl: megint árral szemben úszol, mint a pisztráng. Bizonyos értelemben egy út vége ez a kiállítás itt, a Pesti Vigadóban: a helyére kerülés értelmében, a kulturális közeg szempontjából.

A művészi pálya azonban nem itt és most ér véget. Paulovics László művészete annyira szerteágazó, annyira sok irányba tájékozódó és érdeklődő, hogy nem is várhatjuk, hogy bárhol megálljon a művészet tágas kertjében barangolva. Néhány irányt, technikát, ha említek, érthetővé válik, miről is van szó: grafika, tusrajz, olajfestmény, vegyes technika, kollázsok, aktok, portrék, művészabrázolások, tájképek, tematikus sorozatok, csendélet. És most csak arról ejtettem szót, amit falra lehet

tenni, mert a színházi jelmezek és díszletek vagy a kerámia terén létrehozott alkotások itt el sem férnének. Az új stílusok felfedezésében és integrálásában van az állandóság, és ezeknek az igényességében. Mégis felismerhető kézjegye a különbözőségben is, a legeltérőbb képein.

Paulovics mindent megtanult, integrált, amit egy európai festő tud, és azt is tudja, amit csak egy magyar. De ezt idealizálás és minden pátosz nélkül, ami egyrészt tanárainak, másrészt talán éppen Ceaușescu diktatúrájának köszönhető. Egy valami nem látszik meg a képein, amit következetesen nem vett át az új irányzatokból: a destrukció. Vagyis a teljes, eredeti értelmében vett alkotás kíséri végig a változást, az, ami épít, és ez nem megy folyamatos építkezés nélkül. Mi is így épülünk az alkotásaiból. [...]

Persze talán a legkézenfekvőbb jellemzője, hogy ő az egyik leghűségesebb *nagybányai festő*. Kibújt belőlem a büszke magyar, mert számomra nagy öröm jó képeket látni magyar festőtől, azt pedig, hogy mennyire tehetséges és eredeti festő László, majd úgyis ecseteli a szakmai bemutatóban P. Szabó Ernő. Jó időszakot élünk mostanában, mert sorban tudjuk kiállítani remek határon túli festőinket, rácsodálkozva műveikre, és egyben nagy adósságot törlesztve ezzel. Persze, számos képe van, amely a görög mitológiához és kentaurokhoz kötődik, szóval nem is lehetne őt egyetlen kategóriába szorítani.

2017 egyik nagy felfedezése a *negyedik dimenzió* volt. Egy fizikus így magyarázza ezt nekünk: egyszerű, az X tengelyre merőleges az Y, arra pedig a Z tengely. Az összesre pedig merőleges a negyedik tengely is – s ezek mind merőlegesek egymásra! Nos, némely képét elnézve az a benyomásom támad, hogy

talán Paulovics László már korábban megtalálta a negyedik dimenziót. *A kép ajtó, amelyen belépünk egy új térbe és időbe.* Ezek a képek pedig mélyről, belülről indulnak, úgy üzennek, és minket is hívnak egy-egy merész útra.

Ide tehát nem kikapcsolódni jöttünk, hanem bekapcsolódni. Paulovics képei nagyon megoldoztatnak minket intellektuálisan és lelkileg is. (Részben színházi múltad, részben a képek dimenziói miatt bevillant Shakespeare mester, aki szeretett a színművein belül színházat játszani színészeivel. Színház a színházban, egyik ajtó nyílik a másikra, egyik térbe illeszti a másikat.)

Most pedig átadom a szót P. Szabó Ernőnek, miközben jó bekapcsolódást kívánok mindenkinek! ♦♦

Hosszú úton...

Majdnem fél évszázaddal ezelőtt festette Paulovics László egyik fő művét, az *Előszobák kellékei* című alkotását.

A képen nagy, csarnokszerű teret látunk, paszszázsszerű képződményt, amely a mozgásra, helyváltogatásra utal, de a világnak egy olyan pontjára is, amely törekvéseinket, irányváltásainkat meghatározza. A falak nyers téglákból épültek, s azon túl, hogy emlékeztetnek Ország Lili korai transzcendens tereinek minőségére, egyfajta kapcsolódási igényt is jeleznek az egyetemes művészet nagy irányzataihoz, elsősorban a kései szürrealizmushoz, amely szándék két évtizeddel korábban Párizsban Reigl Judit vagy Hantai Simon törekvéseit is meghatározta. A kép legizgalmasabb része mintegy kollázsszerűen jelenik meg a térben, ez ad helyet az előszoba kellékeinek, azaz a görbebotoknak, amelyeket tulajdonosaik az esernyőkhöz hasonlóan, az ajtón belépve leraknak. Induláskor viszont újra magukhoz vesznek, hogy folytassák, ki tudja honnan hová vezető útjukat.

Amikor e képet festette Paulovics László, még nem tudhatta, hogy mennyire jelképszerű lesz ez a kép alig egy évtized múlva az ő pályája felől tekintve is. A szatmárnémeti színház díszlet- és jelmeztervezőjeként termékeny művészi-szellemi közösségben élt, dolgozott, s festői, grafikus tevékenységét is érzékeny figyelemmel kísérte a közönség valamint a partiumi, erdélyi, magyarországi magyar, s nem mellesleg a román kritika is. Alig egy évtizede végezte el a kolozsvári Ion Andreescu képzőművészeti akadémiát, ahol igazi mesterre talált Kádár Tibor személyében. „Nem szerette a szép rajzokat, csak az izgalmasan szárnyaszegett és jól szerkesztett munkákat. Mondása volt többek között, hogy úgy kell rajzolni, hogy égesse a szájunk szélét, tehát koncentráljunk erősen! Nagy belső tűz lobogott benne, és aki figyelt rá, megkapta tőle azt a lángot. Ő volt az a meghatározó személyiség, akinek a hatása a pályán tartott.” – emlékezett később mesterére Paulovics László, aki a termékeny, majd a Ceaușescu-diktatúra fokozódásával egyre elviselhetetlenebbé váló szatmárnémeti évek után, a nyolcvanas évek közepén családjával együtt Németországba emigrált, ahol a vesztfáliai Iserlohn városában talált otthonra és a szomszédos Barendorfban tágas műteremre. Frissen érkezett partiumi magyar művészként gyorsan elfogadtatta magát, komoly gyűjtőkör alakult ki, alig több mint egy évtized múlva mégis visszahúzta a szíve a Kárpát-medencébe, abba a lelki-kulturális közösségbe, amelyből

elindult. Mint annyi más Erdélyhez, Partiumhoz kötődő művész, ő is Szentendrét választotta, s azóta is ott dolgozik. Ha Szentendre valóban a festők városa, Paulovics Lászlónak köszönhetően a kilencvenes évek közepe óta még inkább annak mondhatjuk, életműve jelentősége felől tekintve nem véletlenül jelentette meg tíz évvel ezelőtt a *Ferenczy Múzeum* a róla szóló *monográfiát*, régi pályatársak, barátok, *Kántor Lajos*, *Kocsis István* írásaival, *Hahn Ferenc* bevezető tanulmányával. [...]

Paulovics lelkiállapotainak a változásairól a legmeggyőzőbben talán önarcképei beszélnek. A katalógus borítóján is látható önportré a figyelő, az emberi-művészi környezetet szüntelenül tanulmányozó, a benyomásokat pontosan rögzítő alkotóról beszél, az *Önarckép sötétben*, még az emigráció előtt festett mű a szinte elviselhetetlen feszültségről, amelyben annyi más embertársához hasonlóan azokat az éveket megélte. Ha ez a két kép magáról a művészről árul el kulcsfontosságú tudnivalókat, a kiállítás egésze a művészi pálya majd hatvan évét tekinti át. Ahogyan a tárlat címe is mondja: amit látunk, az válogatás egy életműből, 1960-2018 között, ami arra is utal, hogy ha nem is a Jéghegy csúcsa, de mindenképpen csak a festmények, grafikák egy része, ami a falra kerülhetett. Kerámikus tevékenységét csak jelezheti az összeállítás, a színházi tervezőre néhány plakát, az illusztrátor, az író kortársak tevékenységével összekapcsolódó munkásságról néhány könyv, folyóirat beszél.

Mindenképpen imponáló ez a termékenység, ez a sokrétűség, megragadó ez a legkülönbözőbb irányokba nyitott művészi, mondhatni próteuszi alkat, a száz alakban való újjászületés képessége. „Állandóan küzd benne a korszerűsége való törekvés az ösztinteséggel, viaskodik a grafika a festővel, a tudatosság, a céltudatos témaválasztás, a kidolgozás meg a belülről jövő spontán játékkal” – írta Paulovics Lászlóról *Szőcs István*, a művész sokoldalúságát, művészetének összetettségét hangsúlyozva. [...] Nagy utat tett meg Szatmárnémetitől Németországon át Szentendréig, pályája különböző szakaszaiban más-más került előtérbe – a színházi díszlet- illetve jelmeztervezés, a murális műfajok, majd 1985-ös Németországba való költözése után a festészet és az autonóm grafika, hogy később visszatérjen a tervezéshez is, bármihez is nyúlt azonban, művészetét a következetesség jellemzi. Az első másfél évtizedben jelentős hatást gyakorolt rá a pop art, a kollázs, a szürrealizmus, majd a németországi években

érdeklődése egyre erőteljesebben fordult a lírai absztrakció, a gesztusfestés, az írásképek képalkotó elemekként való alkalmazása felé, hogy szentendrei letelepedése után intenzíven kezdje foglalkoztatni a táj mint téma, mint ihlető forrás, valamint a csendélet. Mindez azonban nem kizárja, hanem feltételezi, kiegészíti egymást. [...] Az egységesség jellemző rá, ihlessék műveit komor erdélyi tájak vagy a nagyváros atmoszférája, mozgalmassága, később Szentendre architektúrája. Minden korszakában közel álltak hozzá a történelem mélye felé vezető mitológiai témák, a foglalkoztatta a keresztény ikonográfia megújításának a lehetősége, a reformáció ötszázadik évfordulóján különösen fontosnak tűnik *Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel királyt* ábrázoló festménye, és nem csak a történelmi portréfestészet hagyományainak a megújítása, de az erdélyi vallásszabadság apropóján a hitek, meggyőződések egyenrangúsága felől tekintve is.

A magyar história évszázadainak hősei, helyszínei mellett saját életének helyszínei is felbukkannak képein, s persze a kortárs, XX. századi erdélyi magyar művészet, irodalom jelesei a portréi is, *Kós Károlytól Páskándi Gézáig*. Egyik legfontosabb grafikai sorozatát az *1956-os magyarországi forradalomnak* szentelte, amely, a határon túl néhány kilométerrel élő művésznövendékként az ő forradalma is volt. Gyakran foglalkoztatják nonfiguratív művek kompozíciós problémái, illetve az a folyamat, amelynek során a közvetlen természeti élmény a festői képzeletnek köszönhetően absztrahálódik, a legfontosabb elemekké tömörül, s olyan eruptív erővel jelenik meg, mint például a *Terjedés* című alkotáson. Ez a mű a legújabb, 2017-2018-as alkotások közé tartozik. Ennek a címe is beszélő cím, mint az elején említett képé. Paulovics László művészetének egységességéről, az évtizedeket átívelő folyamatokról több jelentős kiállításon kapott képet az érdeklődő az utóbbi évtizedben, legutóbb a kolozsvári Szépművészeti Múzeumban rendezett gyűjteményes kiállításán. Ahogyan azonban az említett *Terjedés* című vászon is jelzi, a Vigadó Galéria mostani, elsősorban festményeket és grafikákat felvonultató tárlata nemcsak a visszatekintésre, összegzésre ad alkalmat a művész 80. születésnapja alkalmából, hanem, lévén, hogy egészen új művek is szerepelnek, a már megszületett értékek továbbiakkal való gyarapításának a lehetőségét is ígéri. Ehhez azt hiszem, mindannyiunk nevében kívánhatok sok erőt és egészséget Paulovics Lászlónak. ♦♦

1

2

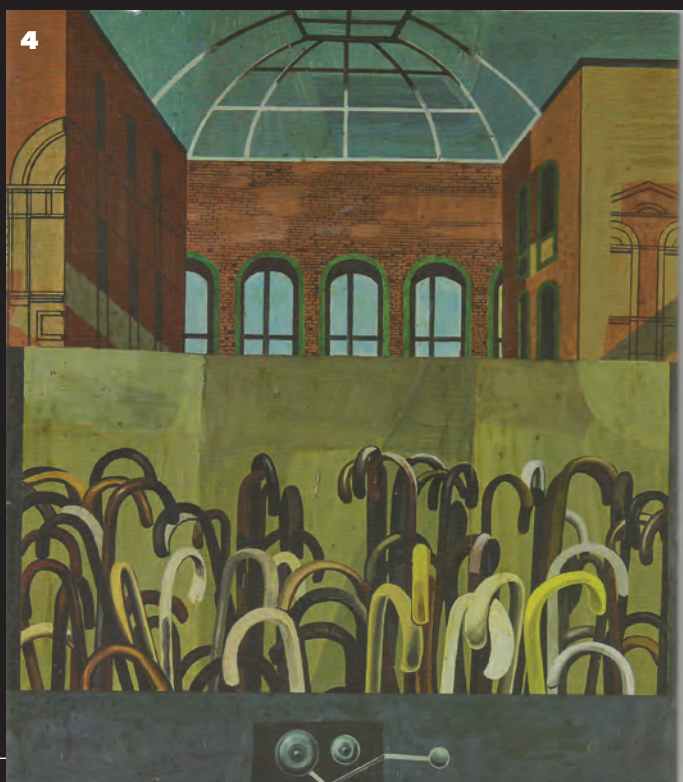
KIÁLLÍTÁS A VIGADÓ GALÉRIÁBAN

PAULOVICS LÁSZLÓ

VÁLOGATÁS EGY ÉLETMŰBŐL
1960 – 2018

3

4

5

1. Napozók, 2014
2. Lócsiszárok, 2014
3. Lányok, 1965

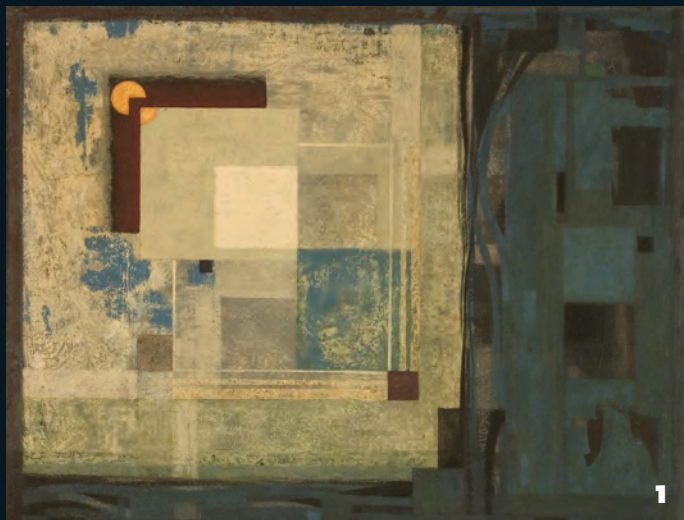
4. Előszobák kellékei, 1971
5. Báthory István Erdély fejedelemé és lengyel király, 2015

KÜLÖNUTAK ÉS KIVONULÁS A KONSZOLIDÁCIÓ IDEJÉN

EGY/KOR

A Műcsarnok kiállításáról

Cikkünk a 36. oldalon

1

3

1. Blaskó János: A múlt és jövő, 1972
2. Lisziák Elek: Önarckép, 1983
3. Dombay Győző: A Jupiter Holdja, 1983
4. Gadányi Jenő: Kövek a parton
5. Jakobovits Miklós: Kiválasztottak, 1975
6. Karátson Gábor: Björn Borg, 1974-75
7. Szeift Béla: Barna veteményes, 1982

2

4

5

6

7

Ár: 450 Ft